Professor M. della Corte
with the author's
Compliments

HOLGER MYGIND

POMPEJI

MED 150 ILLUSTRATIONER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
MDCCCCXXIII

BIBLIOTECA di
MATTE[illegible] ARTE
POMPEI-SCAVI

POMPEJI

HOLGER MYGIND

POMPEJI

BIBLIOTECA di
MATTEO DELLA CORTE
POMPEI SCAVI

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
MDCCCCXXIII

COPYRIGHT 1923 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG, COPENHAGEN

PRINTED IN DENMARK

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN

THE GETTY CENTER
LIBRARY

INDHOLD

Side

I. Oversigt over det nuværende Pompeji 1

II. Byen før Ødelæggelsen 5

III. Byens Ødelæggelse 9

IV. Byens Udgravning 14

V. Porte og Fæstningsværker 16

VI. Gaderne 19

Byens Inddeling ved Gadernes Forløb, S. 19. — Almindelig Beskrivelse af Gaderne, S. 19. — Enkelte Gader, S. 22. — Livet i Gaderne, S. 23.

VII. Forum (Foro civile) og omliggende offentlige Bygninger 30

Basilikaen, S. 33. — Venustemplet, S. 34. — Apollotemplet, S. 35. — Juppitertemplet, S. 36. — Fortunatemplet, S. 37. — Viktualiehallen (Macello), S. 38. — Templet for Byens Skytsaander, S. 39. — Vespasians Tempel, S. 39. — Eumachia's Bygning, S. 40. — De 3 Municipalbygninger, S. 40. — Livet paa Forum, S. 40.

VIII. Foro triangulare og omliggende offentlige Bygninger 43

Det store Teater, S. 46. — Det lille Teater, S. 49. — Gladiatorkasernen, S. 50. — Palæstra, S. 50. — Isistemplet S. 51. — Zeus Meilichiostemplet, S. 53.

IX. Amfiteatret 53

X. De offentlige Badeanstalter 57

Stabianertermerne, S. 57. — Forumstermerne, S. 60. — Centraltermerne, S. 61. — Termernes Benyttelse, S. 61.

XI. Det pompejanske Hus 63

Atriet og omliggende Rum, S. 66. — Peristylet og omliggende Rum, S. 70. — Gulvmosaiker, S. 77. — Stukdekorationer, S. 79. — Vægdekorationer, S. 79. — Vægmalerier, S. 82. — Dagligt Liv i Huset, S. 86.

Side

XII. Enkelte Huse 99

Kejser Joseph II' Hus, S. 99. — Citarspillerens Hus, S. 100. — Epidius Rufus' Hus, S. 100. — Cornelius Rufus' Hus, S. 100. — Holconius' Hus, S. 100. — Siricus' Hus, S. 101. — De Kristnes Hus, S. 101. — Bordelhuset, S. 101. — Balkonhuset, S. 101. — Mars' og Venus' Hus, S. 102. — Marcus Lucretius' Hus, S. 102. — Aarhundrede-Huset, S. 102. — Greven af Turin's Hus, S. 104. — Lucretius Fronto's Hus, S. 104. — Tyrens Hus, S. 104. — Caecilius Jucundus' Hus, S. 105. — Sølvbryllupshuset, S. 105. — De forgyldte Amoriners Hus, S. 106. — Vettiernes Hus, S. 107. — Labyrinthuset, S. 112. — Faunens Hus, S. 112. — Ariadnes Hus, S. 113. — Huset med Figurkapitælerne, S. 113. — Huset med den sorte Væg, S. 114. — Den tragiske Digters Hus, S. 114. — Pansa's Hus, S. 114. — Det gamle Klædevalkeri, S. 115. — Den store Fontænes Hus, S. 115. — Den lille Fontænes Hus, S. 116. — Den saarede Adonis' Hus, S. 116. — Apollos Hus, S. 116. — Meleager's Hus, S. 116. — Kentaurens Hus, S. 116. — Kastor og Pollux' Hus, S. 116. — Sallust's Hus, S. 116. — Kirurgens Hus, S. 118. — Diomedes' Villa, S. 118. — Mysterievillaen, S. 119.

XIII. Butiker, Vinboder, Værtshuse, Herberger og Bordeller 119

XIV. Industrielle Virksomheder 123

XV. Gravene 124

XVI. De nyeste Udgravninger 128

Tillæg: Anvisning til Bogens Benyttelse ved et Besøg i Pompeji.

Fig. 1. Ruinbyen befries efterhaanden for sit Dække.

I. OVERSIGT OVER DET NUVÆRENDE POMPEJI

Pompeji! Hvilken Klang har ikke dette Navn paa Byen, der var saare lidt kendt, da den blomstrede, medens den nu, da den hører til de døde Byers Tal, er kendt over hele den civiliserede Verden. Og hvilket uudsletteligt Indtryk efterlader ikke Synet af denne Ruinby, der efterhaanden befries for den Jord, hvorunder den har hvilet i henmod 2000 Aar! (Fig. 1).

At et Besøg i Pompeji efterlader et saadant Indtryk, er ikke til at undres over; thi her føres man tilbage i Tiden, da dens omdrejende Hjul pludseligt stod stille for dette lille Udsnit af det store romerske Rige, saaledes at man her har for Øje, ikke alene de Gader Oldtidens Beboere dengang færdedes i, de Huse, hvori de levede, de Templer, hvor de ofrede til Guderne o. s. v., men man ser ogsaa tydelige Spor af deres daglige Liv, deres Kultur, deres Sæder og deres Livsopfattelse.

Den bedste Oversigt over Pompeji har man fra Toppen af Fæstningsmurens 2. Taarn, regnet fra Byens nordøstlige Port, Vesuvporten. Her, hvor mangen pompejansk Kriger har spejdet ud efter den sig nærmende Fjende, vil den fredelige Turist kunne overse største Delen af Byen og hele den skønne Baggrund for den (Fig. 2).

Er det en Graavejrsdag, giver de mange graa kullede Mure,

der omslutter en Labyrint af firkantede Rum, Byen et trist Udseende, der svarer godt til Navnet »den døde By«.

Men kommer Solen frem — den straalende pompejanske Sol, der endog om Vinteren kan skinne saa klart og varmt — faar det hele Liv, og man ser en Mængde Farver og Former, man ikke før blev opmærksom paa. Først den kraftig grønne Farve af det frodige Ukrudt, der vokser i alle de Gader, hvor Trafiken af de besøgende er forholdsvis ringe, og som i smalle Striber

Fig. 2. Oversigt over Byen fra Fæstningsmuren.

strækker sig og samler sig mod Tilskueren. Hist og her er der ogsaa smaa Træer og Buske plantede i de forhenværende Haver. Mest ejendommelig er dog den dristige røde Farve, der findes paa mange af Husenes Vægge, og som gløder pragtfuldt i Solen. Men ogsaa stærke gule og grønne Farver ses hist og her. Da de fleste af Husene mangler Tag — hvor et saadant findes, er det altid moderne — ser man i de mange store aabne Rum fritstaaende ofte farvede Søjler, alle med slanke Former og med forskellige smukt dannede øverste Afslutninger, der tidligere har baaret et Tag. Omkring Byens største Torv ser man maleriske Rester af Templer og andre offentlige Bygninger.

Fra vor Plads paa Fæstningsmuren ser vi lige for os en lang

og efter Nutidsbegreber smal Gade løbe mod Syd (Fig. 2). Det er ikke destomindre Byens bredeste Gade, Merkurgaden, saaledes kaldet efter et i Marmor hugget Merkurhoved paa en Brønd tilhøjre midt i Gaden. I Midten af Gaden løber Kørebanen belagt med store blygraa Lavablokke, hvis mange Kanter er omhyggeligt afpassede til hinanden. Paa begge Sider af Kørebanen findes et ophøjet Fortov, der atter ud mod Siderne er begrænset af en stor sammenhængende graa Murflade dannet af Husenes Facader og uden Adskillelse mellem de enkelte Huse, kun afbrudt af Indgangsaabningerne til de forskellige Huse og af enkelte smaa Vinduesaabninger. Gennem alle disse Aabninger paa den vestlige Side kaster Eftermiddagssolen skarpe Lysstriber ind paa Fortovet, afbrudte af dybe Slagskygger. Husenes graa ensformede og prydløse Facader kunde tyde paa, at det var tarvelige Boliger, vi her staar ligeoverfor. Dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet. Gaden er tværtimod Pompejis fornemste Gade. Den velstaaende Pompejaner anvendte intet paa sit Hus' Ydre, og han søgte tillige at aflukke sig — saaledes som det endnu fra Oldtiden er Brug i Østen — saa meget som muligt fra Omverdenen.

Længst borte fra det Sted, hvor vi staar, ender Patriciergaden med en opmuret Bue tværs over Gaden, og igennem den ses Byens største Plads, Torvet, Foro civile som det nu kaldes, hvor Byens Borgere samledes til Handel, til politiske Møder, til Valg o. s. v.

Tilhøjre og tilvenstre for Merkurgaden ser man talrige smalle Gader løbende parallelt med denne, hvoraf ses, at Pompeji var opbygget efter en bestemt Plan.

Kaster man nu Blikket længere tilvenstre, d. v. s. mod Øst, ser man Jorden, som dækker den Del af Byen, der endnu ikke er udgravet (Fig. 1), og man kan her ved at sammenligne Niveauforskellen faa en Forestilling om Højden af de Udbrudsmasser, hvorunder Byen blev begravet. Overalt er her frugtbare Marker, hist og her enkelte moderne Landhuse, der nu bruges til Magasiner og Kontorer for Udgravningerne.

Baggrunden for alt, hvad vi nu har betragtet, danner et pragtfuldt Panorama.

Først lige nedenfor Pompeji den frugtbare Dal, der gennemstrømmes af Sarnofloden, og som danner en Del af det i Oldtiden saa ofte omtalte *Campania felix*, det lykkelige Kampanien, saaledes kaldet paa Grund af sin store Frugtbarhed. Endnu den Dag i Dag hører det til Italiens frugtbareste Egne, hvor tusinder af flittige Hænder fra Solen staar op til den gaar ned, søger

at afvinde Jorden det størst mulige Antal Afgrøder om Aaret.

Bag Sarnodalen hæver den Sorrentinske Bjærgkæde sig stejlt i Vejret (Fig. 3), idet Monte San Angelo danner den højeste Top, bag hvilken Amalfi og Positano ligger skjulte.

Paa Bjergsidernes Skraaning klatrer smaa Huse op tæt ved hinanden fortættende sig paa to Steder til smaa Byer, Gragnano og Lettere.

Medens Udsigten tilvenstre, altsaa mod Øst, stanses af Appeninernes sneklædte Toppe, glider Blikket mod Vest frit ned forbi Castellamare di Stabia, der delte Skæbne med Pompeji, og hvor Plinius den Ældre udaandede under Vesuvs ødelæggende Ud-

Fig. 3. Sarnodalen med Monte San Angelo.

brud anbragt af sine ledsagende Slaver paa et Solsejl ved Kysten. Længere mod Vest ses den sydlige Del af den neapolitanske Bugt, hvis »smilende Kyst« — et Navn den bar allerede i Oldtiden — strækker sig ned til Sorrento, »la Gentile«, Digteren Tasso's Fødeby.

Tilsidst stanser Øjet ved den ulykkelige Kejser Tibers sidste Opholdssted, den skønne Klippeø Capri, hvis nordlige Spids pløjer Søen som Stævnen af et Vædderskib (Fig. 44, S. 45).

Vender vi os nu om efter at have betragtet dette Panorama og ser paa Landskabet bag os, da bestaar det af frugtbart Agerland og yppige Vinmarker med talrige Huse, der hviler ovenpaa Udbrudsmasser, der var samtidige med dem, der begravede Pompeji. Disse Marker strækker sig et godt Stykke op ad Vesuvs sydlige Skraaning paa de Steder, hvor de sorte Lavastrømme har skaanet Jorden. Den mægtige Vulkan, op af hvis

Krater der altid stiger en Røgsøjle, behersker fuldstændig dette Landskab (Fig. 4), og ogsaa i Pompeji møder Blikket overalt, naar det rettes mod Nord, dens truende Top. Uvilkaarligt kommer man til at tænke paa de profetiske Linier af Digteren Statius, der var født i Neapel i Aaret 45 e. Kr. og opholdt sig meget ved den neapolitanske Kyst:

»Tænk hvor vidunderligt, naar engang de hærgede Agre
Grønnes paany. Mon da Folket vil tro, at her ligger begravet
Byer og svundne Slægtled dybt under Mulde,
Og at Havet sig trak bort fra den smilende Kyst.
Stedse dog truer dens Top og varsler Død og Fordærv.«

Fig. 4. Vesuv behersker Landskabet.

II. BYEN FØR ØDELÆGGELSEN

Gunstigere Betingelser for Anlæggelsen af en Oldtidsby end det Sted, hvor Pompeji grundedes, kan næppe tænkes. Her laa nemlig en stor Lavahøj med nogenlunde jævn Top, hvis Omkreds maalte ikke mindre end ca. 3 Kilometer. Mod Syd faldt Højen meget stejlt af (Fig. 5) og ogsaa de øvrige Sider var oprindelig fra Naturens Side ret skarpt afskaarne, hvorfor en By, der anlagdes her, var let at befæste. Højen laa tillige kun 1 Kilometer fra Havet (senere er Afstanden blevet betydelig større paa Grund af Kystens Hævning) og ved Mundingen af Floden Sarno (Fig. 5, tilh)., der i Oldtiden var sejlbar. Oldtidens berømte Geograf Strabo siger ogsaa, at den var Havnestad for tre af Kampaniens Byer: Nola, Nuceria (nuværende Nocera) og

Acerrae. Dertil kom, at Byens Opland var overordentlig frugtbart.

Pompejis Historie er meget lidt kendt; den var jo ogsaa selv i sine Velmagtsdage kun en 2. Rangs romersk Provinsby. Hovedpunkterne af, hvad vi ved eller maa antage er følgende.

Dens Grundlæggelse gaar tilbage til det 6. Aarhundrede f. Kr. Byens ældste Bygning, det græske Tempel paa Foro triangulare (det trekantede Torv), viser ialfald tydelig dette Aarhundredes Bygningsstil (Fig. 5).

Maaske har der omkring dette Tempel oprindelig boet en

Fig. 5. Sydlige Del af Byen rekonstrueret (Weichardt).

græsk Koloni, saaledes som Tilfældet var paa flere andre Steder i Syditalien; men den Folkestamme, om hvilken Historien først melder, at den besad Pompeji, er Oskerne, et mellemitalisk Folk beslægtet med Sabinerne og Romerne og med et Sprog, der har Lighed med det latinske. Dette Sprog holdt sig længe i Pompeji og endnu fra Byens sidste Levetid findes enkelte oskiske Indskrifter paa Murene. En lille Forestilling om det oskiske Sprog faas ved at betragte Indskriften i Fig. 6, der var indhugget i en Sten over Nolanerportens Hvælving. Til en Forstaaelse af den, skal det oplyses, at oskisk læses fra højre til venstre, og at enkelte Bogstaver er de samme som latinske, andre er Spejlbilleder af disse, og atter andre helt forskellige fra dem. Ind-

skriftens 5 Linier lyder saaledes: *V. Popidiis V. — med. tov. — aamanaffed — isidu — profatted,* ɔ: Vibius Popidius, Vibius' Søn, Mediss tovtiks (den højeste Øvrighedsperson i den førromerske Tid af Byen), opførte [denne Bygning] og samme approberede [den].

Den oskiske Befolkning har dog næppe længe bevaret sin Uafhængighed, idet den først kom under Etruskernes Overhøjhed og senere under deres Stammefrænders Samniternes og tilsidst under Romernes. Hvornaar den etruskiske Periode er begyndt, vides ikke, men den ophørte omkring Aaret 400 f. Kr., da Samniterne fordrev Etruskerne. Mærkeligt nok har etruskisk Bygningskunst kun efterladt meget svage Spor i Pompeji; men det antages almindeligt, at det urgamle Pompeji, med Undtagelse af det omtalte græske Tempel, forsvandt sporløst med Etruskerne og gav Plads for et Ny-Pompeji med regelmæssig Anordning af Gaderne efter en bestemt Plan og med Huse byggede af store Kalkstenskvadre.

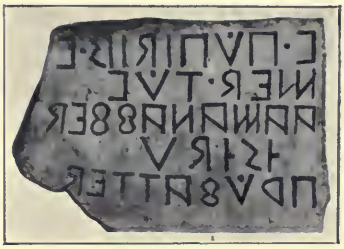

Fig. 6. Oskisk Indskrift.

Samniterne smeltede hurtigt sammen med den oskiske Befolkning, og begge i Forening søgte forgæves at holde Stand mod de fremtrængende Romere, som de tilsidst (omkring 200 f. Kr.) maatte underkaste sig, idet de gik ind paa at danne et Forbund med Rom. I Aaret 91 f. Kr. brød den saakaldte Forbundsfællekrig med Romerne ud, under hvilken Samniterne som bekendt spillede en meget fremtrædende Rolle. Men i Aaret 80 f. Kr. erobrede den romerske Feltherre Sulla Kampanien og gjorde Byen til en romersk Koloni, hvori han anbragte mange af sine Krigsveteraner. Byen kom nu til at hedde Colonia Cornelia efter Sullas Slægtsnavn Cornelius, og til Ære for Feltherrens Skytsgudinde, Venus felix, kom den til at føre det officielle Navn: Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum.

Aaret 80 f. Kr. er et Vendepunkt i Pompejis Udvikling. Den samnitiske Periode er afsluttet og den romerske begynder. Det oskiske Sprog afløstes af det latinske, det oskiske Maal af det romerske; indenfor Bygningskunsten afløstes Kalk- og Tufstenen af Marmor som f. Eks. i Fortunatemplet (Fig. 7, i hvilken ogsaa Templets Omgivelser er gengivne saaledes, som de maa antages at have set ud). Husenes Byggemaade forbedredes,

deres Indre udsmykkedes o. s. v. Nogen forædlende Indflydelse paa Byens Bygnings- og Dekorationsstil havde den romerske Kultur dog ikke. Det skyldes græsk Paavirkning, at meget i Pompeji er saa smukt, og at Husenes Indre er saa tiltalende. Pompeji har i det hele lige fra de ældste Tider og indtil dens Undergang været i høj Grad under græsk Indflydelse i mangfoldige Forhold; den stod i livlig Forbindelse med Grækenland, og man dyrkede græske Guder (Apollo og Zeus Meilichios). At der og-

Fig. 7. Rekonstruktion af Fortunatemplet (Weichardt).

saa var mange Grækere i Pompeji, derpaa tyder den ret hyppige Forekomst af græske Indskrifter paa Mure og Vægge, latiniserede græske Ord og græske Personnavne. Yderligere spores der Paavirkning fra Lilleasien og da navnlig fra den syriske Hovedstad Antiochia, med Tilnavnet »den store«, »den skønne«, hvis Bygningsstil har paavirket flere offentlige Bygninger, ligesom dens Indflydelse ogsaa ses paa forskellige andre Omraader.

Heller ikke Ægypten undlod at sætte sit Præg; saaledes stammer mange Motiver i en særlig Dekorationsstil af Husenes Vægge fra dette Land, og der fandtes et offentligt Tempel for Isisdyrkelsen.

Naar hertil kommer, at der findes forskellige Spor af, at der har været Jøder i Pompeji — hvorimod der ingen Spor findes af Kristne — vil det kunne forstaas, at Pompejanerne var et

stærkt blandet Folk, der stod i livlig Forbindelse med Omverdenen.

Intet Under derfor, at Handelen blomstrede, og den støttedes af, at mange romerske Rigmænd byggede sig Landsteder i Byens Omegn. Vi ved saaledes, at Taleren Cicero og Kejser Claudius havde Villaer her.

Ogsaa som Industriby udviklede Pompeji sig i Begyndelsen af det 1. Aarhundrede e. Kr. Blandt andet fabrikeredes her en i Oldtiden berømt Fiskesauce; Byen var bekendt for sine Kværne af Lava og sine Lava-Oliepresser (Fig. 8).

Fig. 8. Olivenpresse og Haandkværn af Lava.

Den pompejanske Vin var højt anset, uagtet den ifølge Plinius den Yngre let gav »Tømmermænd«.

Nutidens stille Pompeji maa man derfor forestille sig som en meget livlig By i Oldtiden med en vindskibelig og blandet Befolkning. Det maa ogsaa erindres, at den var en Havnestad, hvad der naturligvis yderligere har forøget Livet i Byen, men ogsaa har bidraget til at slappe Sæderne, og der findes en paafaldende Mængde Værtshuse, Herberger, Bordeller o. s. v. samt en Mængde andre Tegn paa, at der førtes et meget lystigt Liv. Det er derfor næppe helt tilfældigt, at der paa Væggen i et tarveligt Herberge var indridset:

SODOMA GOMORA.

III. BYENS ØDELÆGGELSE

Indtil Efteraaret 79 e. Kr. antoges Vesuv for at være en udbrændt Vulkan, og der gik end ikke Sagn om, at den havde været i Virksomhed. Kun forekom der af og til Jordskælv i Omegnen, deriblandt et betydeligt i Aaret 63 e. Kr., hvorunder mange Bygninger i Pompeji var styrtede om. Helt op til Bjergets Top strakte sig Vinmarker og Villaer med Haver; kun i Midten af den affladede Top var der en mægtig Fordybning, der lignede et kolossalt Amfiteater, hvor ingen Vegetation kunde trives, fordi Jordbunden her var tør og ligesom udbrændt.

Sent hen paa Efteraaret 79 e. Kr., sandsynligvis den 23. November, kom det ganske uventede første historiske Udbrud, der ødelagde Pompeji, Herkulanum og Stabiae samt enkelte andre nærliggende mindre Byer.

Paa Grundlag af en Beskrivelse, som den bekendte romerske Forfatter Plinius den Yngre, der i Afstand var Øjenvidne til Katastrofen, har givet i to Breve til Historieskriveren Tacitus, og navnlig ved Hjælp af talrige forskellige Fund ved Udgravningerne af Pompeji, kan man i Enkelthederne rekonstruere Begivenheden, som gjorde et stærkt Indtryk paa Samtiden.

Nogle Dage i Forvejen var der iagttaget lettere Jordskælv, og flere mente at have set kæmpemæssige Skikkelser vandre omkring paa Bjergene og i de nærliggende Byer baade om Dagen og om Natten, ligesom de ogsaa var set færdes i Luften. Pludselig lød der et forfærdeligt Brag; det var de udstrømmende Luftarter, der sprængte den størknede »Prop« i Udbrudskanalen, som tidligere Udbrud altid efterlader i en Vulkan. Klokken 1 om Eftermiddagen saas en mægtig Sky stige lodret op fra Vesuvs Krater, højt oppe i Luften spredte den sig tilsidst til alle Sider, saaledes at den fik Form af en Pinie med en mægtig Stamme. Skyen var snart klar snart mørk af Udseende, alt eftersom de dampformede eller de faste Udbrudsprodukter af Vulkanen var overvejende.

De faste Udbrudsprodukter, der væsentligst bestod af Pimpsten (paa italiensk *lapilli*) antog efterhaanden fuldstændig Karakteren af en Stenregn, der af Vinden førtes ned over den dødsdømte By og Omegn, og da mange af dem var glødende, blev Byen ligefrem Genstand for et fuldstændigt Bombardement (Fig. 9). Da Mørket faldt paa, oplystes Luften af de glødende Sten i Forbindelse med uophørlige Lyn. Af og til rystedes Byen af Jordskælv, der bevirkede, at Husenes Mure paa flere Steder styrtede sammen og dræbte de Mennesker, der havde søgt Ly bag dem. Ogsaa Havet var i Oprør (Havskælv) og trak sig bort fra Kysten.

Af de 20—30000 Indbyggere, Pompeji maa antages at have haft, reddede de fleste sig ved Flugt ved Udbrudets Begyndelse, og de mange tomme Stalde, man har fundet ved Udgravningerne, viser, at Heste og Vogne ogsaa benyttedes til Flugten. Mange søgte herunder at beskytte sig mod de nedfaldende Sten ved at binde Puder paa Hovederne eller ved at holde Tagsten over disse. Næsten alle medtog Bronce-, Sølv- eller Guldmønter, samt hvad der i Øjeblikket syntes dem mest værdifuldt, og ofte var det de utroligste Smaating de medtog. Raadvilde og planløst for de ulykkelige Mennesker omkring raabende paa deres nærmeste

eller anraabende Guderne, snart om at frelse dem og snart om at lade dem dø hurtigt. Andre raabte, at Guderne ikke mere var til, det var Verden, der nu gik under. Mange blev tilbage, fordi de var blevet indespærrede i Kældre eller andre Rum af de nedfaldende Sten; en enkelt, en Slave, hindredes i at flygte, fordi han var lænket saaledes, at han blot kunde staa op eller sidde ned i sit usle Rum. Mange blev dog øjensynlig tilbage enten for at passe paa Huset — og det var særlig Slaver, kendelige paa deres simple Jernringe paa Fingrene og paa de faa Mønter de havde hos sig — eller fordi de vilde oppebi Stenregnens Ophør.

Fig. 9. Pompejis »Bombardement« (Breton).

Ustanseligt hævede de nedfaldende Pimpstensmasser sig imidlertid i Gaderne, paa de aabne Pladser og i Husenes aabne Partier; i Gaderne naaede de tilsidst op til nederste Rand af Vinduerne i Husenes 2. (og i Reglen øverste) Stokværk, hvor mange af de indespærrede var søgt op. De ulykkelige afførte sig efterhaanden deres Klæder paa Grund af den ulidelige Hede, der udgik fra den varme Stenregn. Samtidigt forøgedes deres Lidelser af de giftige Luftarter, der udgik fra denne, og som kvalte mange af dem. Enkelte brændte op, fordi der opstod Ildløs i det Hus, hvori de opholdt sig, enten ved Lynnedslag eller ved væltede Olielamper.

Fig. 10. Lapilli, halv Størrelse (Sophie Nørlund).

Tilsidst, formentlig om Morgenen eller henad Formiddagen paa Udbrudets anden Dag, ophørte Stenregnen! Der var da

dannet et mægtigt Lag af nedfaldne Lapilli i Byen af indtil 3 Meters Højde, bestaaende væsentligst af ca. valnødstore skarptkantede, lette, graa Pimpsten (Fig. 10). Paa flere Steder var der regnet ned med ganske smaa ca. ærtestore, mere runde Pimpsten, hist og her var der faldet store Sten af indtil 6 Kg.s Vægt.

Der kom nu en kort Pavse i Udbrudet. Mange søgte da at flygte, idet de fra Vinduerne i øverste Stokværk begav sig ud paa Overfladen af den ophobede Masse af Pimpsten. Under uhyre Anstrengelser arbejdede de sig frem paa de løse og lette Sten, som de uophørligt sank ned i. En Læge, kendelig paa at han bar en Medicinkasse hos sig, lod sin Slave gaa foran sig med en Spade; en anden Pompejaner arbejdede sig fremad ved Hjælp af en Broncestav, en tredie, der lige var kommet udenfor en af Byens Porte, søgte op i et Træ, til hvis Grene man kan se, han har holdt sig krampagtigt fast. En Slave, der af de nedfaldende Lapilli var blevet indespærret i et Rum i nederste Etage af et Hus, arbejdede sig op paa Overfladen af disse men fandt Døden mellem Lapillimassen og Døraabningens Dørtræ, idet Hovedet naaede lige under dette. De fleste af de flygtende naaede ikke langt, men sank enten ned i den graa koksagtige Masse af Sten eller faldt udmattet om paa Overfladen af denne.

Fig. 11. Afstøbning af et Lig.

Ved Pimpstensregnens Ophør stod dog endnu værre Rædsler og Lidelser tilbage for de overlevende Pompejanere. Thi nu begyndte den oprørte Vulkan at udspy en Regn af Aske, eller rettere sagt Lavastøv, der var saa tæt, at ikke en Lysstraale formaaede at trænge ned til den ulykkelige By, hvor der nu kom til at herske det tætteste Mørke. De tilbageblevne tændte deres smaa Olielamper for at famle sig frem i Mørket og naa ud af Husene; men her mødte dem Ødelæggelsens største Rædsel. Asken blandede sig nemlig med Vand fra hæftige Regnskyl og omdannedes til en hvidlig halvflydende Masse, der lignede en tynd Gibsgrød ogsaa deri, at den hurtigt stivnede til en fast Masse, saaledes at der omkring Legemerne dannedes en Form, hvori man senere har kunnet tage Afstøbninger af Ligene. For-

gæves søgte Staklerne at forhindre, at denne Masse traadte ind i Næse og Mund ved at holde Klæder for Ansigtet (Fig. 11). Flydende Lava, som regelmæssigt udstrømmer fra Vesuvs Krater ved Udbrud, naaede ikke ned til Pompeji.

De der endnu holdt sig tilbage i Husenes øverste Stokværk, blev nu udsat for nye Lidelser derigennem, at Askeregnen efterhaanden aflejrede et saa tungt Lag paa Husenes Tage, at disse overalt uden Undtagelse sønderbrødes, og flere Steder knustes ogsaa denne Etages Gulv, saa at de ovenover forsamlede Men-

Fig. 12. Afstøbninger af 2 Lig.

nesker styrtede ned i nederste Stokværk, hvor de omkom i de store Masser af Pimpsten, der fra Husets aabne Partier havde forskudt sig ind i de omliggende Rum.

Lidt efter lidt blev alt Haab om Frelse udslukt, og mange Steder samlede Husets Beboere sig i Klynger for at dø sammen. Enkelte Par, Mand og Kvinde, sov ind for stedse tæt forenede i Døden. Denne kom for manges Vedkommende saa let, at det mere ser ud, som om de havde lagt sig til at sove.

Forskellighederne i Dødsmaaden ses bl. a. af Afstøbningerne af to Lig, som er gengivne i Fig. 12. Medens Kvinden (den nederste) ser ud, som om hun havde lagt Hovedet til Hvile paa den højre Arm, ligger Manden med krampagtig hævet Overkrop og Hoved og sammentrukne Arme og Ben. De ejendommelige Fol-

der, der ses paa Mandens Overkrop, er fremkomne ved, at han har været iført Tøj, der er blevet gennemblødt af det Skybrud, der ledsagede Askeregnen.

Efterhaanden udsluktes alt Liv. Paa Udbrudets 3die Dag — sandsynligvis om Eftermiddagen — hørte endelig Askeregnen op.

Da den blege Sol, hvis Straaler havde Vanskelighed ved at trænge gennem den af Aske opfyldte Luft, viste sig igen, lignede Pompeji og Omegn en øde Snemark.

IV. BYENS UDGRAVNING

Der er mange Beviser for, at der har fundet Udgravninger Sted i Pompeji umiddelbart efter Katastrofen, og at meget er fjærnet ved disse; sandsynligvis har der ogsaa senere været foretaget Forsøg paa at komme ned til Husene. Man har bl. a. fundet Skeletter af Mennesker, der er omkomne under Forsøg paa at bore Skakter ned til Byen.

I Aarene 1594—1600 anlagdes der en Kanal tværs igennem Byen — og den findes endnu — for at lede en Del af Sarnoens Vand til Byen Torre Annunziata. Herved fandt man et Par Inskriptioner paa Sten, uden at det vakte nogen Opmærksomhed.

Først i Aaret 1748 begyndte man at foretage systematiske Udgravninger, der dog ikke gav synderligt Resultat, hvorfor de ophørte i 1750. De optoges igen 1754, men det var først i 1763, at man blev klar over, at det var Pompeji, man var stødt paa og ikke som antaget Herkulanum eller Stabiae. Under Joseph Bonaparte og Murat kom der mere Fart i Udgravningerne; men senere kom der flere Pavser afbrudt igen af mere virksomme Perioder.

Ved disse ældre Udgravninger var der dog store Mangler, idet de dels blev udført hensynsløst og groft, dels ofte endte med, at man kastede Jorden til igen over de udgravede Bygninger, ligesom man altfor meget havde Tanken henvendt paa at finde Marmorbuster og Kostbarheder.

Først i 1861, da den geniale Oldtidsforsker Fiorelli traadte til som Inspektør og senere Direktør for Udgravningerne (*Scavi di Pompei*), kom det hele ind i et frugtbart Spor, og med Rette er nu en Buste af denne Forsker opstillet paa Pompejis store Torv.

En af Fiorellis store Fortjenester er den, at han fandt paa at tage Gibsafstøbninger af de Forme, som den med Vand blandede Aske havde dannet ved at stivne hurtigt omkring Lig af

Mennesker og Dyr. Der er allerede tidligere (Figg. 11 og 12) gengivet nogle af disse, der skal suppleres med Afstøbningen af en Hund, der havde været lænket (Fig. 13). Hunden var af de Udbrudsmasser, der efterhaanden ophobede sig, hævet saa langt tilvejrs, som dens Lænke tillod. Ogsaa af Træer, Trærødder og Trædøre er der taget Afstøbninger, da alt Træ i Pompeji er smuldret hen til en tørv- eller kulagtig Masse (»fugtig Forkulning«). Fiorellis Metode gennemføres praktisk paa den Maade, at der, naar Lyden af Arbejdernes Hakke tyder paa, at man nærmer sig et Hulrum, bores en Kanal ind til dette, og herigennem fyldes det med flydende Gibs, hvorefter Askelaget forsigtigt bankes af.

Fig. 13. Afstøbning af en Lænkehund.

Nu foretages Udgravningerne (Fig. 14) med øvede og nænsomme Hænder, og der findes overordentlig smukke Resultater heraf, særlig i den siden 1911 udgravede Bydel, som endnu ikke

Fig. 14. Udgravning i 1914.

er tilgængelig for det store Publikum. Man gaar frem paa den Maade, at man hovedsagelig graver fra Overfladen ned imod Dybden, Lag for Lag. Derved opnaas, at Brugsgenstande, Smykker, Lig o. s. v., der hører sammen udgraves samtidigt, hvorved man faar en bedre Oversigt over det Hele. En endnu væsentligere Fordel er den, at man derved er blevet i Stand til at bevare Husenes øverste Etager, der for største Delen er gaaet tabt ved de tidligere anvendte Udgravningsmetoder. Man finder f. Ex. Tagstenene og lægger dem nøjagtigt sammen, man finder de tomme Kanaler, der er fremkaldt ved at Træbjælker, der støttede Taget, er smuldret hen og udfylder da disse tomme Rum med nye Bjælker, der saa holder paa det gamle Murværk, naar dette afdækkes, o. s. v. Hvorledes man har banet sig Vej ned i en Vinbod ses af Fig. 146.

V. PORTE OG FÆSTNINGSVÆRKER

En egen Stemning af Højtidelighed griber En, naar man for første Gang besøger Pompeji. Bedst betræder man Byen gennem den Hovedindgang, der ligger overfor Hotel Suisse tæt ved Jernbanestationen paa Hovedlinien mod Salerno. Gennem en i Udbrudsmasserne gravet dyb Kløft, hvor der hersker et dæmpet Lys, men hvor tiltrods herfor Palmer, Bregner og anden yppig Vegetation i frodig Vækst kanter den brede Gangstis Sider og dækker Kløftens Vægge, bevæger man sig et Stykke fremad uden at se noget til den døde By. Tilsidst drejer Gangstien pludseligt tilhøjre, og man staar lige udenfor den maleriske Søport (Fig. 15) saaledes kaldet, fordi det antoges, at den laa nærmest ved Pompejis Havneforstad.

Søporten (Porta marina, se Kortet bag i Bogen, A) har oprindelig givet Adgang til Pompeji gennem to hvælvede Aabninger, en smallere tilvenstre med Trappetrin bestemt udelukkende for Fodgængere, og en bredere tilhøjre, hvor Vejen er brolagt med store mangekantede Lavablokke, der er glatte paa Overfladen (Fig. 15). Paa begge Sider af Søporten ses Fæstningsmuren. Den for Fodgængere bestemte Adgang ender imidlertid blindt paa Grund af senere Tiders Tilbygning i Oldtiden, hvorved hele Porten blev stærkt forlænget ind mod Byen. Den anden fører derimod ind til en meget lang og noget mørk hvælvet Gang, der stiger meget stejlt op, langt stejlere end Fig. 15 viser, og henimod Enden af denne Gang ligger der tilhøjre en Indgangsdør til tre smalle hvælvede Rum, der nu benyttes til Museum.

Dette fortjener et Besøg, idet der her blandt andet findes den bedste Afstøbning af et Lig, en ung Kvinde af usædvanlig fin Legemsbygning, der blev fundet næsten nøgen i Stabianergaden.

Fig. 15. Søporten (Porta marina).

Den anden Indgangsaabning for Besøgende er Nolanerporten, der ligger lige ved en Station (Pompei Scavi) paa den Jernbane, der fra Neapel fører rundt omkring Vesuv.

Nolanerporten (*Porta di Nola*, Kortet D), er saaledes kaldet, fordi den Vej, der gaar igennem den, antages at have ført ud til Byen Nola. Ogsaa denne Port, der ligger paa Byens modsatte Side, er meget malerisk, men den er stærkt medtaget af Tidens Tand, og det, der væsentligst staar tilbage, er kun den hvælvede Indgang brolagt med Lavablokke som ved Søporten.

Fig. 16. Stabianerporten set indefra.

Stabianerporten (*Porta di Stabia*, Kortet E), der er Pompejis sydligste, ligger for Enden af Byens Hovedfærdselsaare: Stabianergaden (*Strada Stabiana*) og peger hen mod Nabobyen Stabia. Den er den bedst bevarede af alle Byens Porte. Den lange Porthvælving er stærkt sammentrængt i begge Ender og særlig udadtil for at vanskeliggøre Adgangen for Fjenden. Tilhøjre for

Portindgangen findes en af de i Byen almindelig forekommende Brønde (Fig. 16), paa hvilken der er anbragt et Medusahoved. Tilvenstre er der en Trappeopgang til Resterne af Fæstningsmuren, og udenfor Opgangen findes Ruinerne af et lille Vagthus. Inde i Porthvælvingen er der en Sten med oskisk Indskrift, der bl. a. oplyser, at det vi nu kalder Stabianergaden hed *Via pumpaiana*.

Herkulanerporten (*Porta di Ercolano*, Kortet, B), Pompejis nordvestligste Indgang, gør ikke Indtryk af at være bygget med Byens Forsvar for Øje, idet der er et meget bredt Midtparti for Vognfærdsel og paa hver Side heraf en Passage for Fodgængere (Fig. 17). Udenfor denne ligger et af de ejendommeligste Partier af Byen: den skønne Gravgade (*Via delle Tombe*).

Fig. 17. Herkulanerporten set inde fra.

Desuden har Pompeji flere andre Porte, der findes ialt 8; men alle de andre er kun sørgelige Ruiner.

Fæstningsværkerne. Oprindelig strakte der sig en Fæstningsmur omkring hele Pompeji; men den sydvestlige Del af denne er allerede tidligt (formentlig i Slutningen af det 2. Aarhundrede f. Kr.) demoleret for at give Plads til Bebyggelse. Denne Del af Byen laa ogsaa som omtalt S. 5 paa et højt Parti med en stejlt nedfaldende Skrænt af den Lavahøj, Pompeji var bygget paa, og som derfor trængte mindre til Befæstning.

Bedst bevaret er Fæstningsmuren imod Nord. Den er her opbygget af to parallelt løbende svære Mure af store firkantede Sandstens- eller Tufblokke, og imellem de to Mure findes der Jord. Desuden støttedes Grunden af Murens indvendige Side nedadtil af en Jordvold. Paa Muren fandtes med uregelmæssige Mellemrum en Række Taarne, hvoraf de 3 mellem Herkulanerporten og Vesuvporten er ret godt bevarede. Langs den dobbelte Fæstningsmur løb oprindelig paa begge Sider en bred Vej, der ifølge Reglerne for Oldtidens Krigskunst aldrig blev bebygget, det saakaldte *pomerium*. Det indvendige frie Bælte ses tydeligt foran det Taarn, der var vort Udsigtspunkt over Pompeji (S. 1).

VI. GADERNE

Byens Inddeling ved Gadernes Forløb. Byens to Hovedgader, der skærer hinanden under en ret Vinkel, og hvorefter de fleste andre Gader har Retning (se Kortet) er Stabianergaden (*Strada Stabiana*, paa Kortet mrk. a) og Nolanergaden (*Strada di Nola*, b).

Efter Fiorellis Forslag har man paa Grundlag af disse to Gader samt nogle enkelte andre, hvoriblandt særlig skal nævnes Abbondanzagaden (*Strada dell' Abbondanza*, c), inddelt Pompeji i Regioner saaledes, at første Region (*Regio* I) er den Del, der ligger først tilhøjre, efterat man er traadt ind i Byen gennem Stabianerporten (Kortet, E). Øst for denne ligger II Region, hvoraf væsentlig kun det store Amfiteater er udgravet. Idet man nu bevæger sig langs Muren stadig drejende tilvenstre, faas III til VIII Region og endelig i Centrum af Byen den IX Region (se Kortet *Regio* I—IX).

Fig. 18. Stabianergaden.

Hver Region er atter inddelt i *Insulae*, ɔ: »Øer«. Disse, der bestaar af et Kompleks af Huse, omgivne af 4 Gader, er næsten alle regelmæssig firkantede som i en moderne By, kun i Centrum Vest for Stabianergaden (*Regio* VII) er Huskompleksenes Begrænsning ikke overalt lige Linier, formentlig fordi Gadernes Retning har været bestemt af det urgamle Pompejis Huse (se S. 7).

Endelig har enhver Indgangsdør fra Gaden til Husene sit Nummer, og man er saaledes i Stand til at betegne Stedet for ethvert Hus i Pompeji ved 3 Tal[1]). Saaledes betegnes »Faunens Hus« som *Reg.* VI, *Ins.* XII, Nr. 2 og er let at finde paa Kortet.

Almindelig Beskrivelse af Gaderne. Pompejis Hovedfærd-

[1]) Gadernes, ligesom Husenes Navne, er rent konventionelle og har intet at gøre med deres oprindelige Betegnelser, som er saa godt som ukendte.

selsaare, Stabianergaden (Kortet, a), er Byens mest typiske Gade (Fig. 18). Den er kun 7 Meter bred fra den ene Husrække til den modsatte[1]). Midten optages af en c. 4 Meter bred Kørebane, der er brolagt med svære blygraa Lavablokke, hvis mange Kanter passer ind i hinanden, og hvis Overflade er glat og let hvælvet, saaledes at Vandet kan løbe ned til begge Sider, hvor det dæmmes op af de høje Fortove. I Midten af Kørebanen findes dybe Hjulspor af den stærke Trafik, der har hersket af de svære, væsentlig tohjulede Kærrer, hvis skiveformede Hjul bevægede sig sammen med Vognens Axel. Da Hjulsporene paa mange Steder er meget dybe, og da der i Reglen kun findes et Dobbeltspor, maa Kørslen have været meget besværlig. Vognfærdslen har været yderligere hindret af de mange Lavablokke, der med Mellemrum er anbragte tværs over Gaden, de saakaldte Trinsten, der tillader Fodgængere at gaa tørskoede over Kørebanen. Anbringelsen af disse Trinsten har været absolut nødvendig; thi under de hæftige Regnskyl, der saa ofte forekommer i Italien, har Regnvandet løbet ned ad Gaderne i stride Strømme, og ikke mindst i Stabianergaden, der har stærkt Fald mod Syd. Men selv i Tørvejr var Trinstenene nødvendige. Den Vandmængde, der tilførtes Byen gennem dens Vandledning, var nemlig til Tider saa betydelig, at det overflødige Vand Dag og Nat flød over fra Gadernes Brønde og Husenes Vandbassiner, og da Kloakerne i Byen kun var faa, løb det meste af Vandet bort gennem Gaderne medtagende alle Slags Affaldsstoffer, der kastedes ud fra Husene.

Fig. 19. Ældgammel Brønd i Konsulargaden.

Fortovene er af denne Grund ofte meget høje, særlig paa de Steder, hvor der er stærkt Fald af Gaden (se Fig. 18 tilv.). De

[1]) Til Sammenligning skal anføres, at Østergade i København er c. 11.50 Meter bred.

er adskilte fra Kørebanen ved høje, svære Kantsten, og mellem disse og Husmurene er Rummet opfyldt af Jord, hvori ligger Vandrør af Bly, som træder frem paa Overfladen paa mange Steder, hvor Trafiken af de besøgende er særlig stærk. Byen havde en udmærket Vandledning; før denne anlagdes, maatte der graves Brønde meget dybt ned i Lavamassen. Overbygningen af en saadan ældgammel Brønd ses i Konsulargaden (Fig. 19 tilh.).

Fig. 20. Bygning til Vandfordeling.

Paa Gaderne er der mange Steder og særlig ved Gadekrydsene anbragt Brønde, Vandfordelingssøjler og Altre, der bidrager meget til at give Byen et ejendommeligt Udseende.

Gadebrøndene er oftest smukt byggede og af malerisk Virkning. De ligger i Reglen i Kanten af et Fortov. De er firkantede og opbyggede af tilhugne Blokke af Lava eller Kalksten, der er sammenholdte ved Jernklammer. De er ikke vandførende, men kun Beholdere til at optage Vandet fra Ledningsrør af Bly, der kommer fra den nærmeste Vandfordelingssøjle, som ofte ligger lige ved Siden. Omkring det Sted, hvor Tuden findes, er ofte anbragt en Maske, et Dyrehoved eller lignende, og den paagældende Blok er altid højere end de andre. Disse Løbebrønde, der fyldtes uafladelig af Vand, der stadig løb over, har utvivlsomt været Samlingsstedet for Beboerne af de nærliggende Huse, der ikke havde deres særlige Vandledning. Ofte støttede en tørstig Pompejaner sin venstre Haand mod Overkanten af Brønden og satte Munden for Tuden. Resultatet af Slidet af de mange Hænder er blevet, at Brøndene er stærkt udhulede paa den Kant, der ligger tilvenstre for Vandrøret (Fig. 16, S. 17).

Vandfordelingssøjlerne — i Oldtiden kaldt sekundære Vandkasteller — er opmurede, firsidede, høje Piller, der er forsynede med Længderender til Lejring af Vandrørene (Fig. 18, tilv.), hvoraf der dog nu kun findes faa tilbage. Paa Toppen fandtes en stor Blykasse, der gjorde Tjeneste som et Vandreservoir, der fik Vandet fra et meget større, og noget højere liggende Vandreservoir, det egentlige »Vandkastel«, hvoraf et enkelt er fundet

i en lille Bygning ved Vesuvporten (Fig. 20). Fra Blybeholderne paa Toppen af Vandfordelingssøjlerne fordeltes saa Vandet ved sit eget Tryk til de i Nærheden lavere liggende Bygninger, og den Mængde Vand, der tilkom hver Forbruger i Forhold til den Afgift, der betaltes, reguleredes ganske simpelt ved at give de forskellige Vandrør forskellig Vidde. Af de større Huse i Byen var der kun meget faa, der ikke fik Vand tilført fra Byens Ledning.

Gadealtre findes rundt omkring i Byen og er enten opmurede af Sten eller dannede af en tilhugget Lavablok. Det synes navnlig at have været Gadernes Skytsaander, der dyrkedes her. I den romerske Oldtid havde næsten alt, hvad der var af Betydning for Menneskene, deres beskyttende Guddomme eller Aander: Hjemmet, Byens Porte (i Pompeji Minerva), Markerne, Skovene o. s. v., og saavel Gadernes som Vejenes Skytsaander mentes navnlig at holde til ved Gade- og Vejkryds (*lares compitales*).

Enkelte Gader. Blandt Byens mange Gader fortjener følgende Omtale.

Stabianergaden (*Strada Stabiana*, Kortet a, Fig. 18, S. 19) løber fra Nordvest til Sydøst og forbinder Vesuvporten med Stabianerporten. Det var Byens stærkest benyttede Færdselsaare, hvad der fremgaar dels af de meget dybe Hjulspor i Kørebanen og dels af, at der næsten ikke er et Hus, hvor der ikke har været Butik, Vinbod, Herberge eller lign.

Nolanergaden (*Strada di Nola*, Kortet b) løber omtrent lodret paa den foregaaende Gade og fører kun til en enkelt Port mod Øst, Nolanerporten. Den var ogsaa en i høj Grad udpræget Forretningsgade med talrige Butiker og Værtshuse.

Abbondanzagaden (*Strada dell' Abbondanza*, Kortet c og Fig. 21) var en mere fornem Forretningsgade, hvor der ogsaa fandtes en Del Huse uden Butiker. Den løber parallelt med Nolanergaden, og at Vognkørsel var forbudt i denne Gade, fremgaar deraf, at der ingen Hjulspor findes i den. Den Brønd, der ses paa Fig. 21 tilvenstre i Forgrunden, og som ligger lige efter, at man fra Forum er kommet ned paa Gaden, er forsynet med et i Stenen udhugget Overflødighedshorn, hvorefter Gaden har faaet sit Navn.

Af de øvrige Gader kan nævnes Søgaden (*Strada della Marina*, Kortet d), der fører fra Søporten til Forum, Konsulargaden (*Strada Consolare*, Kortet e og Fig. 19, S. 20), der fører op til Herkulanerporten og Merkurgaden (*Strada di Mercurio*, Kortet f, Fig. 2 S. 2), der allerede er omtalt (se S. 2) som Byens

bredeste og fornemste Gade, hvor al Kørsel var forbudt. Den afsluttes mod Syd af en Triumfbue (Fig. 22). Endelig skal omtales Balkonstrædet (*Vico del Balcone pensile*, Kortet g, Fig. 118, S. 101), saaledes kaldet, fordi der her findes et Hus med en nu genopbygget balkonagtig Fremspringning af øverste Stokværk. Sandsynligvis har dog mange andre Huse i Byen været bygget paa samme Maade, men det er undgaaet Opmærksomheden ved de ældre Udgravninger.

Fig. 21. Abbondanzagaden set fra Vest.

Livet i Gaderne. Som enhver anden By havde Pompeji sine stille Gader og sine Gader, hvori der herskede Liv.

Fig. 22. Triumfbue i Merkurgaden.

De Gader, der i Oldtidens Pompeji var stille, kan man kende paa, at der ingen Vognfærdsel har været og paa, at der kun fandtes faa eller ingen Butiker og Forretningslokaler. Den i sin Tid stille Del af Byen bestaar navnlig af de Gader, der i VI Region (se Kortet) løber parallelt med Merkurgaden. Noget særligt tiltalende for et Nutidsmenneskes Øje og Sind har her næppe været ; dertil har Husene med deres smaa Vinduesaabninger og deres ensformede Facader været altfor fæstningsagtige af Udseende, og intet Træ, ingen Buske eller Blomster livede op.

Byens livligste Kvarter har været Stabianergaden og en Del af de Gader, der støder til denne, og da særlig Nolaner- og Abbondanzagaden med deres talrige Butiker (Fig. 23), Værtshuse og Forretningslokaler.

Nogen særdeles livlig Vogntrafik har der dog ikke fundet Sted. I den romerske Oldtid var Vognfærdslen i Byerne ikke betydelig; dertil var Vognene for mangelfuldt konstruerede og Vejene — Militærvejene undtagne — for daarlige, og det var væsentlig kun knirkende Karrer, der bevægede sig langsomt afsted. Rejsevogne af en bedre Konstruktion fandtes ganske vist; men man bevægede sig oftest til Hest, naar Vejen var længere, og bares i Bærestol indenfor Byens Grænser. Det er ogsaa sandsynligt, at Færdsel med Vogne i Pompeji var forbudt paa visse Tider af Dagen, saaledes som Tilfældet var i Rom, hvor Vognfærdsel var forbudt i Dagens første 10 Timer, hvad der i vor Tidsregning svarer omtrent til fra Kl. 6 Morgen til Kl. 4 Em.

Fig. 23. Rekonstruktion af en Butik. (Niccolini).

Livet, der herskede i Stabianergaden og dens nærmeste Omgivelser, kan bedst forme sig for vore Øjne, da der her er bevaret baade talrige og tydelige Spor af det levende Pompeji. Ogsaa de nyeste Udgravninger af den Del af Abbondanzagaden, der ligger Øst for Stabianergaden, har bidraget til at skaffe Klarhed. Hertil kommer, at meget af det, vi nu finder i Husenes Ruiner, viser, at Forholdene dengang i mange Henseender var omtrent de samme, som de er endnu i vore Dage i det nærliggende Neapels gamle Bydele. Selv den, der er blevet fortrolig hermed, kan ikke undlade atter og atter at forbavses over, hvorlidt mange Forhold har forandret sig i Løbet af c. 2000 Aar.

Naar den fremmede i Oldtiden kom sydfra ind i Byen gennem Stabianerporten, kunde han, hvis han var tilvogns, køre ind i

et af de mange Herberger, der ligger paa begge Sider af Stabianergaden lige indenfor Porten og faa Hestene, Mulæslerne eller Oxerne, han benyttede, anbragt i Stald i bageste Del af Gaarden, samt bestille sig et Værelse ovenpaa for Natten.

Gik han nu ud paa Gaden, saa mødte han en larmende Strøm af ivrigt gestikulerende Mennesker, hvoriblandt de indfødte Pompejanere ganske vist dannede Flertallet; men foruden den pompejanske Dialekt, som vi kender fra Indskrifter paa Mure og Vægge, kunde han høre rent Latin. Pompeji stod jo i de sidste 100 Aar af dens Levetid i en meget livlig Forbindelse med Rom. Paa Gaden kunde den fremmede ogsaa møde Indfødte fra Grækenland, Lilleasien, Ægypten og Syrien og af og til en Jøde eller en Neger. De fleste af disse Udlændinge kom til Byen over Puteoli(det nuværende Pozzuoli), der i Oldtiden var en betydelig By med en stor Havn, hvorfra der var Skibsforbindelse med de øvrige Middelhavslande.

Ved Gadekrydsene samlede der sig altid en Mængde Mennesker, men ogsaa langs begge Fortove var der en hel Del fra de nærliggende Huse. Snart sad Skomageren og reparerede Fodtøj, snart stod Snedkeren og brugte sin Sav og Høvl, Skrædderen syede sit Tøj, Moderen vaskede og kæmmede sine Børn o. s. v. o. s. v. De usle Rum, de lavere stillede beboede, benyttedes kun til at sove i. Uophørligt kastedes al Slags Affald og Urenlighed af forskellig Art ud paa Kørebanen; men dette var dog ikke saa sundhedsfarligt, da det stadig rindende Vand hurtigt førte det bort ned ad de skraanende Gader.

Overalt var der Mennesker, der falbød Varer, og af og til saa man Dampen stige op fra Beholdere med varme Pølser. Flere Handlende havde deres faste Stader paa Fortovet, hvor de betegnede deres Berettigelse hertil ved at indridse paa Muren, at det var med Ædilernes (de overordnede Politiembedsmænds) Tilladelse. Fra Butikerne solgtes alle mulige Varer, men størst Søgning havde Vinboderne, der havde deres Navn, *thermopolia*, fra, at der her udskænkedes varm Vin, som var en meget yndet Drik.

Kom den fremmede ind i Sidegaderne var han udsat for at blive antastet af de mange prostituerede Kvinder, der færdedes overalt, og som pyntede sig med skønne Navne og anbefalede sig paa Murene med deres »skønne Manerer« (*moribus bellis*) og deres lave Taxt, der oftest ikke var højere end 2 smaa Kobbermønter, der benævnedes As (Fig. 24). Disse Kvinder holdt særlig til i Termopolierne, men levede ogsaa enkeltvis i smaa Celler, hvor der var opmuret et bredt Sengeleje og iøvrigt kun Plads

til et Bord eller en Stol, eller de var samlede i et Bordel (italiensk *lupanare*).

Af og til søgte en Gøgler at tiltrække sig Opmærksomheden, og i Abbondanzagaden anbefalede en Slangetæmmer sig paa Vers, kunstfærdigt anbragte i en Slangefigur, indridset paa Muren.

Fig. 24. Fortunata As II (Graffito).

Der var i det hele taget indridset meget paa Stukbeklædningen af Murene ved Hjælp af et eller andet spidst Instrument og ofte med en højst mangelfuld Grammatik og Retskrivning, der bar Vidne om de paagældende Forfatteres Dannelsestrin. Disse *graffiti*, som de nu kaldes, drejede sig oftest om erotiske Emner og kunde være yderst uanstændige, men der findes dog ogsaa en Del, der kan gengives. Saaledes fandtes der ved Indgangen til et Hus: »Hectica, min lille Pige, Mercator siger Dig Farvel«. Udenpaa Sextus Pompejus Axiochus' Hus tæt ved Stabianergaden læstes følgende Vers:

»Nu da Vreden er stærk, jeg tror det er bedst, at vi skilles;
Men er Smerten forbi, vi atter kærligt forenes«.

Udenpaa et tredie Hus kunde læses: »Felix Aufideus, gid Guden altid maa gøre dig lykkelig«. Mere nyttige Graffiti, som f. Ex. om, hvem der boede i et Hus, forekom sjældent, og egentlige Gadetavler var ukendte. Af og til saas Bekendtgørelser om, at noget var tilleje, eller at noget tabt efterlystes. Udenpaa et Hus fandtes indridset: »Her er ikke Stedet for Lediggængere«. At der var mange Lediggængere i Pompeji, saaledes som der ogsaa nu er i italienske Byer, siger sig selv, og mange Graffiti skyldes sikkert disse.

De lange Husfacader uden Døre eller Vinduer fristede mange Steder forbigaaende til at give efter for Naturens Bud. Paa mange Huse var der derfor anbragt Advarsler herimod, oftest malede paa Muren med Farve, og hyppigt anbragtes to Slanger, der i Oldtiden mentes at kunne afværge alt ondt og derfor ogsaa Urenlighed. Den Overtrædelse, der advaredes mod, blev ofte specificeret og nævnet med rene Ord — Pompejanerne var i det hele

ikke snærpede — og jævnlig lovedes der Overtræderen Straffe fra Juppiter eller alle Guderne.

Blandt de paa Murene malede Inskriptioner (*dipinti*) indtager Valgopraabene en umaadelig Plads, der viser den Ivrighed, hvormed Stadens Beboere deltog i Valgene af Øvrighedspersonerne. Bogstaverne, der er temmelig store, maledes med rød, sjældnere sort Farve paa en nystrøget hvid Flade, der benævnedes *album* (ɔ: hvidt) (Fig. 25). De blev ofte staaende i aarevis for tilsidst atter at overhvidtes og give Plads for nye Valgopraab eller Bekendtgørelser. Særlig anvendt hertil i Byens sidste Tid var Aemilius Celer, der boede i en lille Sidegade til Nolanergaden, og som foruden at signere mange af sine Produkter tillige oplyser om et af dem, at det var skrevet ved Maaneskin.

Fig. 25. Valgopraab paa en Mur.

Disse Valgopraab var altid meget korte, f. Ex. »Jeg beder Eder vælge M. Marius til Ædil«, »Vælg Brutus Balbus til Tomandsraad, han vil passe godt paa Byens Pengekasse«; »Vælg M. Lucretius Fronto (en Mand, hvis Navn ogsaa findes paa det i Fig. 25 afbildede Valgopraab), han er en dygtig og hæderlig Mand«. Ejendommelig er Anbefalingen af Bageren Proculus, hvis Billede er gengivet i Fig. 100, S. 89, idet det anførtes, at han lavede godt Brød. De almindeligst brugte rosende Ord blev næsten altid forkortede stærkt, saaledes VB for *vir bonum*, ɔ: en god Mand, DRP for *dignus rei publicae*, ɔ: Republiken værdig. Næsten paa alle Valgopraab findes der 3 Bogstaver sammen: OVF, ofte sammenbundne til et enkelt Tegn, for ORO VOS FACITE, ɔ: Jeg beder Eder vælge. Ofte var det en enkelt Person, der anbefalede den paagældende Kandidat, og det var da hyppigt en af dennes Klienter, der gjorde dette for at indynde sig hos sin Patron. Man træffer ogsaa Valgopraab undertegnede af Naboerne, af Guldsmedene, Farverne, Klædevalkerne o. s. v.

Med Interesse læste den fremmede, som vi har fulgt paa hans Vej gennem Gaderne, disse Opraab om at vælge Kandidater, hvis Navne tildels var godt kendte i Byen. Men med endnu større Interesse saa han paa de mange Skilte, der var malede paa Murene udenfor Skotøjsforretninger, Klædevalkerier, Farverier o. s. v. og navnlig udenfor Termopolierne. Atter og atter

fandt han Billeder malede i pragtfulde Farver, men iøvrigt i yderst tarvelig Udførelse, forestillende de forskellige Virksomheder og ovenover Gudebilleder, hvoraf navnlig Billedet af den pompejanske Venus, Byens Skytsgudinde, omgivet af Amoriner. Fig. 26 gengiver en Del af et saadant Skilt; man ser Venus med Murkronen paa Hovedet og Scepter i Haanden staaende i en Triumfvogn, der trækkes af 4 Elefanter. Paa den ene Side staar Fortuna og paa den anden Byens »Genius« som Udtryk for, at den bagved liggende Farveriforretning maatte blomstre beskyttet af Byens Gudinde, Lykken og Pompeji selv.

Fig. 26. Den pompejanske Venus. Fresko.

Medens den fremmede stod og betragtede dette Billede, hørtes der pludselig Musik af Fløjter oppe fra den Del af Abbondanzagaden, der udgaar fra Forum, og han saa et Optog bevæge sig herfra ned ad Gaden. Snart saa han, at det var en stor Figur, forestillende en Kvinde, iført prægtige Klæder og siddende i en Tronstol paa en Forhøjning med Bærestænger, der bares af 4 Mænd (Fig. 27). Hvis et Nutidsmenneske, der var fortrolig med Skik og Brug i Pompejis Omegn, saa et saadant Optog i Pompejis Gader, vilde han tro, at det var den for sine Undere vidtberømte pompejanske Madonna fra Domkirken i Valle di Pompei, der bares i Optog. Ved nærmere Eftersyn vilde han imidlertid finde, at Kvindefiguren havde en Murkrone paa Hovedet og et Scepter i venstre Haand samt andre Attributer, der betegnede hende som den beskyttende Stadsgudinde. Nogle har i denne Figur villet se den pompejanske Venus, medens andre mener, at det er Kybele.

Saa lidt forandrer religiøse Skikke sig i Løbet af henved 2000 Aar!

Det er imidlertid hurtigt blevet mørkt; men den fremmede kan med Lethed finde hjem til sit beskedne Herberge. Thi vel fandtes der ingen egentlig Gadebelysning i Byen, men ved Mør-

Fig. 27. Procession med den pompejanske Venus (Kybele?). Fresko.

kets Frembrud tændtes der talrige Olielamper i Butikerne og Værtshusene, som alle var aabne ud til Gaden i hele Lokalets Bredde. Lamperne hang dels ned fra Tværbjælken over Indgangen, og dels var de stillede paa Stendisken, der vendte ud mod Gaden. Efter vore Forhold kan denne Belysning ikke have været stærk, men i Italien stillede man dengang som nu ikke store Fordringer i saa Henseende i de mindre Byer. Naar det imidlertid oplyses, at man har fundet Lampebundter, hvori der hang indtil 14 Lamper, vil det ses, at den Lysmængde, der kunde komme fra en Butik, dog ikke kan have været helt ubetydelig.

I de Gader, hvor der ingen Butiker med Lys fandtes, brændte hist og her en enlig Lampe, der kastede sit svage Skær ud gennem en Aabning i Muren.

Fig. 28. Slutningen paa et Drikkegilde (Fresko).

Jo længere det led mod Natten, desto flere berusede var der paa Gaderne; thi i denne By, der handlede med Vin, og hvor Bacchusdyrkelsen var saa stærkt udbredt, hørte Vinen ogsaa med til den daglige Fornødenhed — et af de faa Forhold, hvor der siden Oldtiden er sket en stor Forandring i Italien. Drikkegilder til langt ud paa Natten var almindelige, og i Fig. 28 ser man, hvorledes en af Gæsterne, da Selskabet bryder op, maa tages under Armene af sin Slave.

Naar derfor Pompejis Gader om Natten henlaa i Mørke, afløstes dette af og til af en Lygte eller en Fakkel, hvormed en Svirebroder lod sig lyse hjem af sin Slave, og af og til afløstes Stilheden af højrøstet Tale eller Skænderi. Men dette forstyrrede ikke den fremmede, der var kommet hjem til sit Herberge og sov sødelig i sin umagelige Seng drømmende om den pompejanske Venus og om Bacchusfester.

VII. FORUM (FORO CIVILE) OG OMLIGGENDE OFFENTLIGE BYGNINGER

Pompejis Forum (Reg. VII, Ins. VIII) var, ligesom Roms Forum, Centrum for det offentlige verdslige Liv, men det er dog ogsaa — ligesom det romerske Forum — præget af, at det daglige Liv her foregik i Ly af Templer. Den antike Opfattelse skelnede i det hele ikke skarpt mellem det profane og det hellige. Der var ikke mindre end 4 Templer paa selve Forum og 2 tæt derved. I flere af dem var der dog en Sammenblanding af Gude- og Kejserdyrkelse, hvilken sidste var meget stærkt fremtrædende i Pompeji. Desuden var der fra Forum Adgang til flere andre offentlige Bygninger, hvis Anvendelse var nøje knyttet til Forums.

Naar den besøgende nutildags træder ind i Pompeji gennem Søporten (*Porta marina*, Kortet A), kommer han gennem den korte Søgade (*Strada della Marina*, d.) hurtigt ind i den sydvestlige Del af Forum (Fig. 29), hvis Søjlegang er særlig vel bevaret her.

Gaar man nu ned paa den aabne Plads, der danner en aflang Firkant, 142.5 Meter lang og 38.50 Meter bred og vender Blikket mod Nord, har man for sig et pragtfuldt Panorama, for hvilket Vesuv danner en imponerende Baggrund (Fig. 30).

Mod Nord afsluttes Pladsen, der er delvis belagt med store kvadratiske Kalksten, af Ruinerne af Juppitertemplet med en Triumfbue paa hver Side, medens de 3 øvrige Sider begrænses af Resterne af en Søjlegang, hvorfra man overalt maa stige et

eller flere Trin ned for at komme ind paa den aabne Plads. Pompejanerne kunde derfor ligesom Romerne tale om at gaa ned paa Forum.

Paa Pladsen findes talrige Sokler, hvorpaa der har staaet Statuer, ofte Rytterstatuer af Mænd, man har villet vise en særlig Ære. Disse stammer vistnok udelukkende fra Byens romerske

Fig. 29. Forums vestlige Søjlegang. Tilv. Basilikaens Forgaard.

Periode (se S. 7); i dette Tidsrum overlæssedes ikke alene Roms, men ogsaa Provinsbyernes Forum med Statuer ikke mindst af Kejserne, og man har paa den sydlige Del af Pladsen kunnet eftervise ikke mindre end 5 Sokler til saadanne.

De 3 Søjlerækker, der omslutter den aabne Plads, har dannet en pragtfuld Kolonade, hvor de spadserende har kunnet søge Ly mod Regnen og skærme sig mod Solens brændende Straaler. Den var — hvad man ikke kan se mere — dannet af 2 Rækker Søjler stillede ovenpaa hinanden, de underste doriske, de øverste joniske, og paa to Steder ses endnu Resterne af Trapperne, der førte op til den øverste Kolonade. En Forestilling om denne 2-Etages Kolonade faar man af Fig. 39, S. 41. Desuden findes

der paa Sydsiden af Pladsen en ny Række Søjler bag den første.

Fra den Plads, hvor vi nu staar, ser vi følgende Bygninger og Rum vendende ud mod Forum. Lige til Venstre Basilikaen (Kortet, h), hvis Hovedindgang, den store Forhal, betrædes direkte fra Forum (Fig. 29). Bag Basilikaen ligger Resterne af Venustemplet (i). Dernæst, idet vi gaar mod Nord langs Vestsiden

Fig. 30. Forum set fra Syd.

af Pladsen: Apollotemplet (j), hvis Indgang ligger i Strada della Marina. Ved den nordlige Ende af Apollotemplets Mur ud mod Søjlegangen er der en Niche (k), hvori er anbragt en Kopi af Byens Justérmaal for Rummængder, idet der i et Stenbord findes 9 Udhulinger af forskellig Bredde og Dybde til Angivelse af de forskellige Maal. Disse var oprindelig græske, men forsynede med oskiske Indskrifter, der senere gav Plads for latinske samtidigt med, at Hulhederne udvidedes til romersk Maal.

Derpaa følger et Par Rum af ubekendt Betydning, dernæst et meget stort Rum, der sandsynligvis har været Grønthal (l), saa et stort offentlig Latrin (m) og tilsidst nogle smaa Lokaler, der menes at have tjent til Skatkammer. Hermed har vi naaet til Ende med Vestsiden. Nordsiden er dannet af Juppitertemplet

(n) med en Triumfbue paa hver Side, hvorved dannes to Udgange fra Forum. Bag Juppitertemplet paa Hjørnet af Nolanergaden Fortunatemplet (o).

Vi kommer nu over til Østsiden, hvor der først findes en Indgang til Viktualiehallen (*Macello*, p), dernæst Indgangen til Kapellet for Byens Skytsaander (*lares*), paa Kortet mrk. q, fremdeles Vespasians Tempel (r) og endelig paa Hjørnet af Abbondanzagaden Eumachia's Bygning (s). Syd for denne Gade findes

Fig. 31. Basilikaen set fra Forum.

det saakaldte Comitium og endelig paa Torvets Sydside de 3 Municipalbygninger (t).

Basilikaen (Fig. 31, Kortet h). Denne, der er en af de ældste Bygninger i Byen, stammer fra den samnitiske Tid (se S. 7). Den er som alle Oldtidens Basilikaer en aflang firkantet Bygning med Søjler indvendig.

Den pompejanske Basilika vil paa mange gøre Indtryk af en Kirkebygning, og dette er ikke saa underligt, thi mange kristne Kirker er som bekendt byggede ved Omdannelse af en hedensk Basilika, ligesom denne Bygningstype, der stammer fra Grækenland (*basilika stoa*, ɔ: den kongelige Søjlehal), stadig benyttes til Opførelsen af Kirker.

Ud mod Forum findes først en stor Forhal, der vistnok har været uden Tag. Herfra fører 4 Trin op til Basilikaens mægtige Rum, der er 55 Meter langt og 24 Meter bredt. Langs dets 4 Sider er der anbragt 28 svære kanellerede Søjler af c. 1 Meters

Tværsnit. Disse Søjler, hvoraf kun den nederste Del staar tilbage, er opmurede af Sten og har oprindelig været stukbeklædte. Desuden ses paa de to Længdevægge en Række tyndere Halvsøjler, mellem hvilke der sandsynligvis for oven har været Aabninger til at give Lys til det store Rum.

Bag den korte tværløbende Søjlerække i Rummets bageste Del ses lige foran Endemuren en stor opmuret Forhøjning, hvori

Fig. 32. Apollotemplets østlige Del.

der indvendig findes et lille hvælvet Rum. Det var Dommernes Sæde, Tribunalet.

Basilikaen var nemlig det Sted, hvor det dømmende Tomandsraad afsagde sine Domme; men desuden blev den benyttet til meget andet. Særlig benyttedes den til al Slags Handel og til Afslutning af Forretninger som en Slags Børs.

Venustemplet (*Tempio di Venere*, i). Dette var Byens næststørste Tempel. Ruinerne ligger strax tilhøjre, saasnart man er kommet gennem Søporten, men de fleste besøgende gaar forbi disse uden at bemærke dem, da der kun er yderst ringe Rester tilbage. Det ødelagdes nemlig fuldstændig under Jordskælvet i Aaret 63 e. Kr., og Opførelsen af et nyt Tempel var først lige

begyndt, da et nyt Jordskælv under Katastrofen i 79 ødelagde Templet paany.

Det stammer fra den romerske Tid (se S. 7) og Resterne bærer tydeligt Spor af, at det havde været Hensigten at ære Byens Skytsgudinde med et Pragttempel. »Den pompejanske Venus« dyrkedes dog ikke saa meget i sin Egenskab af Kærlighedens Gudinde, men som Gudinden for Lykke og Trivsel.

Apollotemplet (*Tempio di Apollo*, Fig. 32, Kortet j). Dette

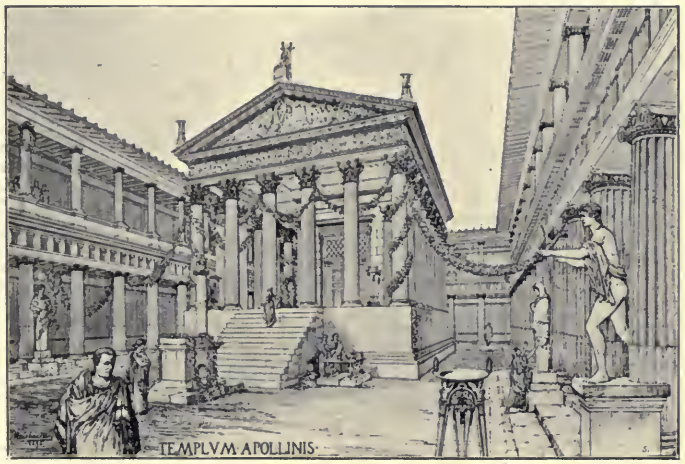

Fig. 33. Apollotemplet rekonstrueret (Weichardt).

Tempel har oprindelig haft Adgang fra Forum; nu findes Indgangen fra Søgaden, lige før denne udmunder paa Forum.

Det er Byens bedst bevarede Tempel, der engang er blevet bygget paa Fundamenterne af en ældgammel Tempelbygning, og restaureret efter at det havde lidt ved Jordskælvet i 63 e. Kr.

Træder man indenfor Murene, ser man en stor aflang firkantet Tempelgaard, i hvis bageste Del selve Templet ligger. Denne store Plads har været omgivet paa alle 4 Sider af en Kolonade i to Etager (Fig. 33), hvoraf dog nu kun den underste staar tilbage. I hvert Hjørne af Tempelgaarden har der været et stort Marmorbækken anbragt paa en Fod til Optagelse af Vand fra et Springvand.

Inde i Tempelgaarden var der opstillet 3 Par Gudestatuer, hvoraf hver stod foran en Søjle. Tilvenstre for Indgangen findes nu

en Marmorstatue af Afrodite (Venus) med et lille Alter foran, og paa den tilsvarende Plads tilhøjre en Marmorstatue af en Hermafrodit. Foran 3die Søjle tilhøjre paa Kolonadens Længdeside en legemstor Broncestatue af Apollo i Færd med at udskyde en Pil af sin Bue, og svarende til denne Figur findes paa den modsatte Side en ligeledes i Bronce udført Statue af Gudens Tvillingsøster, Artemis (Diana) med et lille Alter foran. Det sidste Par dannes tilhøjre af et Hoved af Hermes (Merkur) anbragt paa en høj, firkantet Sokkel (»Herme«) og ligeoverfor var antagelig en Statue af Maja, Hermes' Moder. Hermes er dog ikke gengivet som Gudernes raske Budbringer, men som den Gud, der ledsagede Menneskenes Sjæl paa Vejen til Dødsriget.

Alle de nævnte Statuer er Kopier efter de originale, som er flyttede til Museet i Neapel.

Selve Templet udfylder lidt over Halvdelen af Tempelgaarden. Dets Underbygning er hævet nogle Meter, og paa Forsiden fører en Trappe op. Foran Trappen findes et større Alter, bygget af Kalksten, og tilvenstre for den Resterne af en slank Søjle, der har baaret et Solur. Paa Underbygningen har der hævet sig 6 Søjler foran og bagved og 6 paa hver Side. Indenfor disse findes den saakaldte *cella*, ɔ: et firkantet Rum, hvori Gudebilledet fandtes, og hvortil kun Præsterne havde Adgang. Her findes endnu den Pjedestal, hvorpaa der har staaet en Apollofigur, og man har tillige fundet en af denne Guds Attributer, en *Omphalos* (ɔ: Navle) af Sten. Gulvet i Cellaen har været forsynet med en smuk, flerfarvet Mosaikbelægning.

Juppitertemplet (*Tempio di Giove*, Fig. 34, Kortet n). Dette er Byens største Tempelbygning, der med Vesuv som Baggrund behersker Byens store Torv. Paa hver Side findes en Triumfbue, hvoraf den mod Øst formodes at have været viet til Nero og Drusus, Germanicus' to ulykkelige Sønner, der blev myrdede af Kejser Tiber, til hvis Ære andre mener, at denne Triumfbue rejstes.

Templets Underbygning er hævet 3 Meter op over Pladsen og har i den halve Højde en Platform, hvortil to smalle Trapper fører op, medens der paa det sidste Stykke kun er én bred Trappe. Paa denne Platform har efter al Sandsynlighed Talerne staaet ved Folkeforsamlingerne. At der her oprindelig fandtes et Alter, fremgaar af et i et Hus fundet Relief, der fremstiller Jordskælvet paa Forum i Aaret 63 e. Kr. Paa dette Relief ser man ogsaa, at der fandtes en Rytterstatue paa hver Side af Templets Underbygning.

Man kan endnu se, at selve Templet bestaar af en Forhal,

der er begrænset paa de 3 Sider af en Række Søjler, hvoraf de 6 vender fortil, medens den bageste Begrænsning dannes af Formuren af en stor Cella med en mægtig Døraabning. Inde i Cellaen ses Resterne af en Søjlerække langs hver Langside.

Fig. 34. Juppitertemplet.

I Baggrunden af Rummet findes en $3^1/_2$ Meter høj opmuret Forhøjning, paa hvis øverste Flade, som har været marmorbeklædt, der antagelig har været anbragt Billeder af Juppiter, Juno og Minerva. I Cellaen fandtes et fortrinlig udført Juppiterhoved af Marmor (Fig. 35). Det indre af Forhøjningen optages af 3 hvælvede Rum (Skatkammer?), ligesom der ogsaa findes forskellige Rum i Templets Underbygning. I Cellaen har man fundet Rester af Vægdekorationer og af et Marmorgulv med Mosaikmønster.

De Ruiner, vi nu ser af Juppitertemplet, viser kun en svag Afglans af, hvad det oprindelig var; thi der er tydelige Spor af, at der har været anvendt meget paa dets Opførelse. Denne fandt Sted kort Tid efter, at Pompeji var kommet under Roms Herredømme (80 f. Kr.), og det har utvivlsomt været Hensigten at gøre denne Bygning til et pompejansk Kapitol. Det led overordentlig ved det flere Gange omtalte Jordskælv, og Restaureringen var knap begyndt, da Byen gik under.

Fig. 35. Juppiterhoved (Marmor).

Fortunatemplet (*Tempio di Fortuna*, Fig. 36, Kortet o). Efterat have nydt den skønne Udsigt fra Juppitertemplet, begiver vi os gennem den Triumfbue, der ligger Øst for Templet op ad *Strada del Foro*, indtil hvor den krydser Nolanergaden. Her ligger paa Hjørnet tilhøjre de sørgelige Ruiner af det Tempel, der ifølge en Indskrift hed Fortuna Augusta Templet.

Fig. 36. Fortunatemplet.

Dette Navn havde det faaet, fordi det var opbygget til Ære for Lykkens Gudinde som særlig Beskytterinde for de romerske Kejsere, der som bekendt alle i Begyndelsen bar Tilnavnet: Augustus.

Fortunatemplet er ligesom Pompejis andre Templer, Minervatemplet paa Foro triangulare alene undtaget, opført paa en høj Underbygning i Modsætning til de rent græske Templer, der kun er let ophøjede over den Grund, de er bygget paa. Ogsaa ved Fortunatemplet er der en Platform med et Alter foran selve Templet, hvis Søjler ikke længere ses, medens derimod Cellaens tykke Mure staar tilbage med en bred Indgangsaabning fortil. Hvorledes Templet maa antages at have set ud fremgaar af Fig. 7, S. 8.

Vi gaar nu tilbage til Forum, og finder strax paa venstre Haand bag Resterne af Kolonaden Indgangen til:

Viktualiehallen (*Macello*, Fig. 37, Kortet p). Dette Komplex af Bygninger har beskæftiget Arkæologerne meget, og det har i Aarenes Løb faaet de forskelligste Betegnelser, indtil det nu maa betragtes som afgjort, at det har været anvendt til et mere prosaisk Brug, end man oprindelig troede, nemlig til Udsalg af Kød, Fisk og Viktualier.

Hvad der har vildledet ældre Forskere er først og fremmest Tilstedeværelsen af 12 firkantede Søjler i Midten af den aflang firkantede store Gaard. Disse blev længe opfattede som Fodstykkerne for de 12 Guder. Det har imidlertid vist sig, at ogsaa andre antike Viktualiehaller har haft lignende Søjler til Understøttelse af en Hvælving (*tholus*), hvorunder Salget af Fisk foregik; desuden har man her fundet Fiskeskæl i et lille Bassin i Midten. Dernæst findes der i Baggrunden af den store Gaard midt for Indgangen et stort, oprindelig overdækket Rum, hvortil nogle Trin fører op, og som var et Kapel, helliget til Kejserdyrkelse; men ogsaa Tilstedeværelsen af et saadant Kapel er forenelig med Anvendelsen af de andre Rum til Kød- og Viktualiehandel. Endelig har et tilvenstre liggende Rum oprindelig

været anset for bestemt til en eller anden Kultus; men det kan ogsaa godt tænkes at have været anvendt til Auktionslokale. Det tilhøjre liggende tredie Rum har efter hele sin Bygning at dømme med store Stenbænke og rigeligt Afløb for Vand utvivlsomt været anvendt til Fremlæggelse af Kød til Salg. En Række mindre Rum langs højre Side af Gaarden har tjent til Butiker.

Fig. 37. Viktualiehallen (Macello).

Templet for Byens Skytsaander (*Tempio dei Lari pubblici*, Kortet q) er der Adgang til gennem en stor Gaard, der er næsten fuldstændig aaben ud til Forums Søjlegang. Paa Muren modsat Indgangen findes en kolossal Niche (*apsis*), ganske som man træffer den i Husene til Opstilling for Hjemmets Skytsaander (*lares*). Her har der muligvis været opstillet et Billede af Kejser Augustus, der meget søgte at fremme Dyrkelsen af Byernes Skytsaander og bestemte, at ogsaa hans Genius skulde æres sammen med disse. En Antagelse af, at Bygningen har været et Bibliotek, har intet for sig.

Det store Rum, der nu staar øde og trist, var engang en pragtfuld Gaard, der var belagt med Marmor og omsluttet af marmorbeklædte Mure.

Vespasians Tempel (*Tempio di Vespasiano*, Fig. 38, Kortet r). Ogsaa her har vi en stor firkantet Gaard. Indgangen er imidlertid forholdsvis snæver og danner en lille Søjlehal.

Fig. 38. Vespasians Tempel.

I Midten af Gaarden findes et ret velbevaret marmorbeklædt Alter med et godt udført Relief, der gengiver en Offerscene. Paa Midten af den Mur, der er modsat Ind-

gangen, er der en muret Forhøjning, der antages at have dannet Underbygningen til det lille Tempel.

Eumachia's Bygning (*Edificio di Eumachia*, Kortet s). Dette Komplex af Bygninger ligger mellem det sidst nævnte Tempel og Abbondanzagaden (Kortet c), hvor der er en Indgang foruden Hovedindgangen fra Forums østlige Kolonade.

Over Indgangen fra Abbondanzagaden er der en Stentavle, hvori det oplyses, at Bygningerne er opført af Eumachia, Lucius' Datter, Bypræstinde, paa egne og hendes Søns Vegne samt paa egen Bekostning, og en Statue af Eumachia (hvoraf Hovedet er gengivet i Fig. 101, S. 90) er opstillet i en stor Niche paa Muren ligeoverfor Indgangen fra Forum. Den store aflang firkantede Gaard, der er den største af dem, der ligger ved Forum, har haft en 2 Etages Søjlerække paa alle 4 Sider. Murene, der begrænser Gaarden, er overalt dobbelte og indeslutter tilhøjre og tilvenstre samt bagved en dækket Gang, den saakaldte Krypt.

Da Eumachia's Statue ifølge en Indskrift er oprejst af *fullones*, ɔ: de Haandværkere, der valkede Klæde, gav det Appretur, vadskede det o. s. v., er der Grund til at antage, at Eumachias Bygningskomplex benyttedes til Salg af Klæde og formentlig ogsaa af Klædninger og Uld.

Den offentlige Afstemningssal (*Comitium*) ligger paa det modsatte Hjørne af Abbondanzagaden. Grundet paa en Misforstaaelse af en Indskrift, der fandtes, blev dette Lokale i Begyndelsen antaget for at have været en Skole.

De 3 Municipalbygninger (Kortet t). Paa Forums Sydside ligger 3 store Sale, som antages at have været benyttede af Byens Raad og Administration.

Livet paa Forum. Det pompejanske Forums nuværende Skønhed betinges af den store regelmæssige, aabne Plads, den storslaaede Udsigt mod Nord og Syd og af de maleriske Ruiner. I Byens Blomstringstid, og navnlig fra vor Tidsregnings Begyndelse og indtil Aaret 63, da Jordskælvet ødelagde saa meget her, var Pladsens Skønhed tildels af en helt anden Natur. Da var den store aabne Plads fyldt af Marmor- og Broncestatuer og indrammet af en Dobbeltkolonade, der maa have taget sig imponerende ud, samt af en Række Pragtbygninger af stor arkitektonisk Skønhed. Og hvor vi nu ser de graa Murmasser rage nøgne og afstumpede frem og ser Søjlestumperne berøvede deres fine hvide Stuk og deres smukke kraftige Farver, der var der engang dels marmorbeklædte Mure og dels slanke Søjler med smukke Kapitæler — alt straalende i den kraftige pompejanske Sols Glans. Hvorledes det maa antages, at den nordlige Del

af Forum har taget sig ud, gengiver Fig. 39. Det meste af alt dette har ikke alene Tidens Tand røvet men ogsaa de hensynsløse Udgravninger i Oldtiden og i det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede (se S. 14). Vil man derfor tænke sig tilbage i Byens Velmagtsdage, maa man søge at sætte tilbage paa sin Plads alt det, Tiden og Menneskehænder har fjærnet, for at forstaa, hvorledes Rammen var omkring det Liv, der rørte sig paa Forum.

Forum var Byens Hjerte! Herfra udgik saa meget af det, der var af vital Betydning for Byen.

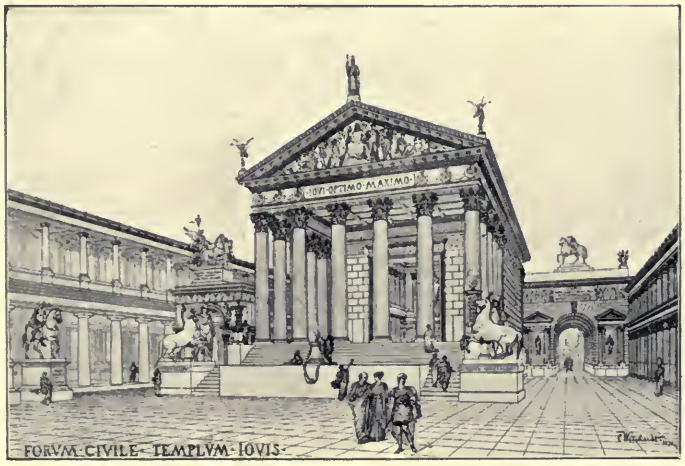

Fig. 39. Nordlige Del af Forum rekonstrueret (Weichardt).

Paa den aabne Plads, som altid var afspærret for Vognfærdsel, samlede Byens og Forstædernes Indbyggere sig aarlig fra de forskellige Valgdistrikter (*curiae*) for at vælge Medlemmerne af Byraadet (*decuriones*), det dømmende Tomandsraad (*duumviri iuri dicundo*) og det administrerende Tomandsraad, hvis Medlemmer kaldtes *aediles*, og som havde Tilsyn med Gaderne og de offentlige Bygninger og tillige fungerede som en Slags Politimestre. Her samledes Deltagerne i de forskellige Optog, som drog gennem Byen ved de offentlige Fester. Og gaar vi længere tilbage i Tiden, før Byen fik sit Amfiteater, da afholdtes der ogsaa paa Forum Gladiatorkampe, ved hvilke Byens fornemme tog Plads i den øverste Kolonade for herfra at betragte det grufulde Skuespil. I den førromerske Tid, da Pompeji endnu var en fri

By, valgtes her Byens øverste Embedsmænd, *mediss tovtiks*, der styrede Pompeji sammen med en *kvaisstur* (af det latinske *questor*) og de to *aidiles*. Paa Forum kaldte *mediss tovtiks* Indbyggerne sammen i alvorlige Øjeblikke, f. Ex. naar Fjenden nærmede sig Staden, og her proklamerede Romerne, at Pompejis frie Tid var forbi, og at den herefter var en romersk Provinsby.

Til Forum strømmede Folket for at læse de offentlige Bekendtgørelser, der var malede med store røde Bogstaver paa de frisk hvidtede Mure (se S. 27).

Fig. 40. Scene fra Forum efter en Fresko.

Til Forum gik Ligtogene ved ansete Mænds Begravelse, idet det betragtedes som en Hæder for den afdøde, at hans afsjælede Legeme anbragtes en kort Tid paa Forum, inden Begravelsen afsluttedes. Og her holdtes Lovtalen over den afdøde store Borger.

Men først og sidst var Livet paa Forum præget af, at Byen var en Handelsby. Her afsluttede Købmændene deres Handler, blandt hvilke Handelen med Vin spillede en fremtrædende Rolle. Ogsaa Handelen med Olivenolie var af stor Betydning. Paa Forum havde Vexellererne deres Boder; Byen handlede jo med Varer fra Grækenland, Ægypten, Afrika, og der kom ogsaa en Del udenlandske Søfolk til Byens Havn.

Men ogsaa Smaahandelen blomstrede her. Dette faar man en Forestilling om ved at betragte en Række Fresker[1]), der forestiller Scener fra Forum, hvis Søjler og tildels ogsaa hvis Rytterstatuer ses paa Billederne. Man ser bl. a. en sælge Broncekar og andre Metalsager (Fig. 40), en anden Skotøj, som Kunderne prøver siddende paa en Stol, en tredie sælger noget spiseligt, en fjerde udskænker varm Vin o. s. v. Mest ejendommeligt er det dog, at Forum ogsaa benyttedes til at give Børn Undervisning, og man ser paa Fig. 41, hvorledes den alvorlige ældre Lærer

[1]) Alle de i denne Bog omtalte og afbildede Fresker stammer fra Pompeji med Undtagelse af den i Fig. 51 gengivne.

staar og overvaager 3 Børn, der sidder paa en Bænk med Pergamentrullerne udfoldede paa Skødet, medens en Hjælpelærer bearbejder Rygstykkerne paa en doven Elev, der holdes af to Meddisciple. Tilhøjre ses en Del af et Fodstykke til en Statue.

Naturligvis løb der Børn omkring og legede Tagfat (hvad man ogsaa kan se paa et af Billederne) eller spillede. Og saa endelig Tiggerne, Krøblinge og fremfor alt de mange Lediggængere. Basilikaen er ligefrem overdænget med disses *graffiti* (se S. 26), der oftest enten er højst uanstændige eller ganske aandløse. En har 2 Gange malet med store Bogstaver »Basilica«, en anden har ridset Navnet paa en Gladiator ledsaget af et Billede, en tredie sin elskedes Navn. Adskillige prostituerede Kvinder har indridset deres Navne og deres Taxt. Tankeindhold er der dog i enkelte; saaledes er følgende Graffito indridset: »Et meget lille Onde bliver ved at ringeagtes til et stort«. Endelig er der et — iøvrigt ikke originalt — Vers, der skal gengives:

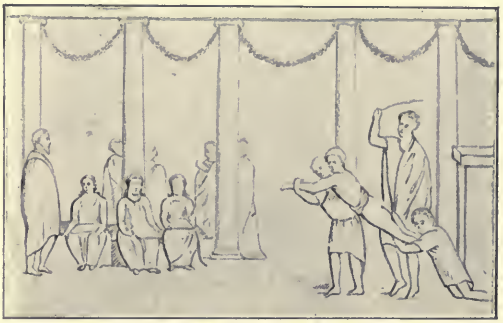

Fig. 41. Scene fra Forum (efter en Fresko).

»Mur, jeg beundrer Dig, at Du ikke længst er brudt sammen,
Du, som maa taale saa mange vidløse Skribleres Vaas.«

VIII. FORO TRIANGULARE OG OMLIGGENDE OFFENTLIGE BYGNINGER

Til denne afsides liggende og stille Plads (Kortet, u) knytter sig Pompejis ældste Historie. Her laa Byens ældste Tempel, og Pladsen, der kunde aflukkes fuldstændig for uvedkommende, har utvivlsomt haft Karakteren af noget helligt.

Den har, som dens nuværende Navn udsiger, en trekantet Form med en Langside mod Øst langs det store Teaters væl-

Fig. 42. Forhallen til Foro triangulare.

dige Mur og Gladiatorkasernen, en kortere Side mod Nordvest og en meget kort mod Sydvest.

Indgangen dannes ved, at Trekantens nordlige Spids er afskaaret, og her findes en Forhal med høje joniske Søjler ud mod Gaden (Fig. 42). Forhallen er bagtil lukket af en Mur, hvori der er to Indgange til Pladsen: en mindre i Midten og en bredere mod Øst førende direkte ind til den østlige Søjlehal (Fig. 43). Denne sidste Indgang kunde i sin Tid lukkes med en svær Fløjdør, medens der kun fandtes et Jerngitter i den mindre.

Fra Forhallen træder man ind i en ganske kort Søjlegang. Foran en af dennes Søjler findes et smukt Marmorbækken, hvori der kunde strømme Vand ned fra et Vandrør, der er skjult i Søjlen. Lidt foran Marmorkummen et Fodstykke til en Statue, der efter en Indskrift har forestillet Kejser Augustus' Nevø Marcellus.

Foruden den omtalte ganske korte Søjlerække findes der to lange, henholdsvis mod Øst og mod Vest, strækkende sig gennem hele Pladsens Længde. Dennes tredie Side ud mod Sarnodalen var derimod fri. Der har efter græsk Mønster været ialt 100 Søjler (*hekatonstylon*), og disse bar et Halvtag, hvorunder spadserende kunde gaa beskyttet mod Regn eller Sol. Efterat det store Teater mistede sin Søjlegang ved, at der her byggedes en Gladiatorkaserne, har disse to Søjlegange utvivlsomt været benyttede af Teatergængere i Pavserne mellem Stykkerne, der opførtes.

Paa Foro triangulare stod engang et

Fig. 43. Det nordlige Hjørne af Foro triangulare.

prægtigt græsk Tempel helliget til Minerva og bygget i det 6te Aarhundrede f. Kr. Nu er der kun sørgelige Ruiner tilbage; man ser ikke andet end Templets Underbygning med dens Trappetrin, og af Søjlerne, hvoraf der var 7 for hver af Enderne og 11 paa hver af Siderne, findes der kun nogle Stumper bevarede. Hvorledes det maa antages at have set ud, fremgaar af Fig. 44. Paa Billedet ses lige foran Templet en lille firkantet

Fig. 44. Rekonstruktion af Foro triangulare (Weichardt).

Bygning, hvoraf Resterne endnu findes paa Stedet, og som formentlig har omsluttet Graven af en Person, der har havt særlig Krav paa at mindes og æres. Foran denne igen ses paa Fig. 44 en Bygning, bestaaende af 8 Søjler i en Rundkreds og bærende et Tag. Resterne af Søjlerne findes endnu, og indenfor dem findes en cylindrisk Brøndkarm ganske lig dem, der findes i Husenes Atrier (Fig. 68, S. 67). Fra den underliggende Brønd hentedes formentlig det hellige Vand til Brug i Templet.

Endelig findes der tæt ved Templets nordvestlige Hjørne en endnu velbevaret halvrund Stenbænk (*schola*), der er prydet med Løvefødder, og i hvis Ryg der er anbragt et Solur. Man har herfra en af de skønneste Udsigter i Pompeji særlig ved Solnedgang. Paa Fig. 44 ser man tilvenstre Capri.

Fra Foro triangulare er der umiddelbar Adgang til det store Teater og tillige ned til Gladiatorkasernen ved Hjælp af en høj Trappe.

Det store Teater (*Teatro scoperto*, Kortet v). Dette Teater, der i Modsætning til det lille Teater var aabent (*scoperto*, ɔ: udækket), ligger saaledes, at dets vestlige Mur støder op til Foro triangulare, og man overser det bedst ved at gaa ind herfra.

Naar man første Gang træder ind i det store Teater ad denne Indgang og er gaaet nogle faa Skridt gennem en mørk, hvælvet Gang (*crypta*), som endnu er bevaret paa dette Parti, forbavses man over den betydelige Højde, i hvilken man befinder sig i Forhold til Scenen. Paa Fig. 45 ses foroven den mægtige Mur, der vender ud mod Foro triangulare, og Aabningen yderst tilhøjre er det Punkt, vi staar paa, medens Scenen ses nederst tilvenstre. Og saa staar man endda ikke paa Tilskuerpladsens øverste Galleri; dette ligger højere igen, idet der ovenpaa den hvælvede Gang har været flere Rækker Siddepladser. Paa Muren ud mod Foro triangulare ses en Række smaa opmurede Konsoller, hvori der er 4 kantede Huller; i disse anbragtes Masterne til Fastgørelse af det kolossale Solsejl, der benyttedes ved Forestillingerne for at skærme Tilskuerne mod den brændende Sol.

Fig. 45. Det store Teater set fra Øst.

Fra Tilskuerpladsen, der kunde rumme over 5000 Personer, er der en pragtfuld Udsigt ud over Sarnodalen og de bagved liggende Bjerge (Fig. 46). Tilskuerpladsen har Form som Halvdelen af en Tragt, og er paa græsk Vis bygget opad en Skraaning af den Lavamasse, Byen hviler paa. Det dybeste Parti af Tilskuerpladsen og Scenen ligger i en Dalsænkning, der fortsætter sig helt hen til Stabianerporten, og hvori bl. a. Gladiatorkasernen (der ses bag Scenen i Fig. 46) ligger.

Tilskuerpladsens Siddepladser er dannet ved, at en Række Bænke er udhuggede i Lavamassen. De lavest liggende Rækker, der var fortløbende, benævnedes *ima cavea*, ɔ: »den nederste

Hulning« (Fig. 47, 4). Her sad de fornemste Tilskuere. Dernæst følger 20 Rækker, der benævnedes *media cavea*, ɔ: mellemste Hulning (5). Denne Afdeling er betydelig større og er ved Hjælp af 6 smalle Gange delt i 5 kileformede Afsnit, der kaldtes *cunei*, ɔ: Kiler, saaledes at Tilskuerne lettere kunde naa deres Pladser. Samtlige de her nævnte Rækker var beklædte med Marmor.

Fig. 46. Det store Teater med Scenen; bag denne Gladiatorkasernen.

Ovenover den før omtalte hvælvede Gang fandtes endnu en Afdeling, *summa cavea*, ɔ: »øverste Hulning« (6).

Mellem Tilskuerpladsens nederste (forreste) Række, foran hvilken der er muret et lavt Brystværn, og Scenen findes et halvrundt fladt Parti, det saakaldte Orkester (3), hvor i det græske Teater Koret var opstillet. Hos Romerne benyttedes denne Plads for særlig fornemme Personer, for hvilke der ogsaa findes en Platform paa hver Side af Scenen, det saakaldte Tribunal (7). Tilskuerne paa disse Pladser samt paa den nederste Afdeling af den egentlige Tilskuerplads sad paa medbragte Stole.

Af Scenen, der ligger c. 1 Meter højere end »Orkestret«, ses nu kun Fundamenterne. Den var dannet af et Bræddegulv, som ud mod »Orkestret« hvilede paa en Tværmur, der var adskilt fra Scenens forreste Fundamentmur ved et smalt Rum, der ses paa Fig. 45 tilv. I dette smalle Rum gik Tæppet ned, naar Fore-

stillingen skulde begynde. Scenen, der kun har en ringe Dybde, var overdækket af et Træloft. Den ses nu lukket bagtil af en uregelmæssig forløbende Murrest, der har dannet Kærnen af en Bygning, der forestillede Forsiden af et Palads. Dette havde 3 Portaabninger med mellemliggende Nicher til Opstilling af dekorative Statuer. Gennem disse 3 Porte kunde Skuespillerne gaa ud og ind, idet den mellemste benyttedes af dem, der forestillede Konger, Fyrster eller andre højtstillede Personer. Men Skuespillerne kunde ogsaa betræde Scenen fra »Orkestret« ved Hjælp af to smaa Trapper, bl. a. naar de forestillede Personer, der kom langvejs fra.

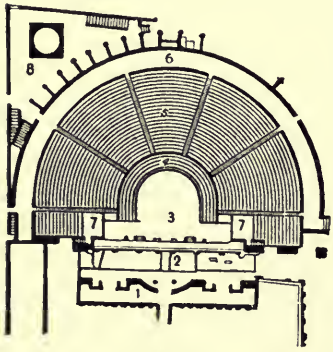

Fig. 47.
Grundplan af det store Teater (Mau).
1. Paaklædningsrum. 2. Scenen. 3. „Orkestret". 4. Nederste Afdeling af Tilskuerpladsen. 5. Mellemste Afdeling. 6. Galleriet. 7. Tribunal. 8. Vandreservoir.

Teatrets Grundlæggelse gaar tilbage til Aar c. 200 f. Kr.; men efter Aaret 80 f. Kr., da Byen kom ind under Roms Herredømme, er det undergaaet en Del Forandringer, hvorved det dog ikke har tabt sit væsentlige Præg af et græsk Teater. Byen fik dette Teater lang Tid før Rom fik sit første Stenteater — et af de mange Beviser paa, hvor stærk den græske Indflydelse var i Pompeji.

Endelig skal omtales, at der i Nordvest bag Teatrets Runding ligger en stor firkantet taarnagtig Bygning (Fig. 47, 8). Den er hul indvendig og har været et Vandreservoir, hvorfra Teatret fik Vand til Overrisling (*sparsiones*) af Tilskuerpladsen for at skaffe Kølighed og sandsynligvis ogsaa til Vandspring foran Scenen. Det var ikke ualmindeligt, at Vandet var parfumeret ved Forestillingerne.

Der kan næppe være Tvivl om, at der oprindelig har været opført græske Tragedier i dette Teater, maaske endog i Originalsproget. Efter 80 f. Kr. er vel latinske Komedier traadt i Stedet.

Teaterforestillingerne gaves vistnok kun ved festlige Lejligheder, og man begav sig da i Teatret i Optog, hvorefter enhver indtog sin bestemte Plads ved Forevisning af et Mærke (*tessara*), hvoraf der er fundet mange ved Udgravningerne. De var forfærdigede enten af Ben eller Bly med forskelligt Udseende efter den Plads, hvortil de gav Adgang. Paa Galleriet sad tarvelige

Folk og Kvinder. I »Orkestret« sad, med Ryggen vendt mod Scenen, en tilsynsførende Embedsmand paa hver Side.

Enhver Teaterforestilling var lang og begyndte derfor tidlig paa Dagen. Den bestod i Opførelsen af flere Stykker, og i Pavserne spadserede Publikum i en tidligere Tidsperiode i Søjlegangene til det, der nu kaldes Gladiatorkasernen, men efterat denne var bygget, har Søjlegangen paa Foro triangulare sikkert været anvendt hertil.

Der er ved Udgravningerne fundet mange Beviser paa den store Interesse, hvormed Pompejanerne omfattede Skuespil og Skuespillere.

Fig. 48. Det lille Teater.

Der er saaledes fundet mange Vægmalerier og Mosaiker forestillende komiske Teaterscener, Tragedieoptrin, Indøvelse af Roller o. lign. En Skuespiller, Actius, nævnes flere Gange i Indskrifter paa Husenes Mure. Af en anden Skuespiller, C. Norbanus Sorex, findes der ikke mindre end 2 Buster bevarede, uagtet han ifølge Indskrifterne kun udførte 2den Klasses Roller. Om en Skuespillerinde taler følgende Graffito paa Muren i Indgangskorridoren til det store Teater: »Methe, Cominia's Skuespillerinde, elsker Chrestus af Hjertet; maatte den pompejanske Venus være dem begge huld, og maatte de altid leve endrægtig sammen«.

Det lille Teater (*Teatro coperto*, Fig. 48, Kortet w). Dette naar man ind til gennem et Rum bag Underbygningen for det store Teaters Scene, som det ligger Øst for. Det var dækket af et Trætag (*coperto* = dækket), men ligner ellers ganske dets store Nabo; dog er det betydelig mindre og har kun kunnet give Plads til c. 1500 Tilskuere.

Bygningen stammer fra den første Del af Byens romerske Periode, men er dog bygget fuldstændig efter græsk Mønster.

Der har paa dette Teater sandsynligvis kun været opført

musikalske Væddekampe og andre Forestillinger med Sang og Musik.

Gladiatorkasernen tidligere **Teatersøjlegangene** (*Quartiere dei Gladiatori*, Fig. 49, Kortet x) stod oprindelig i nøjeste Forbindelse med de to Teatre, idet de 4 lange Søjlegange og den af disse omsluttede Plads, der sandsynligvis var et beplantet Anlæg, tjente til Spadseregange særlig for Teatergængerne. Paa Neros Tid opførtes der en Række Bygninger langs den udvendige

Fig. 49. Gladiatorkasernen (tidligere Teatersøjlegangene) set fra Nord.

Side af Søjlegangene med en Mængde Kamre til Brug for Gladiatorer, som benyttede Pladsen til Øvelser. Man har fundet Hjælme, Vaaben o. a., der hørte til en Gladiators Udrustning, men der er tillige fundet en Del Lig og Genstande, der tyder paa, at Bygningerne ogsaa har været anvendt til andet Brug (Husvilde?).

Vi begiver os nu tilbage til Foro triangulare ad den lange stejle Trappe, der fører herop fra Gladiatorkasernens vestlige Søjlegang, gaar ud gennem Forhallen til Isisgaden og finder strax tilhøjre Indgangen til:

Palæstra (Kortet y). Denne er en mindre, aaben Plads med 3 Søjlerækker, i sin Tid anvendt til gymnastiske Øvelser for Drenge. Her stod en særdeles god Kopi af Polyklets berømte »Spyddrager« (*doryphoros*); den er nu i Museet i Neapel.

Isistemplet (*Tempio d'Iside*, Fig. 50, Kortet z) ligger ved Siden af Palæstraen. Det blev efter Jordskælvet i 63 e. Kr. opført paany paa Bekostning af en 6aarig Dreng, Numerius Popidius Celsinus, der til Belønning herfor optoges i Stadens Raad. Indskriften, der oplyser dette, tilføjer, at Optagelsen fandt Sted *gratis*.

Naar man træder ind gennem den lille Døraabning, staar man i Hjørnet af den Søjlegang, der omslutter Tempelgaarden. Det første vi ser er to smaa Altre, der ligger tæt ved Hjørnesøjlen, og der findes desuden flere saadanne spredte omkring. Inde i selve Tempelgaarden ses i det samme Hjørne en stor firkantet opmuret Beholder, hvori Resterne af det, der ofredes paa det bagved liggende Alter, kastedes ned. Ved Udgravningerne af Templet fandt man her brændte Frugter, og paa Altret brændte Ben og Aske. Hovedaltret er ikke som i de fleste andre Templer anbragt foran selve Tempelbygningens Midte, men henimod den sydlige Side.

Fig. 50. Isistemplet set fra Hovedindgangen.

I Baggrunden af Tempelgaarden findes den store Underbygning, der bærer selve Templet, hvortil en smal Trappe i Midten fører op. Det bestaar som sædvanligt af en Forhal, baaret af Søjler og en bagved liggende Cella med bred Indgangsaabning. Paa hver Side af Cellabygningen findes en Niche, hvor der formentlig har staaet et ægyptisk Gudebillede. I Cellaen er der foran Bagvæggen en Forhøjning, der er hul med et Rum, hvortil der er Adgang gennem to Aabninger. Her opbevaredes antagelig Redskaberne til Ceremonierne. Paa øverste Flade af denne Forhøjning var der anbragt bl. a. en Isisfigur med Hoved, Hænder og Fødder af Marmor, medens Kroppen var af Træ. Der var Tegn paa, at den havde haft Klæder paa.

Fremdeles findes der i Tempelgaarden skraas overfor Indgangen en lille tempelagtig Bygning med et underjordisk hvælvet Kammer, hvori en Beholder, formentlig til Opbevaring af det

Fig. 51. Isisdyrkelse (Fresko fra Herkulanum).

hellige Vand, der benyttedes ved Isisdyrkelsen. Denne var i det hele fuld af Ceremonier, om hvilke man kan faa en lille Forestilling ved at betragte Fig. 51, der gengiver en Fresko fra Herkulanum. Man ser her et Tempel, der ganske ligner Isistemplet i Pompeji.

Gaar man bag Templet, ser man paa Cellamurens Bagside en Niche, hvori der fandtes en godt udført Bacchusfigur. Der synes i det hele i Templet at have været dyrket forskellige Guder, baade ægyptiske og græsk-romerske. Bag Cellaen findes en større og en mindre Sal, der indeholdt en Mængde Lamper, øjensynlig benyttede til de natlige Mysterier. Der er gjort mange Fund i dette Tempel, bl. a. af en smuk Isisfigur helt af Marmor, der fandtes i Tempelgaarden; her fandtes ogsaa en overordentlig skønt forarbejdet Broncetrefod med Sfinxfigurer, som formentlig har været anvendt som et transportabelt Alter (Fig. 52).

Et ejendommeligt Fund blev gjort i den Præstebolig, der er knyttet til Templet, og som ligger i det sydøstlige Hjørne af Bygningskomplexet udenfor Søjlegangen. Her fandt man i en Spisesal Resterne af Præsternes sidste Maaltid, der bestod af Æg, Fisk og Høns. Ligene af flere af Præsterne blev fundne paa Gaden i Nærheden af Templet, da de flygtede under Katastrofen medtagende Templets Sølv- og Guldpenge samt en Del Kostbarheder.

Forlader man Isistemplet og gaar videre, naar man hurtigt Stabianergaden, drejer tilhøjre

Fig. 52. Broncetrefod fra Isistemplet.

og finder efter nogle faa Skridt indeklemt mellem Naboejendommene:

Zeus Meilichios Templet (*Tempio di Zeus Meilichios*, Kortet ö). Gennem den smalle Indgangsaabning fra Gaden kommer man gennem en lille Søjleforhal ind i en meget lille Tempelgaard, i hvis Midte der er et Alter. Bag dette fører en Trappe op til en Platform med 6 Søjler, og bag disse findes Cellaen.

Af en Indskrift véd vi, at den græske Gud, der dyrkedes her, var Zeus med Tilnavnet Meilichios, ɔ: den milde eller naadige. Ved Udgravningerne fandtes der imidlertid 3 Lerfigurer forestillende Juppiter, Juno og Minerva. Det maa dog antages, at disse var anbragte midlertidigt her, efter at de var blevet husvilde ved Ødelæggelsen af Juppitertemplet paa Forum (se S. 37).

IX. AMFITEATRET

Amfiteatret ligger i Byens sydøstlige Hjørne langt borte fra den Del af Byen, der hidtil er udgravet.

Den mægtige Bygning, der har Form af en Elipse, maaler 140 Meter i Længden (fra Nord til Syd) og 105 Meter i Bredden paa det bredeste Sted. Den har kunnet rumme c. 20000 Tilskuere.

Amfiteatret hæver sig ikke synderlig op over det omgivende Terræn, men Bygningen er i Virkeligheden langt højere end den synes, idet dens dybeste Parti, Arenaen (*arena*, ɔ: Sand), tilligemed de nederste Rækker Siddepladser er gravet ned i den underliggende Lavamasse. Paa den vestlige Side fører en Dobbelttrappe op til en Platform, der strækker sig omkring den udvendige Murs øverste Kant (ses paa Fresken, Fig. 54).

Amfiteatrets Indre er meget imponerende. Stiller man sig i den sydlige Ende af Bygningens Længdeaxe (Fig. 53), ser man under sig den sydlige Hovedindgang til den mægtige Arena og paa den modsatte Side den nordlige. I Midten tilvenstre findes der en lille Indgang til en overdækket Gang; det var gennem denne, at de dræbte og haardtsaarede Gladiatorer og Dyr slæbtes ud ved Hjælp af en stor Krog. Omkring hele Arenaen løber en lav Mur, i hvilken findes Spor af det Jerngitter, der har været anbragt til at beskytte Tilskuerne mod de vilde Dyr, der jagedes paa Arenaen. Tilskuerpladsen bestaar af 35 Rækker af fortløbende Tufstenssæder. Disse Rækker var ligesom i det store Teater inddelt i 3 »Etager«, hvor Tilskuerne sad efter deres Rang og Værdighed, og ogsaa her var Rækkerne afbrudte af Gange, der

inddelte Tilskuerpladsen i en Mængde kileformede Partier (*cunei*). Ogsaa i Amfiteatret sad de fornemste Tilskuere paa medbragte Stole, men kun paa Midten af de to Længdesider, hvor man bedst kunde iagttage de blodige Kampe, der udkæmpedes her mellem Mennesker indbyrdes og mellem Mennesker og Dyr.

Oprindelsen til Oldtidens Amfiteatre skal ikke søges i Grækenland, tiltrods for at Navnet er græsk, men i Italien, og Pompeji var en af de første Byer, ja maaske den første, der fik en saadan Bygning kort efter Aaret 80 f. Kr. Først langt senere

Fig. 53. Amfiteatret set fra Syd.

fik Rom sit Amfiteater opbygget af Sten. At Pompeji blev førende paa dette Omraade, var ikke nogen Tilfældighed, men forklares af den Omstændighed, at Gladiatorkampe, for hvilke Amfiteatret væsentligst var bestemt, var kendte tidligere i Kampanien end i Rom, oprindelig fortrinsvis som et Led i de Festligheder, Begravelser gav Anledning til.

Hvad Amfiteatrets Forestillinger angaar, da ved vi fra flere Bekendtgørelser paa Murene (*Dipinti*, se S. 27), at disse kunde vare flere Dage itræk. At der ogsaa har været opført Kampe mellem Mennesker og vilde Dyr, fremgaar deraf, at Forestillingerne ved flere Lejligheder har været annoncerede som Gladiator-

kampe med den Tilføjelse, at »Jagt (*venatio*) vil finde Sted, og der vil være Solsejl (*vela*)«. Den Omstændighed, at disse Dyrekampe omtales som Tillæg til Gladiatorkampene, og at der ikke i den store Bygning er fundet Rum til Dyrene, tyder paa, at de har været af mindre Betydning end Kampene mellem Mennesker.

Gladiatorkampene har spillet en enorm Rolle i Byens og hele Omegnens Liv. At ogsaa Omegnen og de nærmeste Byer har

Fig. 54. Slagsmaalet i Amfiteatret (Fresko).

været stærkt interesserede i Kampene i Amfiteatret, fremgaar for det første af Bygningens Størrelse, som langt overgaar den, Byen alene kunde kræve, da Indbyggerantallet næppe meget har oversteget 25000. Men desuden ved vi fra Tacitus, at der i Aaret 59 e. Kr. fandt et meget alvorligt Slagsmaal Sted ved en Forestilling i Amfiteatret mellem Tilskuerne, idet Pompejanerne kom i Klammeri med Indbyggerne fra det nærliggende Nuceria, og der udviklede sig en regulær Kamp med mange saarede og døde. Dette Slagsmaal er paa en meget naiv Maade

gengivet i et Vægmaleri, der fandtes i et nærliggende Hus; det har tillige den Interesse, at det er et af de faa originale historiske Malerier, vi har fra Oldtiden, desværre kun illustrerende en ubetydelig Begivenhed (Fig. 54). Maleriet har ogsaa Betydning derved, at det viser, der var udspændt et Solsejl over Tilskuerpladsen. Sagen endte med, at det romerske Senat dømte Pompeji til, at Byen ikke maatte opføre Gladiatorkampe de første 10 Aar, ligesom det forviste den Mand, der havde givet den paagældende Forestilling. Gladiatorkampene blev nemlig altid givne af en eller anden Rigmand, der vilde indlægge sig Yndest hos Folket, og som da lejede de optrædende fra en af de Gladiatorskoler, der fandtes i Romerriget. Paa Murenes Annoncer læser man om Optræden af indtil 80 Par.

I det hele vidner de talrige malede Annoncer om Gladiator-

Fig. 55. Relief med Gladiator- og Dyrekampe.

kampe og de mangfoldige Gladiatornavne, der var indridsede paa Byens Mure og inde i Husene om den store Rolle, disse Kampe har spillet i Pompejis Liv. Vi har ogsaa set, at det skønne Anlæg bag det store Teater blev prisgivet til Anvendelse til Gladiatorkaserne og Øvelsesplads. Der har vistnok her været en rigtig Gladiatorskole i Lighed med dem, som bl. a. Cæsar og Nero grundede. Der findes desuden et stort Hus i Nolanergaden, hvor der boede en hel Gladiatortrop, eller som den kaldtes Gladiatorfamilie. Den Trop, hvortil de kæmpende Gladiatorer hørte, nævnes ofte i de Annoncer, der maledes paa Væggen, sammen med Antallet af de Sejre, den paagældende havde vundet. »Programmet« indeholdt ogsaa særlige Betegnelser for deres forskellige Udrustning, hvad enten denne nu var gallisk, thrakisk o. s. v. eller vedkommende kæmpede med Net, som brugtes til at fange Modstanderen med. Hvorledes de almindeligvis var

udrustede, fremgaar af et Relief fra et Gravmæle (Fig. 55). Paa dette gengives ogsaa en Dyrekamp.

Tiltrods for at Gladiatorerne var Slaver og tilhørte en foragtet Stand, har de dog spillet en betydelig Rolle i Menigmands Omdømme. Man ser saaledes ofte Graffiti med Navnet paa en Gladiator, hvor der saa er tilføjet »vær hilset«, »til Lykke« o. lign., ligesom den enkelte Gladiator betegnes som »Pigernes Herre«, »de smaa Pigers Pryd«, og ofte er der ridset Billeder af dem med Laurbærkrans om Hovedet eller i Kamp, o. s. v. Det er ganske, som man nutildags kan læse paa italienske Hus- og Havemure, hvad Menigmands Tanker drejer sig om, naar der staar »leve Socialismen«, »leve Kommunismen«, »leve Mussolini« o. s. v.

X. DE OFFENTLIGE BADEANSTALTER (TERMERNE)

Af offentlige Badeanstalter er der hidtil ialt udgravet tre, hvilket maa siges at være et betydeligt Antal i en mindre Provinsby; men det forklares tildels ved, at kun en ringe Del af Privathusene var forsynede med Baderum. Desuden er der fundet tre private Badeanstalter samt Spor af en 4de.

Kærnen i den pompejanske — ligesom overhovedet i den romerske — Badeanstalt var, da Hovedformen for Badning var Svedebad, 2 store Rum, der kunde opvarmes. Det ene opvarmedes kun let og kaldtes derfor *tepidarium* (*tepidus*, ɔ: lunken); i det andet var Temperaturen højere, hvorfor det kaldtes *caldarium* (*calidus* = varm). Til disse to Rum, der altid stod i umiddelbar Forbindelse med hinanden, sluttede sig et Afklædningsrum (*apodyterium*), fremdeles et Rum uden Opvarmning med et Bassin for koldt Vand, *frigidarium* (*frigidus* ɔ: kold), samt endelig en aaben Plads til Legemsøvelser, *palaestra*. Det hele Komplex kaldtes *thermae*, der altsaa ikke svarer ganske til det, vi kalder Badeanstalt, hvorfor Betegnelsen Termer er at foretrække.

Stabianertermerne (*Terme Stabiane*, Kortet a[1]). Denne Anstalt ligger paa det nordvestlige Hjørne af Stabianergaden, hvor denne krydser Abbondanzagaden. De var Byens ældste Termer, anlagte allerede i det 2det Aarhundrede f. Kr., men betydelig forbedrede, efterat Byen var kommet under Roms Herredømme. Denne Anstalt var tillige den største af de to, der var i Brug.

Rummenes Fordeling og Benyttelse fremgaar af Fig. 56 med tilhørende Forklaring. I det følgende skal kun de væsentligste Rum omtales.

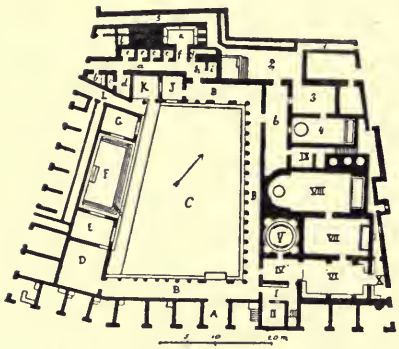

Fig. 56. Grundplan af Stabianertermerne (Mau).
A. Hovedindgang. B. Søjlegang. C. Palæstra. D. Afklædningsrum. E. Fladt Bassin. F. Dybt Bassin. G. Forrum. I-VIII Mandsafdeling (se Text). IX. Fyrrum. 1-6 Kvindeafdeling (se Text). e. Enkeltbade.

Naar man træder ind gennem Hovedindgangen (A), der vender ud mod Abbondanzagaden, kommer man først ind til en stor aaben Plads, Palæstra (C), der paa de tre Sider var omgivet af en overdækket Søjlegang (B). Langs den venstre Side, som er uden Søjlegang, findes en smal Bane af Tufsten til at spille paa med Stenkugler, hvoraf to endnu er tilbage. Der ligger iøvrigt langs denne Side en Række Rum, hvoraf det største er et Koldtvandsbassin (F), der er aabent ud mod Gaarden. Paa begge Sider af dette findes et lukket Rum, hvoraf det sydligste har et fladt Bassin i Gulvet (E), medens det andet (G) har været til ubekendt Anvendelse. Det sydligste af disse Rum (D) har tjent til Afklædning.

Tilhøjre findes Indgangen til Mandsafdelingen (I—VIII). Her er først nogle smaa Rum (I—III), derpaa følger et Gennemgangsrum (IV), paa hvis nordlige Væg der er en Indgangsaabning til Frigidariet (V), der er et rundt hvælvet Rum, som oplyses af en stor Aabning i Toppen af Hvælvingen (Fig. 57). I Midten er der et dybt rundt Bassin til koldt Vand, og paa Væggene 4 dybe Nicher.

Ligeoverfor Indgangen til Gennemgangsrummet er der en bred Aabning ind til Afklæd-

Fig. 57. Frigidarium i Stabianertermerne.

ningsrummet (Apodyteriet VI), hvoraf en Gengivelse i Fig. 58, set fra Vest. Det er et stort hvælvet Rum, hvis Hvælving er rigt smykket med Stukornamenter, og som faar Lys fra en stor rund Aabning over Indgangsdøren. Karakteristisk for dette Rum er Stenbænkene, der findes langs Væggene. Badegæsterne kunde sidde her og klæde sig af for derefter at anbringe deres Klæder i firkantede Nicher i Muren ovenover. De velstaaende Badegæster afleverede derimod Klæderne til deres Slaver, som saa ventede ude i et Rum ved Forsalen (II).

Fig. 58. Afklædningsrummet i Stabianertermerne.

Fra Afklædningsrummet, der ikke kunde opvarmes, kunde de badende begive sig gennem en Døraabning i den nordlige Væg ind til Tepidariet (VII), der kunde opvarmes moderat fra et Fyrsted (anbragt i IX), hvorfra den varme Luft kunde trænge ind under Tepidariets Gulv, der var hult, samt ind i Hulrummet mellem dets dobbelte Vægge.

Fig. 59. Varmtvandsbassin med hult Gulv i Stabianertermerne.

Ved Siden af Tepidariet ligger Kaldariet, der kunde opvarmes til højere Temperatur (VIII). I begge Enderne af det langstrakte Rum ses Resterne af dets Hvælving bevaret. Mod Øst (Fig. 56, VIII, tilh.) findes Resterne af et stort Marmorbassin til varmt Vand hvilende paa de lave firsidede Murstenspiller, der overalt har baaret Gulvet, saaledes at der under dette fremkommer et Hulrum til Circulationen af

varm Luft (Fig. 59), som saa kunde brede sig op mellem de dobbelte Vægge. I den modsatte Ende af Kaldariet er der en stor hvælvet Niche (*schola*), hvori ses Resterne af Foden til en mægtig Kumme, i hvis Midte der var et Springvand, ved hvilket de badende kunde afkøle sig (Fig. 56, VIII, tilv.).

Kvindeafdelingen (Fig. 56, 1—6) har et lignende Komplex af Rum, dog uden Frigidarium. Kaldariet (4) ligger ved Siden af Mandsafdelingens, og saavel dette som Tepidariet (3) er langt bedre bevarede paa Kvindesiden.

Endelig findes der en lille Række Rum bag Palæstraen til Enkeltbade (e), der dog synes at have været meget lidt benyttede.

Forumstermerne (*Terme del Foro*, Kortet b[1]). Disse ligger Nord for Forum paa Hjørnet af Nolanergaden.

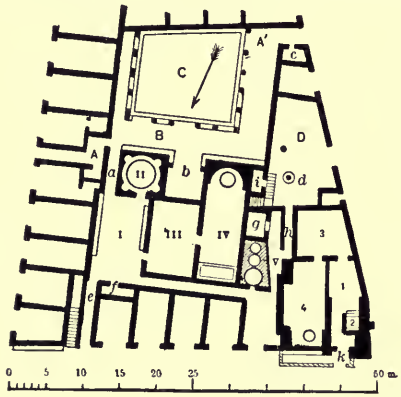

Fig. 60. Grundplan af Forumstermerne (Mau). A'. Indgang. B. Søjlehal. C. Have. D. Gaard. I-IV. Mandsafd. I. Afklædningsrum. II. Frigidarium. III. Tepidarium. IV. Kaldarium. V. Fyrrum. 1-4. Kvindeafd. 1. Afklædningsrum. 2. Bassin til koldt Vand. 3. Tepidarium. 4. Kaldarium. c. Latrin. d. Solur. g. Brønd.

Denne Anstalt, hvis Indretning ses af Fig. 60 med tilhørende Forklaring, ligner i alt væsentligt Stabianertermerne og bestaar ligeledes af en Mands- og en Kvindeafdeling.

Særdeles velbevaret er Tepidariet for Mænd (Fig. 61). At det ogsaa benyttedes til Afklædningsrum, fremgaar af, at der findes firkantede Rum i Murene til Anbringelse af Klæderne. Det har, i Modsætning til Tepidariet i Stabianertermerne, hverken hult Gulv eller dobbelte Vægge; det opvarmedes ved Hjælp af et stort Kulbækken, der endnu findes, og som er opstillet bag et Jerngitter. Rummets store Hvælving er beklædt med talrige fine Stukornamenter.

Ogsaa Kaldariet for Mænd (Fig. 60, IV) er forholdsvis velbevaret, og der er forskellige Forhold her, der ses tydeligere end i Stabianertermerne. Saaledes ses det store marmorbeklædte Varmtvandsbassin, hvortil et Trin fører op, næsten uskadt (Fig. 62, tilh.). Paa Væggen bag dette ses flere af de firkantede Teglplader, der paa Underfladen er forsynet med 4 vorteformede Frem-

spring (*tegulae mammatae*), og som dannede den overfladiske Beklædning af Væggenes Hulrum; ogsaa i Hvælvingens Begyndelse ses disse, som delvis er dækkede af et Stuklag (Fig. 62, tilv. foroven).

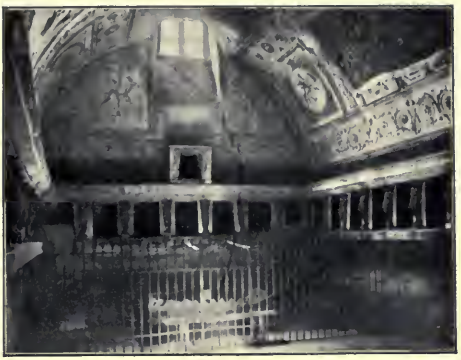

Fig. 61. Tepidariet i Forumstermerne.

Centraltermerne (*Terme centrale*, Kortet c[1]). De ligger ved Stabianergadens Krydsning med Nolanergaden, men var endnu kun under Opførelse, da Byen gik under, og man ser kun Fundamenterne og den nederste Del af Murene.

Man kan dog tydelig se hele Anlæget, der ikke i væsentlig Henseende adskiller sig fra de to andres.

Termernes Benyttelse. Medens den personlige Renlighed i den romerske Republiks Tid ikke var synderlig stor, udviklede der sig i Kejsertiden en udtalt Tilbøjelighed til at benytte de offentlige Bade, og disse udstyredes med større og større Luxus. Samtidig gjorde der sig en stedse stigende Trang gældende til at forhøje Temperaturen i Kaldarierne.

Ogsaa i Pompeji kan man følge den samme Udvikling, der dog med Hensyn til Luxus stod langt tilbage for Rom.

Da som ovenfor omtalt kun faa af de store Privathuse havde Baderum, og da Badning i Enkeltrum efterhaanden gik af Brug i Termerne, kan man gaa ud fra, at næsten alle Byens Indvaanere benyttede disse Fællesrum til Badning.

Den almindelige Badetid var Eftermiddagen; men den Omstændighed, at der i Termerne ved Forum er fundet over 1000 Lamper, tyder paa, at ialfald disse benyttedes ogsaa om Aftenen.

Mændenes Besøg i Termerne indlededes sædvanlig med Legemsøvelser paa Palæstraen, efterat den paagældende havde afført sig sine Klæder. Efter endt Øvelse skrabedes Sveden og Støvet af Huden med en særlig dertil indrettet Skraber af Bronce (*strigilis*), af hvilke der er fundet mangfoldige ved Udgravningerne. Derpaa toges et koldt Bad enten i et særligt Bassin eller i Frigidariet. Den badende begav sig nu ind i Tepidariet og efter et

kortere Ophold her ind i Kaldariet, hvor Temperaturen var saa høj, at han af og til maatte overstænke sig med koldt Vand fra den Kumme, der var anbragt i den ene Ende af Rummet, medens det i den modsatte Ende anbragte Bassin, hvori flere kunde sidde paa en Gang, benyttedes af dem, der ønskede at bade i varmt Vand. Badet endte i Reglen med at dykke ned i et Koldtvandsbassin. Baade før, under og efter Badet benyttedes Indgnidning af Huden med Salve, og jævnlig ogsaa Massage.

Fig. 62. Kaldariet i Forumstermerne.

I Termerne, hvortil Adgangen kun kostede nogle faa Øre i vor Mønt, gik det overordentlig livligt til. Her mødte Bekendte hinanden og fordrev Tiden med at spørge nyt og med Samtale. Af og til kom de badende i Skænderi, og det kunde ogsaa hænde, at høje Raab pludselig forkyndte, at man havde fanget en Badetyv, der ingenlunde var en sjælden Gæst i de offentlige Anstalter. Man kunde ogsaa høre en badende glæde sig ved sin egen Sangstemme, eller man hørte Raabet af handlende, der falbød Baderekvisiter, Salve, o. s. v.

I en af de mange Boder, der fandtes ved Termerne, toges jævnligt tilsidst en lille »Hjertestyrkning« i Form af afkølet eller varm Vin eller en Likør.

Intet Under, at Filosofen Seneca, der var saa uheldig en Tid at bo ovenover en Badeanstalt, beklagede sig over den øredøvende Larm, der udgik fra denne, og som hindrede ham i at arbejde med sine Skrifter.

XI. DET POMPEJANSKE HUS

Det pompejanske Hus adskiller sig ikke væsentlig fra det samtidige italiske. Derimod fjærner det sig i mange Henseender fra det moderne Hus i de fleste evropæiske Byer, medens dets Grundtræk endnu den Dag idag findes i Millioner af Huse i Spanien, Nordafrika og i Østen. Det tilfredsstiller nemlig to Hovedfordringer, der vedvarende stilles af mange af Jordklodens Beboere under milde Himmelstrøg: at tilvejebringe Kølighed og Skygge indenfor Murene og samtidig aflukke Huset saa meget som muligt fra Omverdenen. Endelig løser det pompejanske Hus en tredie vigtig Opgave: at samle Regnvand til Opbevaring i Cisterner indenfor Huset.

Et Hus, der opfylder disse Fordringer, maa nødvendigvis hente Luft og Lys særlig fra oven, medens det moderne Hus faar Tilførsel heraf fra Siderne.

Det, der derfor præger det pompejanske Hus udvendig, er det Forhold, at det enten helt mangler Vinduer ud til Gaden eller, at de, hvis de findes, er ganske smaa, saafremt de er anbragte i nederste Etage. Denne Form af Vinduer ses af Fig. 63, hvor der ud mod Gaden og saa langt oppe, at de er anbragt over Mandshøjde, findes to smaa skydeskaaragtige og en lidt større firkantet Vinduesaabning. Der træffes dog af og til større Vinduesaabninger, men altid anbragte saa højt, at man ikke kunde se ind udefra.

Fig. 63. Skydeskaaragtige Vinduer.

Da Murene tillige er tykke, faar Husene let et fæstningsagtigt Udseende, saa meget mere som der kun undtagelsesvis er anbragt arkitektoniske Udsmykninger af Facaderne. Tilmed var der ofte i Vinduesaabningerne, naar de var

lidt større end de nys omtalte, anbragt et Jerngitter. Glas i Vinduer ud til Gaden fandtes aldrig; derimod har man flere Steder inde i Husene fundet Lysaabninger, der var lukket af en tyk, næsten uigennemsigtig Glasskive.

Med Hensyn til det ydre repræsenterer Husene 3 forskellige Typer, der hører til forskellige Tidsperioder.

Den ældste, der er den sjældneste, stammer fra den Bygningsperiode, da de nuværende Gader anlagdes, ɔ: fra omtrent det 4de Aarhundrede f. Kr. Facaden er opført af svære firkantede Kalkstensblokke, der er lagte i vandrette Lag uden Bindemiddel men kun med Ler i Mellemrummene (Kalkstensperioden). De øvrige Mure er ogsaa opbyggede af Kalkstensblokke, som tildels ogsaa er stillede lodret, saa at det ligner Bindingsværk. Det saakaldte Kirurgens Hus tæt indenfor Herkulanerporten er det bedste Exempel paa denne Type (Fig. 64).

Fig. 64. Facaden af Kirurgens Hus (Sophie Nørlund).

Den næste Type af Huse, der er den almindeligste, er karakteriseret dels ved, at der er anvendt en langt solidere og mere holdbar Sten til Bygningerne: den graa eller gule Tufsten, og dels derved, at der anvendes Mørtel. Denne Bygningsperiode, der benævnes Tufperioden, strækker sig fra omkring Aar 200 f. Kr., og de fleste af de for Pompeji karakteristiske offentlige og private Bygninger stammer fra denne Periode. Den varer indtil omkring 80 f. Kr., da Byen bliver romersk Provinsby.

Den sidste Byggeperiode, den romerske, er ikke væsentlig forskellig fra den foregaaende, men er karakteriseret ved en bedre Teknik og ved Anvendelsen af brændte Mursten, som dog kun brugtes til Dørstolper, Hjørner, Søjler o. s. v., men ikke til hele Mure.

Murene er nemlig under de to sidste Perioder i Reglen byggede saaledes, at Facademurene er dannet af flade Tufblokke

(Fig. 65), og de øvrige Mure af et Mørtelværk, der bestaar af Mørtel, hvori er indlejret uregelmæssige Sten, i Begyndelsen næsten udelukkende Lavabrokker. Dette grove Mørtelværk, der i Oldtiden benævnedes *opus incertum* (ɔ: ubestemmeligt Værk), er umaadelig stærkt og meget modstandsdygtigt mod Vind og Vejr. Hvorledes det grove Mørtelværk, der er saa almindeligt i Byen, tager sig ud, ses af Fig. 65 paa Skillemuren, hvis Puds og Stuk er faldet af. Dette Mørtelværk anvendes dog ogsaa til Facader, der da overtrækkes med Puds og Stuk. Den i Pompeji anvendte Stuk er særdeles smuk, og faar ofte et Udseende, der nærmer sig Marmorets.

Fig. 65. Mur af grovt Mørtelværk, Facade af Tufsten (Sophie Nørlund).

Fig. 66. Gammelt pompejansk Hus (Rekonstruktion af Mau).

Uagtet den romerske Byggemaade rober betydelige tekniske Fremskridt, saa savner den dog paa den anden Side den kunstneriske Sans, der gjorde sig gældende i Tufperioden, som i saa Henseende staar over den foregaaende og den efterfølgende Periode.

Endnu mere betydningsfuld er den Udvikling, der efterhaanden foregik i Husets Indre. Det gamle Kalkstenshus, hvoraf en Model er gengivet i Fig. 66, bestod væsentligt af et stort, for-

oven aabent Rum i Midten af Huset, det saakaldte Atrium, et Ord, der er afledet af *ater*, ɔ: sort, fordi dets Loft sværtedes sort af Røgen fra Arnen. Omkring Atriet grupperede sig flere smaa Rum (*cellulae, cubicula*), der benyttedes til at sove i, til Opbevaring af Husgeraad o. s. v. Bag Atriet fandtes i Reglen en lille Have, ud imod hvilken man byggede et Slags Lysthus af Træ, *tablinum* (af *tabula*, ɔ: et Bræt). Af dette udviklede sig en Udvidelse bagtil af Atriets Midte, og denne benævnedes ogsaa Tablinum.

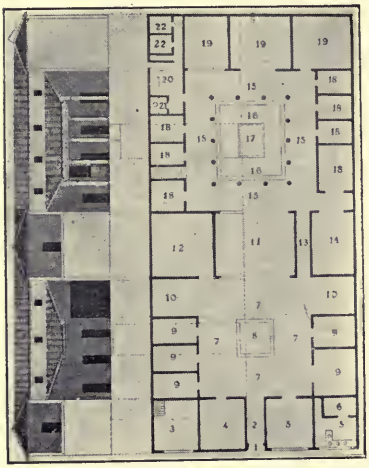

Fig. 67. Grundplan af et nyere Hus. 1. Vestibule. 2. Korridor. 3 og 5. Butik. 4. Portnerrum. 6. Rum bag Butik. 7. Atrium. 8. Impluvium. 9. Smaarum. 10. Fløj. 11. Tablinum. 12 og 14. Spiserum. 13. Korridor. 15. Søjlegang. 16. Have. 17. Fiskebassin. 18. Soverum. 19. Selskabsrum. 20. Køkken. 21. Latrin. 22. Slaverum.

Med den stigende Velstand og de deraf følgende forøgede Fordringer undergik Huset en væsentlig Forandring derved, at man efter græsk Mønster forlængede det bagtil med en Søjlehal, det saakaldte Peristyl, og en Række Rum omkring dette.

Det typiske pompejanske Hus kom derved til at bestaa af 2 Afdelinger, hvoraf den forreste Del, Atriet og omliggende Rum, beholdt deres latinske Navne, medens det bagved liggende Parti fik lutter græske.

Forinden vi træder ind i et almindeligt større Hus passeres det lille Forrum (*vestibulum*), der er foran Indgangsaabningen (Fig. 67, 1); denne sidste var lukket af svære Døre af Træ ofte med 2 Fløje. Lige indenfor Døraabningen ligger en snæver Indgangskorridor (*fauces*, 2). Tilhøjre og tilvenstre for Indgangen findes ofte Butikslokaler (3 og 5), der undertiden staar i direkte Forbindelse med Huset. Vi træder dernæst ind i:

Atriet og omliggende Rum (Fig. 67, 7—10). De fleste Atrier, man nu ser, er store aabne Rum; men da de var beboede, var de dækkede af et Tag, i hvis Midte der fandtes en stor firkantet Aabning (*compluvium*, Fig. 66, S. 65), hvortil Taget skraanede ned fra alle 4 Sider. Gennem Kompluviet tilførtes der Huset

Lys og Luft, og tillige kunde Regnvandet strømme ned og samle sig i en tilsvarende stor, firkantet Forsænkning i Gulvet, *impluvium* (8). Dette Bassin var oftest omrammet af Marmor og bag det findes i mange Huse en cylindrisk Brøndkarm af Sten eller Marmor, den saakaldte *puteale* (Fig. 68). Denne førte ned til en stor Cisterne under Gulvet, og man ser tydeligt i Randen Furerne af det Tov, hvormed der hejsedes Vand op fra Cisternen, som forsynedes med Regnvand fra Impluviet, eller hvormed Vinamforer eller Fødemidler hejsedes ned til Afkøling. I mere velstaaende Personers Huse fandtes der et Springvand i Midten af Impluviet. Ikke sjældent var der bag Impluviet et kunstnerisk udført Marmorbord (Fig. 69).

Fig. 68. Brøndkarm bag Impluviet.

Bag Impluviet udvidede Atriet sig med et Par Fløje (*alae*, 10), en tilhøjre og en tilvenstre, medens der i Midten fandtes en stor Aabning ind til Tablinum (11). Ofte fandtes der tillige i Atriets Baggrund en Indgang til en Korridor (*andron*, 13), der førte ud til Peristylet, og paa den ene eller begge Sider af Tablinum fandtes i Reglen et Spiseværelse (*triclinium*, 12 og 14).

Fig. 69. Marmorfod af et Bord.

Atriet maa i mange og særlig i ældre Huse have været ret mørkt paa Grund af Kompluviets ringe Størrelse; men dette Forhold ændredes efterhaanden i det nyere pompejanske Hus, der ellers har det fælles med det gamle, at Atriet og omliggende

Fig. 70. Atriet i Sallust' Hus rekonstrueret (Mau).

Rum forbliver ret uforandrede. Kun Kompluviet undergaar en væsentlig Forandring. I den ældste Tid var det simpelt hen en af Tværbjælker støttet Aabning, en Konstruktion, der stammer fra etruskisk Tid, og et saadant Atrium betegnes som »tuskansk Atrium« (Fig. 70). Senere, da græsk Paavirkning gør sig gældende, opstaar det saakaldte »korintiske Atrium« (se Baggrunden i Fig. 111, S. 95), hvor Kompluviet bæres af Søjler. Denne Konstruktion tillod en betydelig Forøgelse af Tagaabningens Størrelse, Atriet blev mere aabent for Luft og Lys og tillige forøges Højden. De 4 Søjler, der først støttede Kompluviet (»tetrastylt Atrium«), forøges i Antal (indtil 16), og efterhaanden omdannes det gamle mørke Atrium, hvor Familien samledes, hvor Arnen stod, og hvor Ægtesengen havde sin Plads, til en stor lys Hal, hvor Klienterne modtoges, hvor Husherren forhandlede med Forretningsvenner o. s. v., og det udvikledes efterhaanden til et Rum af stor arkitektonisk

Fig. 71. Atrium i den tragiske Digters Hus rekonstrueret (Gell).

Skønhed, som iøvrig ogsaa kan præge det gamle tuskanske Atrium. Fig. 71 gengiver Rekonstruktionen af et »tuskansk Atrium«. I Forgrunden ses Impluviet i Midten; tilhøjre findes Indgangsdøren til den sidste Celle, og bag denne den højre Fløj. Den kvindelige Person træder ud af Korridoren til Peristylet; i Baggrunden tilvenstre ses Tablinum og bag dette Peristylet. Døre anbragtes sjældent, men Aabningerne lukkedes med Forhæng, som ogsaa anvendtes foran Tablinum.

Meget andet bidrog til at forøge Atriets skønne og ejendommelige Udseende. Saaledes var der ikke sjældent i Randen af Tagaabningen anbragt Terrakottaprydelser samt Terrakottadyrehoveder, der udspyede Vandet gennem Munden (Fig. 72). Væggene kunde være prydede med Fresker, og der fandtes undertiden Statuer af Marmor eller Bronce; særlig hyppig opstilledes Hoveder, anbragte paa slanke Sokler (»Hermer«), gengivende Billedet af en tidligere Ejer af Huset. Jævnlig var der en stor broncebeslagen Kiste ved Siden af Indgangen til Tablinum til Anbringelse af Penge, Værdisager, Dokumenter o. s. v. Ofte var der i et Hjørne af Atriet et Husalter, der enten var malet paa eller indmuret i Væggen, eller ogsaa var det en fritstaaende lille Bygning (*aedicula*). Fig. 73 viser et Husalter, der var indmuret i en Væg i det lille Atrium i Vettiernes Hus. Man ser i Midten Husherrens »Genius« og paa Siderne de to »Skytsaander«, Larerne, som er afbildede paa den sædvanlige Maade med et Drikkehorn i den ene Haand og en lille Spand i den anden. Under de 3 Figurer en stor Slange, Symbolet paa »Genius« (hos Grækerne betegnede Slangen den heroiserede afdøde), der nærmer sig Offerbordet for at fortære, hvad der har været henlagt her.

Fig. 72. Hjørne af et Kompluvium.

Ofte fandtes der i Husene en Række Rum over dem, der i nederste Stokværk grupperede sig om Atriet. De havde Vinduesaabninger dels ud til det aabne Rum, der var over Atriet (se Fig. 67, S. 66, tilv.) og dels ud til Gaden og kunde i sidste Til-

Fig. 73. Husalter i Vettiernes Hus.

fælde være ret store. Undertiden havde et enkelt større Rum Formen af en Loggia, der da benyttedes til Spiserum. Fig. 74 viser en saadan Loggia i Atriets Baggrund; tilhøjre ses den Trappe, der fører op til Loggiaen, bygget af Træ efter den oprindelige Trappes Mærker i Muren. Paa samme Maade var de fleste Trapper i Husene byggede, og det er ikke saa mærkeligt, at der paa Latin var den samme Betegnelse for Trappe og Stige: *scala*. Værelserne ovenpaa benævnedes *cenacula*, ɔ: Spiserum, fordi de oprindelig anvendtes som saadanne. Senere, da det pompejanske Hus udvidede sig med Peristylet og omliggende Rum, benyttedes de af Slaverne, eller ogsaa lejedes de ud, idet de gjordes tilgængelige fra Gaden ved Hjælp af Trapper, hvoraf de nederste murede Trin ses mange Steder. At bo *in cenaculis* var Udtrykket for Fattigdom.

Det skal endelig nævnes, at flere store Huse havde 2, enkelte endog 3 Atrier, dannede ved Sammenbygning af 2 eller flere oprindelig selvstændige Huse. Der var i det hele en stedse stigende Tilbøjelighed til at udvide Husenes Areal ved at medinddrage et eller flere Nabohuse.

Peristylet og omgivende Rum. En af Tag dækket Søjlegang, der strakte sig delvis eller helt omkring et aabent Rum i Huset, kaldte Grækerne et Peristyl, og dette Ord gik over i Latin, da det italiske Hus optog det efter det græske. Ofte betegnes dog som Peristyl ikke blot Søjlegangen, men ogsaa

Fig. 74. Loggia i Atriet.

den indenfor liggende aabne Plads, der beplantedes som Have med Prydplanter. En Have uden Peristyl, der findes i mange selv ganske smaa Huse, benævnedes *viridarium* (»Grønning«); men da Søjlegangen ofte reduceredes til kun at bestaa af nogle enkelte Søjler, er det vanskeligt at trække Grænsen.

Peristylet, som man kommer til fra Atriet gennem Tablinum (Fig. 67, 11) eller gennem en særlig Korridor (13), var altsaa ogsaa Husets Have, og der er afgjorte Beviser for, at der her endog har staaet mindre Træer. Man har i den sidste Tid søgt ved Be-

Fig. 75. Peristyl i de forgyldte Amoriners Hus.

plantninger at genskabe den oprindelige Have i flere Huse, og Fig. 75 er et smukt Exempel herpaa. Billedet er taget fra den Søjlegang, der vender mod Atriet, og man ser i Midten den paa ny plantede Have omgivet paa alle fire Sider af en Søjlegang, hvis Tag er blevet genopbygget. I Haven findes talrige Marmorfigurer samt i Midten et Vandbassin med Springvand. Den bageste Søjlegang er i Midten omdannet til en Pavillon, bag hvilken der findes en stor Spisesal. I Søjlegangen tilhøjre et fritstaaende Alter, paa hvilket der fandtes forskellige Broncefigurer, deriblandt 2 Larer af det sædvanlige Udseende. Mellem Søjlerne var der paa flere Steder ophængt store Marmormasker, hvoraf en enkelt er gengivet i Fig. 123, S. 107. Endelig er der endnu en Ting, som er karakteristisk for Peristylet og som ses i Fig. 75: en bred og dyb Rende langs Søjlerne til Opsamling

Fig. 76. Springsvandsfigur (Bronce).

af Regnvand fra Taget; Vandet ledtes herfra ned i store Cisterner under Haven.

Et Vandbassin som det omtalte findes i ethvert Peristyl. Det benævnedes *piscina*, ɔ: Fiskebassin, og der er ingen Tvivl om, at det benyttedes i en Del Huse dels til Prydfisk og dels til at holde spiselige Fisk gaaende i. Bassinerne er oftest malede blaa indvendig for at give Vandet en smuk Farve. De er i Reglen ret dybe, og Dybden kan naa 1 Meter. Inde i eller ved Bassinet fandtes som oftest et Springvand, der forsynedes med Vand fra Byens Ledning. Ofte var der tillige en Springvandsfigur af Marmor eller Bronce. Særlig bekendt er »Fiskeren«, en Broncefigur, der fandtes for c. 100 Aar siden i et Hus i Merkurgaden, og som nu er i Museet i Neapel (Fig. 76). Af og til var Springvandsfiguren opstillet i en Grotte og Vandet faldt da herfra ned i Kaskader (Fig. 119, S. 103).

Der fandtes ogsaa ved enkelte store Huse selvstændige Haver uden Peristyl f. Ex. bag Pansa's Hus og ved Siden af Sølvbryllupshuset, samt et Par uden Tilknytning til noget Hus.

At Husets Beboere ogsaa indtog deres Maaltider i Haven, kan ses deraf, at der i en Del Haver var opmuret et Leje, hvorpaa man kunde ligge og spise (*triclinium*, se

Fig. 77. Triklinium i Sølvbryllupshusets Have.

S. 74) ved et i Midten anbragt rundt Bord. Paa Fig. 77 ses en saadan Indretning i Sølvbryllupshusets Have. Forrest ses Fiskebassinet med en Fod i Midten til en Springvandsfigur. Bordet havde den Ejendommelighed, at der i dets Midte fandtes et lille Springvand til Rensning og Afkøling af Bordet og Spiselejet. Ovenover dette ses i Muren en Række Huller til Anbringelsen af Bjælker, der har dannet Grundlaget for et Lysthus. Lignende Lysthuse er ogsaa fundne andre Steder.

I enkelte store Huse fandtes der indtil 3 Peristyler, dannede ved Sammenbygning af flere Huse.

Peristylets Vægge var i Reglen rigt dekorerede med Malerier, der enten havde et Emne fra Mytologien eller forestillede Haver, Landskaber, Fiskeriscener, Jagt og lign.

At Peristylet har været ikke alene et behageligt, men ogsaa et smukt Opholdssted fremgaar formentlig af det foregaaende. Peristylets Skønhed var ikke alene betinget af Søjlegangenes og Havens smukke Udseende, men ogsaa af det Indblik man kunde faa til Atriet. Dette er forsøgt gengivet i Fig. 111, S. 95, hvor man ser ind i et »korintisk Atrium«, bag hvis Søjler man skimter Impluviet. Selv i de Huse, hvor Peristylet nu staar som Ruiner, kan man finde henrivende Partier i dette, som f. Ex. det stille Hjørne i den tragiske Digters Hus, hvor Husalteret er anbragt (Fig. 78).

Fig. 78. Et stille Hjørne i Peristylet.

Peristylet med Haven har ogsaa haft stor Betydning for Beboernes Sundhed, thi Haverne har for Byen været de »Lunger«, der i moderne Byer udgøres af Parker og lignende Anlæg.

Da Familiens Ophold mere forlagdes til Peristylet og omgivende Rum, blev disse sidste ogsaa deres Spise- og Soverum, idet man dog ofte bevarede et eller to Spiserum ved Siden af Tablinum fra det gamle Hus (se S. 67).

Spiserum (*triclinia*). Ved et Triklinium forstaas egentlig 3 Spiseløjbænke anbragte paa en bestemt Maade omkring et Bord

(af det græske *tri*, ɔ: 3, og *kline*, ɔ: Seng eller Leje); men Ordet bruges ogsaa til at betegne det Rum, hvori de var opstillede.

Med Hensyn til den Maade, hvorpaa man i den romerske Oldtid indtog sine Maaltider henvises til S. 91—92; her skal da blot oplyses følgende om selve Spiserummene.

Trikliniet var ofte ikke større, end at der akkurat var Plads til de 3 Spiseløjbænke, af hvilke den tilhøjre benævnedes »øverste Spiseløjbænk«, den i Midten »mellemste Spiseløjbænk« og den tilvenstre »nederste Spiseløjbænk« (Fig. 79). Disse Bænke var i Reglen dannede af et Stel af Træ med Beslag af Bronce og belagte med Hynder; men i tarveligere Huse, og særlig i Herberger samt i Haverne var de opmurede (se Fig. 77, S. 72). Man finder i det hele taget ofte i Husene opmurede Siddepladser, Borde, Konsoller o. lign., hvor vi nu anvender Træmøbler. I flere Huse findes et Spiserum, der vender mod Syd (»Vintertriklinium«) og et mod Nord (»Sommertriklinium«).

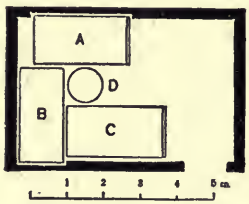

Fig. 79. Grundplan af et Triklinium med 3 Spiseløjbænke (Mau).
A. »Øverste Bænk«. B. »Mellemste Bænk«. C. »Nederste Bænk«. D. Spisebord.

Spiserummenes Vægge var ofte de bedst dekorerede i Huset, idet der foruden smaa Malerier, der gengav forskellige Ting, der henhører til et Maaltid (Vinkander, Bægre, Frugter, Vildt o. lign.), ogsaa ofte fandtes større Vægmalerier. Disse var i Reglen af mytologisk Indhold og Emnerne ofte tilsyneladende i ringe Overensstemmelse med det, Rummet anvendtes til. Saaledes fremstilledes den grusomme Medea, den ulykkespaaende Kassandra, Dirke, der bliver bundet til en Tyr af de to Tvillingbrødre, Amfion og Zethos, fordi hun havde villet dræbe deres Moder (Fig. 80). At man i Oldtiden ikke anvendte mere opmuntrende Emner til Malerier, man skulde betragte, naar man nød Bordets og Selskabelighedens Glæder, var ikke noget tilfældigt; man fremstillede endog selve Døden. Herpaa har vi bl. a. et Exempel i et Bord, der blev fundet ved et opmuret Triklinium i Haven til et Garveri; her ses i den med Mosaik dekorerede Bordplade et Dødningehoved sammen med andre Symboler paa Døden og paa Tidens hastige Gang. Disse Forhold er et Udtryk for Oldtidsmenneskenes Trang til at forstærke Nydelsen af Maaltidernes og Gæstebudets Glæder ved under disse at have Dødens Symboler for Øje.

Særlig smykkede med Vægmalerier var de større Rum, der

stod i Forbindelse med Peristylet, og som benyttedes til at spise i ved festlige Lejligheder. Et saadant Rum benævnedes *oecus*. Det smukkeste af disse findes i Sølvbryllupshuset (Fig. 81). Der er her anbragt 4 Søjler i nogen Afstand fra Væggen, hvorved Rummet deles i et Midterrum til Anbringelsen af de 3 Spiseløjbænke og en Passage udenfor Søjlerne for de opvartende Slaver. Denne Form benævnes »korintisk Oekus«. Disse Selskabsrum var undertiden fuldstændig aabne ud mod Søjlegangen og kunde ogsaa være aabne ud mod den bagved liggende Have, saa at de mere fik Karakteren af en Pavillon. Et saadant delvist eller helt aabent Rum ved Peristylet benævnedes *exedra*.

Fig. 80. Dirkes Straf (Fresko).

Fig. 81. Spisesal i Sølvbryllupshuset.

Soverum. Ligesom Spiserummene ofte kendes paa, at der paa Gulvet findes et Mosaikindlæg, der betegner Trikliniets Plads, saaledes kendes Soverummene ofte paa, at der findes et lignende Mønster paa Sengens Plads. Denne kan ogsaa være angivet ved en Inddeling af Vægdekorationerne eller ved, at der over den er en Hvælving, saaledes at der dannes en Alkove. De omkring Peri-

stylet liggende Soverum er betydelig større end de Celler, der oprindelig benyttedes, og som stod i Forbindelse med Atriet.

I tarveligere Huse, i Værtshuse og i Bordeller findes opmurede Sengesteder med skraatstillet Hovedgærde.

Undertiden er der foran Soverummet et mindre Rum, hvori en Slave sov. Man har ogsaa truffet et endnu mindre Rum, der har været Sovested for en Hund.

Køkkenet. Dette var ofte lille, men altid meget højt og laa i Reglen i en Afkrog af Huset. Nogen Skorsten eller andet Aftræk for Røgen fandtes ikke; formentlig brugte man ogsaa kun Trækul paa Komfuret. Paa Væggen var der ofte malet et Husalter.

Fig. 82. Køkken i Vettiernes Hus.

Det eneste særegne for Køkkenet er et opmuret Komfur, saaledes som man ser det i Vettiernes Hus, hvor en Gryde fandtes paa en Jerntrefod, dækket af Pimpsten, hvoraf der endnu ses en Del hængende fast paa Trefoden (Fig. 82). Under Komfuret fandtes i Reglen et hvælvet Rum til Anbringelse af Brændsel.

Maden tilberedtes altid paa den simple Maade, at den anbragtes i en Kasserolle el. lign. af Bronce, og denne stilledes da ovenpaa en Trefod eller en Rist af Jern. Hyppigt anvendtes ogsaa 3 afskaarne Spidser af de i Pompeji i tusindvis forekommende Amforer af Ler.

I Reglen var der i en Krog af Køkkenet anbragt et Latrin; dette kunde ogsaa ligge ved Siden af. Det var ganske simpelt indrettet saaledes, at der var anbragt et Sæde af Træ eller Sten over en stor Aabning i Gulvet; herfra var der saa boret en dyb Grube ned i den underliggende Lavamasse. Ved stadig at hælde Aske paa har Generne heraf vel nok kunnet indskrænkes. Det var vistnok kun Slaverne, der benyttede denne mere primitive Indretning, medens Husherren og hans Familie benyttede enten en transportabel Beholder eller ogsaa — saaledes som det ses i ganske enkelte Huse — et større Kabinet forsynet med Vinduesaabninger.

I Køkkenet har man fundet en Mængde Køkkenredskaber, der ikke adskiller sig væsentlig fra Nutidens; kun er de i Reglen

forfærdigede af Bronce og af langt større kunstnerisk Udførelse. Man har ogsaa fundet Forme til Kager o. lign.

Baderum. Kun i et Dusin Huse er der fundet særlige Baderum, som man kender paa, at de har de S. 59 omtalte hule Gulve og eventuelt ogsaa hule Vægge. De ligger altid lige ved Siden af Køkkenet, saaledes at den Ovn, hvori der fyredes til Opvarmning af Luften i Hulrummene, kunde betjenes fra Køkkenet.

Oftest var der kun et Afklædningsrum og et Kaldarium (se S. 59), undertiden ogsaa et Tepidarium og et Frigidarium (se S. 58). Kaldariet var bygget som det tilsvarende Rum i Termerne med en Niche i den ene Væg. — —

I det Indre af saavel de offentlige Bygninger som Privathusene anvendtes Udsmykning i en Grad, som man kun faar en ringe Forestilling om ved et flygtigt Besøg i Ruinerne. Gulvene smykkedes med Mosaiker, Lofterne med Stukarbejde og Væggene med malede Dekorationer og Billeder; ja endog de i sig selv skønne Søjler, som findes i et saa overvældende Antal, smykkedes med kraftige Farver.

Fig. 83. Gulvmosaik fra Faunens Hus.

Gulvmosaiker. Gulvene er overalt af Sten og bestaar i Reglen af et ensartet Lag af en Mørtelmasse, der ofte er rødbrun paa Grund af Tilsætning af fintknuste Terrakottaskaar (*opus signinum*). Smaa flade Teglsten lagte i Mønstre findes ogsaa mange Steder.

Gulvtæpper anvendtes aldrig; de vilde ogsaa have været uhensigtsmæssige, fordi der under Regnskyl let kom Vand ind paa Gulvene i og ved de aabne Rum. Man ser da ogsaa ofte, at Husenes Gulv skraaner ned mod Gaden for at lette Afløbet.

Mangfoldige Steder indlagdes der smaa hvide eller forskelligt farvede Sten i Mønstre i Gulvene. Ved Husenes Indgang dannede disse Mosaiksten af og til et HAVE eller SALVE, ɔ: »vær hilset«, eller et CAVE CANEM, ɔ: »pas paa Hunden«. Ved Indgangen til den tragiske Digters Hus var der tillige anbragt Billedet af en Lænkehund (Fig. 130, S. 114).

Med fuldendt Teknik og ofte ogsaa med kunstnerisk Forstaaelse og Udførelse var der mange Steder i Gulvene anbragt Mosaikbilleder af Blomster, Dyr (Fig. 83), Frugter o. lign. Undertiden dannede Mosaikerne Billeder af landskabelig Karakter, af og til

fremstilledes mytologiske Scener; Teaterscener er flere Gange gengivne, og en enkelt Gang findes et Portræt. Faunens Hus var særlig pragtfuldt udstyret med Mosaiker, blandt hvilke findes det i Fig. 83 afbildede samt det berømte »Alexanderslag«, som er et Kunstværk af høj Rang. Det er nu anbragt i Museet i Neapel, hvor det hører til en af dets største Kunstskatte (Fig. 84). Midt i den vilde Kamptummel ses Perserkongen Dareios Kodomannos flygte for den sejrrigt fremtrængende Alexander den Store. Perserkongen staar paa sin Stridsvogn aldeles ikke ænsende Faren, hvori han selv svæver, men kun opfyldt i Angst og Spænding

Fig. 84. Alexanderslaget (Gulvmosaik).

af det Drama, der udspilles for hans Øjne. Alexander sprænger frem paa sin Hest, nærmende sig den fjendtlige Anfører, Perserkongens Ven, for at gennembore ham med sin Lanse. Han rammer dog kun Fjendens Hest, som styrter under sin Rytter; en ung Perser, der ser Faren, hvori Kongens Ven er stedt, springer ned af sin Hest, som han holder parat til den andens Flugt, men i næste Øjeblik har Alexander gennemboret Anføreren. Med mesterlig Kunst er ogsaa den sammenbidte Energi fremstillet, hvormed Perserkongens Vognstyrer pidsker paa Hestene for at flygte, hvad der som bekendt ogsaa lykkedes. Mosaikbilledets venstre Side er desværre noget medtaget, idet dog Alexanders Hoved ses tydeligt. Udmærket bevaret er Kong Dareios og hans Omgivelser, hvorfor denne Del af Mosaiken gengives i Fig. 85. Billedet har ogsaa stor Interesse derved, at det er en af de faa billedlige Fremstillinger fra Oldtiden af en hi-

storisk Begivenhed, og ved, at Mosaiken sandsynligvis er en Kopi af et hellenistisk Maleri, der er malet kort efter, at Begivenheden fandt Sted (Aar 333 f. Kr.). Denne skønne Mosaik, der kun har 4 Farver, var anbragt i Gulvet til et stort pavillonagtigt Selskabsværelse (*exedra*, se S. 75) ved Peristylet i det saakaldte Faunens Hus.

At en stor Del af de bedste Mosaiker er græsk Arbejde, er der ingen Tvivl om; flere bærer ogsaa Navnet paa den græske Kunstner, der har forfærdiget dem.

Stukdekorationer. Enkelte Steder findes der paa Væggene ikke alene Stukornamenter, men ogsaa hele Figurer, enkeltvis og i Grupper. At en stor Del af Lofterne har været forsynede med Stukornamenter er sikkert; men det er i Reglen kun Stumper og Stykker, man ser af disse, fordi Lofterne næsten overalt er styrtede ned. I Termerne kan man dog se, til hvilken Grad af Fuldkommenhed Lofternes Stukornamenter kunde udføres (Fig. 61, S. 61).

Fig. 85. Dareios i Alexanderslaget.

Vægdekorationer. Kun de ganske betydningsløse Rum er uden farvede Vægdekorationer eller kun forsynede med simple, farvede Linieornamenter. Iøvrigt er der næsten ikke en Væg i Pompeji, hvor der ikke er mere sammensatte farvede Dekorationer.

Man maa i det hele taget, naar man vil danne sig et Billede af det Indre af en offentlig Bygning eller et Privathus, tænke sig Væggene opfyldt af stærke og pragtfulde Farver. Disse »pompejanske« Farver, blandt hvilke gult og rødt er de fremherskende, viser ofte stærke Kontraster i Sammenstillingen uden at Harmonien dog brydes derved. Ejendommelig er ogsaa den rigelige Anvendelse af sort Farve i Bunden eller i Borter og Sokler.

I de ældste Huse er Vægdekorationerne simple, medens de i de nyeste Huse er overordentlig komplicerede.

Fig. 86. Første Dekorationsstil (Mau).

De pompejanske Vægdekorationer kan ifølge Mau adskilles i 4 forskellige Stilarter, hvoraf hver repræsenterer en bestemt Tidsperiode.

Første Stil. Denne er karakteriseret ved, at Hovedmotivet er Efterligning i ophøjet Stuk af forskelligt farvede Marmortavler (»Inkrustationsstilen«, Fig. 86). Der findes altid forneden en Sokkel, der er glat, ensfarvet og — i Modsætning til Forholdet i alle de øvrige Stilarter — lys, oftest gul, erindrende om det tidligere anvendte Træpanel paa Væggens nederste Del. Foroven, hvor de efterlignede Marmorplader bliver mindre, ender Dekorationen med en Stukgesims, ovenover hvilken der findes hvid Stuk. Denne Stilart maa antages at være anvendt i Slutningen af det 2det og Begyndelsen af det 1ste Aarhundrede f. Kr., altsaa i den samnitiske Tid (se S. 7).

Anden Stil synes at være begyndt kort efter Aaret 80 f. Kr., og den repræsenterer i det store og hele det sidste Aarhundrede f. Kr. Den benævnes »Arkitekturstilen« (Fig. 87), fordi der paa den fuldstændig glatte Flade efterlignes forskellige arkitektoniske Prydelser, saasom Søjler, Gesimser, Kupler o. s. v., som deler Væggen i Felter, ligesom man ogsaa kan træffe Ef-

Fig. 87. Anden Dekorationsstil.

terligninger af Marmor (uden Stukrelief). Disse Efterligninger kan være meget skuffende, saaledes som f. Ex. Døren i Fig. 87. Denne Vægdekoration er taget fra den saakaldte »Mysterievilla«, der ligger lige udenfor Herkulanerporten. I Midten af Felterne begynder der i 2den Stil at forekomme billedlige Fremstillinger af Landskaber, mytologiske Scener o. a., der er saa overordentlig hyppige i de følgende to Stilarter. Ogsaa det øverste Parti over Gesimsen dekoreres og bliver samtidigt højere. Ligesom ved den foregaaende Stil og ved begge de følgende bevares Tredelingen af Væggen med en Sokkel forneden og en Frise foroven.

Fig. 88. Tredie Dekorationsstil (Lucretius Fronto's Hus).

Tredie Stil (Fig. 88) synes at være kommet til Italien efter Aaret 31 f. Kr. Den benævnes »den ægyptiserende Stil«, fordi den indeholder ægyptiske Motiver (Lotusblomster, Krokodiller, Flodheste). De arkitektoniske Led i Dekorationerne omdannes til rene Ornamenter antagende fantastiske Former, idet f. Ex. Søjler erstattes af Kandelabre af ganske uvirkelig Form (»Kandelaberstil«). Der lægges aldeles ikke Vægt paa at give de arkitektoniske Prydelser et plastisk Udseende; de er flade og træder stærkt tilbage. Væggen faar et noget koldt, men ofte tillige et fornemt Udseende.

Fjerde Stil, ogsaa kaldet sidste Stil (Fig. 89), er sandsynligvis indført i Pompeji omkring Aaret 50 e. Kr., og den er langt den hyppigste, vi finder. Den ligner den foregaaende i sin Fantasirigdom, men nærmer sig dog mere 2den Stil, idet der er en Rigdom af arkitektoniske Inddelinger af Væggene med plastisk Gengivelse og med Perspektiv, idet der f. Ex. findes den ene

Fig. 89. Fjerde Dekorationsstil (Vettiernes Hus).

Søjlerække eller Hvælving bag den anden. Der er en ofte overvældende Rigdom paa Ornamenter, Figurer og Smaabilleder, og Farverne er meget kraftige.

De forskellige Stilarter har stor Betydning med Hensyn til Bestemmelsen af den Tidsperiode, en Bygning er opført i, idet denne ikke kan være af senere Oprindelse end Dekorationen af Væggene, men vel tidligere, da senere Stilarter ofte anbringes over ældre.

Vægmalerier. Kun ganske enkelte Malerier er malede paa Træ og derpaa indsatte i Væggen, medens de allerfleste er malede paa Væggens Stukbeklædning, medens denne endnu var vaad og frisk (*al fresco*). De er alle malede i nøje Tilslutning til Væggens Dekoration og har derfor ofte mere Karakter af Vægdekorationer.

Der er ved Udgravningerne fundet flere tusinde Vægmalerier, af hvilke over 200 er flyttede til Museet i Neapel. Mange af dem er meget tarveligt udførte; men der er dog ogsaa adskillige udmærkede Billeder og enkelte

Fig. 90. Den saarede Æneas (Fresko).

fremragende. De er vistnok alle malede efter græske Forbilleder, men Kopieringen er næppe nogensinde nøjagtig, og hvert enkelt synes at have faaet sit individuelle Præg under Udførelsen.

Motiverne er næsten altid hentede fra den græske Gude- og Sagnverden, og det er navnlig Afrodite (Venus) og Dionysos (Bacchus) med hele deres Følge, der fremstilles. Skikkelser fra den romerske Sagnverden ses sjældent; en af Undtagelserne er det i Fig. 90

Fig. 91. Afrodite og Ares.

Fig. 92. Danserinde (Fresko).

gengivne Billede, der fandtes i et Spiserum i Siricus' Hus. Det forestiller Æneas, efter Sagnet de romerske Kejseres Stamfader, der er blevet saaret i Kampen, og paa hvem en Læge forsøger at trække en Pilespids ud af et Saar, som Blodet løber ned fra. Sønnen Ascanius staar grædende ved Siden af den saarede Helt og tørrer sine Taarer af med Fligen af sin Kappe. Operationen lykkedes som bekendt først ved Bistand af Æneas' Moder Venus, der usynlig for de tilstedeværende viser sig i Baggrunden.

Guderne fremstilles ofte optrædende i deres Kærlig-

hedsæventyr. Særlig hyppig optræder Afrodite (Venus) og Ares (Mars) i øm Forening. Fig. 91 viser et saadant Billede af den almindelige Art og Udførelse. Det fremstiller Gudinden og Guden siddende sammen, hver af dem med en lille Kærlighedsgud (Amorin, Erot) ved Siden. Dette Billede er ogsaa typisk for et pompejansk Maleri i den Henseende, at det fremstiller en Situation uden Bevægelse eller Liv. Figurerne i disse Malerier er i det hele taget ofte siddende eller staaende eller ogsaa svæver de stille i Luften, saaledes som det ses i Fig. 92, der fremstiller en Bakkantinde eller en Danserinde, og som sammen med 3 lignende Figurer fandtes udenfor Herkulanerporten i en Villa, der fejlagtig antoges for at være Ciceros Villa.

Fig. 93. Ifigenias Ofring (Fresko).

Et af de bedst udførte Malerier er gengivet i Fig. 93. Det fandtes i Søjlegangen omkring Haven i den tragiske Digters Hus. Man ser her i Midten Ifigenia, Agamemnons Datter, som Præsten Kalkas havde erklæret maatte ofres til Artemis (Diana) for at forsone den vrede Gudinde, der havde fremkaldt Vindstille og derved hindret den græske Flaade i at sejle til Troja. Ifigenia føres bort af to Mænd, hvoraf den ene er Odyssevs, ledede af Kalkas, der holder Offerkniven parat i højre Haand. Agamemnon staar bortvendt med Hovedet indhyllet, fortabt i sin Sorg. I Luften ses Artemis, der formildet ved Synet af Agamemnons Sorg tilkalder en Hjort, der skal ofres istedetfor Ifigenia, som hun lader forsvinde i en Sky.

Pompejis bedste Billeder, der staar langt over de øvrige, findes i »Mysterie-Villaen« (ogsaa kaldet Villa Item) lidt udenfor Her-

kulanerporten. Fig. 94 er kun en lille Del af et stort Vægmaleri i et Triklinium. Det forestiller en Indvielse i Dionysos (Bacchus)-Mysterierne. Man ser en nøgen ung Kvinde, der vender Ryggen mod Tilskueren, danse af Glæde over, at have bestaaet Indvielsesprøven, hvorved hun nu er blevet Bakkantinde. Tilvenstre

Fig. 94. Indvielse i Dionysos-Mysterierne (Fresko).

en anden nøgen Kvinde, set fra Siden; hun har lagt Hovedet ned i Skødet paa en ældre Kvinde, parat til at lade sig slaa med Svøber — en Proces, der hørte med til Indvielsen i Dionysosdyrkelsen. Hele Fresken anses almindeligvis for et af de ypperste Malerier, som Oldtiden har efterladt os.

Portræter forekommer sjældent; to af dem vil blive gengivne i Figg. 100 og 102. Dyrebilleder er der en Del af, og i Fig. 95 gengives et lille Maleri fra Vettiernes Hus, hvor der foregaar en Hanekamp. Ofte forestiller Vægmalerierne Landskaber, der

Fig. 95. En Hanekamp (Fresko).

næsten altid er stiliserede og ret uvirkelige, og det samme gælder Haver; endvidere Blomster, Frugter og i Spiserummene alt, hvad der hører til Nydelser ved Bordet.

Blandt de smaa Malerier er særlig hyppige de saakaldte Eroter (Amoriner), ɔ: smaa mandlige og kvindlige bevingede Væsener fremstillede som Børn, der foretager sig alt muligt: de plukker Druer og presser disse, kører Druer ind, arbejder i et Skomager- eller Snedker-Værksted, i en Guldsmedie (Fig. 96), i et Klædevalkeri (Fig. 128, S. 111). De fremstilles jagende, ridende paa forskellige Dyr; de spiller Komedie, kører Væddeløb, og de er temmelig konstante Ledsagere af den pompejanske Venus (Fig. 26, S. 28). I Reglen indgaar de som et lille Led i Væggenes Dekoration og føjer sig overordentlig godt ind i det hele (Fig. 97), og de er ofte malede med betydeligt Lune.

Den Omstændighed, at det væsentligst er Guder, Gudinder og deres Følge, der fremstilles i Malerierne, er ligesaa lidt Tegn paa Pompejanernes Religiøsitet eller Ærbødighed for de gamle Guder, som den hyppige Forekomst af Gudebilleder og Altre paa Gaden. Malerierne drejer sig nemlig som ovenfor antydet oftest om Gudernes menneskelige Skrøbeligheder: deres Elskovsæventyr, deres Troløshed, Tidsfordriv, Beruselse o. lign. Det synes snarere, som om man har villet trække Guderne ned fra deres ophøjede Stade og derved give de menneskelige Skrøbeligheder et guddommeligt Skær.

Dagligt Liv i Huset. I ethvert af de større Huse har der — naar det ikke har været omdannet til andet Brug — boet en Familie, betjent af en Mængde Slaver. Der var en Slave til at bevogte Indgan-

Fig. 96. Eroter som Guldsmede (Fresko).

gen — en af de vigtigste Funktioner — der var Slaver til Opvartning, til Rengøring, til at holde Regnskab o. s. fr.

Det var en ubrødelig Lov, at Slaverne bevægede sig lydløst omkring i Huset, og Overtrædelse straffedes med Pidskeslag eller Indespærring. I flere Huse træffer man et lille mørkt Rum, der anvendtes til Indespærring af Slaver, det saakaldte *ergastulum*. I Byens sidste Levetid var det gamle patriarkalske Forhold mellem Herrer og Slaver, da de bl. a. spiste ved samme Bord, forlængst ophørt, og kejserlige Forordninger til Forbedring af Slavernes Samfundsstilling endnu ikke udstedte. Vi tør derfor gaa ud fra, at Behandlingen af disse ikke var god, og der er allerede S. 11 nævnt et Tilfælde af den barbariske Maade, hvorpaa en Slave var lænket, ligesom der ogsaa senere under de nye Udgravninger vil blive nævnt et andet Tilfælde af en lænkebunden Slave.

Fig. 97. Vægdekoration fra Vettiernes Hus.

Kender vi nogle af de Mænd, der var Herrer i disse store Huse i Pompeji? Ja, lidt kender vi til enkelte af dem.

Der er for det første Cornelius Rufus (Fig. 98), engang Ejer af det store Hus: *domus Cornelia* paa Hjørnet af Stabianergaden og Abbondanzagaden med Indgang ligeoverfor Stabianertermerne. Hans Buste staar i Baggrunden af Atriet, hvori der ogsaa fandtes det store Marmorbord med de pragtfulde Fødder (Fig. 69, S. 67). Han hørte til en gammel rig Familie, der nedstammede fra den Sullanske Koloni (se S. 7). Ansigtet, der har et strængt og alvorligt Udtryk, er af udpræget romersk, man kunde maaske tilføje provinsiel Type.

Saa er der Bankieren Lucius Caecilius Jucundus, som ejede et Hus, der nu er opkaldt efter ham, i Stabianergaden, hvor hans Broncebuste var opstillet, endog i to Exemplarer, i Atriet af hans frigivne Slave Felix (Fig. 99). Dette Broncehoved er et af de bedste Kunstværker i Pompeji og viser en forbavsende

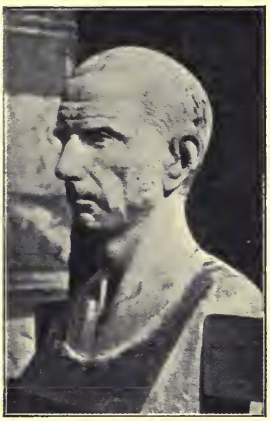

Fig. 98. Cajus Cornelius Rufus (Marmor).

realistisk Udførelse med Skaldethed, fremstaaende Ører og en hængende Hududvæxt paa den venstre Kind. At dømme efter Udseendet en jovial Levemand, om hvem vi ved, at han ogsaa var Auktionsholder, og at det en Tid gik ham mindre godt, saa at han var i Restance med sine Skatter.

Endelig Bageren Publius Paquius Proculus (Fig. 100), som vi erindrer anbefaledes i en Indskrift paa en Mur for sit gode Brød (se S. 27). Han er afbildet sammen med sin Hustru i Tablinum af det Hus, han ejede i Stabianergaden, hvis dekorative Udsmykning endnu ikke var færdig, da Katastrofen for Byen indtraf. Bageren har ladet sig male iført sin Embedstoga; thi han var pompejansk Tomandsraad. Han holder i den højre Haand en Pergamentrulle, hvortil han støtter Hagen. Hans Hustru holder en Voxtavle, som man i Oldtiden brugte til at skrive paa, i den venstre Haand, og i den anden en *stilus* til at indridse Skriften med i Voxet. At Parret har ladet sig afbilde med disse Symboler paa Kundskaber, tyder just ikke paa, at de har været saa litterære, som de har villet give sig Udseende af. Bagerens skæggede Ansigt er aldeles ikke romersk, men tyder snarere paa en fremmed Afstamning. —

Fig. 99. Lucius Cecilius Jucundus (Bronce).

Vi gaar nu over til vort egentlige Emne: Hvorledes gik Dagen i det pompejanske Hus almindeligvis?

Dagens Begyndelse i Huset faldt sammen med Solens Opgang og dens Afslutning med Solnedgang, idet Timerne benævnedes 1ste, 2den, 3die o. s. v. til 12te Time. Dagen var saaledes længere om Sommeren end om Vinteren. Tiden iagttoges ved Hjælp af Solskiver, hvoraf der er fundet mange ved Udgravningerne. Vi tager næppe fejl i at antage, at

man i Pompeji almindeligvis stod op med Solen. Vi ved i ethvert Tilfælde, at i Rom maatte Klienterne, ɔ: de af en mere fremragende og velstaaende Person (Patronen) afhængige Personer, ofte begive sig hjemmefra i Mørke for at møde ved deres Patrons Morgenmodtagelse; de mødte ved denne Lejlighed altid iførte Toga, der kunde være baade luvslidt og lappet, og samlede sig i Atriet.

Patronen havde imidlertid klædt sig paa ved en Slaves Hjælp og var blevet barberet, havde derefter modtaget sin Families og sine Slavers Morgenhilsen og ofret paa Husaltret. Morgendragten — og i det hele Hjemmedragten — var for Mænd meget simpel, idet den bestod af en *tunica*, ɔ: et skjorteagtigt Klædningsstykke af Uld, hvorover der ofte var en bluseagtig ydre Tunika af finere Art. Linned kendtes ikke dengang, og Benklæder ansaas for at være et »barbarisk« Klædningsstykke, der gav Personen, der bar dem, et komisk Udseende. Var det koldt, viklede man Uldbind omkring Benene.

Fig. 100. Bageren Proculus og Hustru (Fresko).

Medens Husets Herre siddende i en Stol i Atriet gav Audiens for sine Klienter, hjalp med Raad, forstrakte dem med Penge o. lign. eller maaske endog indbød en enkelt til Middag, havde Husets Frue, *domina* (ɔ: Herskerinde), som hun kaldtes af alle, ogsaa af sin Husbond, travlt med at sørge for, at Børnene kom i Skole, give Befalinger til Slaverne, efterse Forraadsrummet, hvortil hun havde Nøglen o. s. v.

Blandt de pompejanske Kvinder har vi allerede gjort Bekendtskab med Bageren Proculus' Hustru (Fig. 100). Eumachia (Fig. 101) er allerede omtalt (S. 40) som den, der paa sin Søns Vegne lod opføre et Komplex af Bygninger ved Forum. Hendes fine og blide Træk viser, at hun var en Kvinde af ædel Byrd, og at hun ogsaa var højt anset, fremgaar deraf, at hun var udnævnt til Bypræstinde. Blandt flere navnløse Kvinder, hvis Billede er

Fig. 101. Præstinden Eumachia (Marmor).

fundet, gengives et særlig godt Portræt i Fig. 102. I sin venstre Haand holder hun en Samling Voxtavler, som dengang almindeligvis benyttedes til Breve, Dokumenter af mindre Betydning o. lign., i sin højre Haand en *stilus*, alvorligt overvejende, hvad hun skal skrive med denne.

De pompejanske Damer har holdt meget af Smykker; det er et kolossalt Antal tildels kostbare Kvindesmykker, der efterhaanden er komne for Dagens Lys. Der er ogsaa fundet en Mængde Toiletgenstande, ofte ligesom Smykkerne ved Siden af Flygtninges Lig eller Skeletter. Talrige er ogsaa Haandspejle af Metal.

Naar Klienternes Morgenbesøg var afsluttet, indtog man i de Huse, hvor man levede i Overensstemmelse med Datidens Lægers Sundhedsregler, Dagens første Maaltid, der var meget let: Brød, Salt, en lille krydret Ret, og hertil drak man lidt Vin eller Vin blandet med Honning (*mulsum*).

Husets Herre gik nu ned paa Forum for at udføre sine Embedsforretninger, afslutte Handler eller for at træffe Bekendte. Han havde da iført sig sin Toga, Mandsdragtens smukkeste, men ogsaa mest upraktiske Klædningsstykke. Den var af fin hvid Uld og maatte ofte vadskes og renses hos en af de mange Klædevalkere (*fullones*), der fandtes i Byen. Ogsaa Husets Frue gik ned paa Forum, saaledes som vi ser det i Fig. 103, hvor hun gør Indkøb af Klæde (se iøvrigt S. 42).

Klokken var nu blevet 6, ɔ: Kl. 12 Middag efter vor Tidsregning, og nu indtoges i Huset den anden Frokost: nogle kolde Retter, Æg, Fisk eller Kød, Brød, Ost samt Frugt og hertil Vin.

Fig. 102. Dameportræt (Fresko).

Herpaa fulgte en Middagshvile paa en Løjbænk, som i det hele benyttedes meget, hvor vi nu bruger Stole, bl. a. til at ligge paa under Læsning og ved Maaltiderne (Fig. 104).

Fig. 103. Scene fra Forum (efter en Fresko).

Eftermiddagen var den sædvanlige Tid for Badning, der som omtalt S. 61 næsten altid fandt Sted i en offentlig Anstalt. Badningen med tilhørende gymnastiske Øvelser, Massage og Konversation tog oftest flere Timer.

Paa Dagens 9de—10de Time, ɔ: Kl. 3—5 Em. efter vor Tidsinddeling, indtoges Hovedmaaltidet (*cena*) i Trikliniet. At dømme efter Vægmalerierne i dette Rum var Fisk (med den berømte pompejanske Fiskesauce!), Æg, Høns, Vildt og Svinekød særlig yndede Spiser. Ogsaa spiselige Svampe kan man finde paa Billederne. Til Dessert har man spist de samme Frugter, som nu findes i Italien undtagen Appelsiner; thi Appelsintræer plantedes langt senere i Landet. Vinen, som man drak, vilde næppe have smagt vore med franske Vine forvænte Ganer, særlig da den ofte blev nydt blandet med varmt Vand eller Sne, og ved Begyndelsen af Maaltidet med Honning (*mulsum*), der var en meget yndet *apéritiv*.

Romerne spiste oprindelig siddende tilbords; men senere kom den Skik fra Grækenland at ligge under Maaltidet. Det var i Begyndelsen kun Mændene, der laa tilbords; men da Kvinder med lettere Sæder begyndte at ligge tilbords, fulgte ærbare Kvinder snart disses Exempel. Børnene sad derimod altid ved Bordet. At ligge tilbords synes Nutidens Mennesker ubekvemt; men det maa erindres, at

Fig. 104. Stellet af en Løjbænk.

Fig. 105. Drikkegilde med Damer (Fresko).

al Mad serveredes saaledes, at man enten kunde tage, det man ønskede, med Fingrene eller med en Ske (Gafler og Knive benyttedes aldrig ved Maaltiderne), og at der var rigelig Betjening, saaledes at alt kunde rækkes den spisende af en Slave. Denne rakte ogsaa stadig Skaale med Vand til at rense Fingrene i, samt Servietter.

Det var en fast Regel, at der ved et Maaltid laa højst 9 Personer tilbords (»ikke færre end Gratierne og ikke flere end Muserne«), og vi har allerede i Fig. 79, S. 74 set, hvorledes de spisende kunde fordele sig paa de 3 Spiseløjbænke. Ved Anbringelsen af Gæster tog man Hensyn til deres Rang, Formue o. lign. Hædersgæsten anbragtes længst tilvenstre paa »den midterste Spiseløjbænk« ved Siden af Værten, der laa paa den nærmeste Plads paa »nederste« Bænk. Alle Gæsterne laa skraat, idet de støttede sig paa den venstre Arm. Hvorledes et liggende Selskab tog sig ud, fremgaar af Fig. 105. Det er dog ikke den almindelige Form af Triklinium, der her er afbildet, der spises heller ikke, men drikkes kun, og Selskabet er alt andet end anstændigt. Den vedføjede Forklaring meddeler, at Personen i Midten siger: »jeg synger«, medens de to Par siger til hinanden et Par Ord, der nærmest svarer til vort »Skaal«.

Fig. 106. Broncebeholder til varmt Vand.

Til at holde Fadene med Retterne varme og ogsaa til at skaffe varmt Vand ved Bordet anvendtes forskellige Indretninger af Bronce. Fig. 106 viser et Apparat, bygget som en Fæstning med 4 Taarne. I Væggen, der er dobbelt, kunde Hulrummet fyldes med Vand, der opvarmedes af Trækul eller imprægneret Træ anbragt i Midten, og et Fad kunde tillige anbringes hvilende paa to af Kanterne. Et andet Apparat er gengivet i Fig. 107. Paa dette var Kanterne af Pladen ikke hule, men Vandet fyldtes paa den store cylindriske Beholder og kunde herfra strømme ind i den halvkredsformede Udvidning, der er hul.

Fig. 107. Varmtvandsbeholder af Bronce.

En pragtfuld Silenfigur af Bronce (Fig. 108) har sikkert ogsaa været anvendt i et Spiserum, da Glasstumper fundne foroven i det ejendommelige Stativ, Figuren bærer, tyder paa, at der her har været anbragt en stor Glasskaal.

Naar det blev mørkt, tændtes de velbekendte smaa Olielamper, der enten stilledes enkeltvis paa et Bord eller i en Fordybning i Væggen, eller ogsaa paa Toppen af en særlig dertil konstrueret Holder af Bronce, der undertiden kunde skydes op og ned (Fig. 109). Ofte anbragtes de i Bundter hængende paa et Stativ, der kunde være overordentlig fint udført (Fig. 109 og 110).

Fig. 108. Silen (Bronce).

Det Lys, der herved fremkom i Huset, har dog altid været sparsomt — man stillede dengang ikke de Fordringer til Lys som nutildags — og da der maa have udviklet sig en Del Os fra de brændende Lamper, har der været al Anledning til at gaa tidlig iseng. Naar den rige Pompejaner nu lagde sig til at sove i et Kammer, der var lille, saa har han dog kunnet faa rigelig frisk Luft fra de store aabne Rum i Huset. Og da Sengekammeret laa fjærnet fra Gaden og omsluttet af tykke Mure, har han kunnet

Fig. 109. Broncelampeholdere.

sove uforstyrret af Gadens natlige Larm.

Det maa siges, at den velstaaende Mands Hus tilfredsstillede alle hans Fordringer. Han havde først og fremmest sit Hus for sig selv, skarpt afsondret fra Omverdenen. Han fandt den af Sydens Beboere saa eftertragtede Køligh ed og Skygge og kunde dog, naar Vejret tillod det, opholde sig i Peristylets Have eller dets Søjlegange og indtage sine Maaltider her. Peristylet maa i det hele taget have været et henrivende Opholdssted, og den i Fig. 111 gengivne Søjlegang, hvorigennem man faar et smukt Indblik i Atriet med dets Søjler og dets Impluvium, er en Rekonstruktion, der næppe overdriver, men snarere giver mindre, naar man tager i Betragtning, at Billedet savner de mange pragtfulde Farver paa Søjler, Vægge, Gesimser og Forhæng.

Man har ofte villet frakende Oldtiden Sans for Naturens Skønhed. Dette er dog næppe rigtigt i den Grad, som det almindeligvis antages. Man maa erindre, at de slette Kommunikationsmidler, man dengang raadede over, har hindret Oldtidens Mennesker i at søge ud i Naturen i den Grad, som Nutidens gør det. Istedetfor viser Pompeji os, at man dengang søgte ligesom at drage Naturen ind i Husene. Hvor i Huset der overhovedet kunde voxe en Plante, var der Blomster, ja, der var endog Buske og Træer. Og naar Havens Mure stængede for Udsigten, anbragtes der paa disse Dekorationer, der forestillede Haver, Landskaber, Fiskeri, Jagt o. lign.; der opsattes Springvand, Vandbassiner og Grotter med Vandfald.

Ogsaa Kunsten toges i høj Grad i Tjeneste overalt i langt videre Udstrækning end i vore Tider.

Fig. 110. Broncelampeholder.

Fig. 111. En Søjlegang i Peristylet rekonstrueret (Gell).

Væggene smykkedes som allerede omtalt med Freskomalerier, Lofterne med Stukarbejder og Gulvene med Mosaiker. Mangfoldige Statuer og Buster af Bronce og Marmor opstilledes rundt omkring i Huset. Der er blandt disse sidste en Del virkelige Kunstværker, omend Pompeji i saa Henseende staar langt tilbage for det nærliggende Herkulanum, hvortil dog maa bemærkes, at det sidstnævnte Sted paa Grund af de store Vanskeligheder, der er forbundne med at skaffe sig Adgang dertil, har været forskaanet for de talrige Plyndringer, som Pompeji i saa høj Grad har været udsat for.

Som særlig smukke Kunstværker skal følgende fremhæves. I Holconius' Hus er fundet en Marmorfigur, der er en god Repræsentant for den græske Kunst i det 6te Aarhundrede (Fig. 112). Den forestiller Artemis (Diana).

Fig. 112. Artemis (Marmor).

Fig. 113. Bacchus (Bronce).

Med Sandaler paa Fødderne skrider Gudinden rask fremad med sit Pilekogger paa Ryggen, idet hun med sin højre Haand løfter en Flig op af sit Klædebon. Den anden Figur, som her skal nævnes, er af Bronce (Fig. 113) og antoges oprindelig for at være en Narcissus, den skønne Yngling, der efter Sagnet forelskede sig i sit eget Billede ved stadig at spejle sig i Vandet. Vedbenden, der omkranser hans Hoved, Raadyrskindet, han bærer paa sin venstre Skulder, og endelig hans høje Støvler betegner ham dog tydeligt som Bacchus (Dionysos). Hans ejendommelige Stilling og hans opløftede højre Haand kan maaske forklares ved, at Guden er i Færd med at lege med en Panter. Figuren, der har den for pompejanske Broncer karakteristiske lysegrønne Farve, fandtes mærkelig nok i et lille Farveri i en af Smaagaderne og er nu i Neapels Museum ligesom den foregaaende og efterfølgende Figur. Endelig er der Broncefiguren, der forestiller en dansende Faun (Satyr) (Fig. 114), som fandtes i det samme gamle Hus, hvori det berømte Alexanderslag (Fig. 84, S. 78) og en Del andre Kunstværker kom for Dagens Lys, og som fik sit Navn »Faunens Hus« efter denne Statuette. Denne er ogsaa en i kunstnerisk Henseende fortrinlig Figur, hvis dansende Bevægelser er levende udtrykt i Musklernes Spil.

Kunst prægede ogsaa i høj Grad alt Bohave og alt, hvad der benyttedes i Huset: Stole, Lamper, Broncekar, Skeer, Sølvbægere, Glasdrikkekar o. s. v.

Alt det her fremhævede maa have haft Indflydelse paa det daglige Liv i Husene, omgivne som dets Beboere var af Naturens og særlig Kunstens Frembringelser. Der er over mange Huse noget fint og fornemt, som vel ogsaa maa have været et Udtryk for noget tilsvarende hos Beboerne.

Fig. 114. Den dansende Faun (Bronce).

Med alt dette staar det dog meget slet i Samklang, at man paa saa mange Steder finder de besynderligste Ting indridsede paa Væggenes Stukbeklædning (*graffiti*).

Man kan saaledes jævnlig se et Alfabet indridset (Fig. 115). I Holconius' Hus i Abbondanzagaden, hvor den lige omtalte Artemisstatue fandtes, var der indridset paa en Søjle i Peristylet: »Søger du Tidsfordriv, saa spred Hirse ud og saml det sammen igen«, og paa en Væg i Nærheden var der opført, hvormeget smeltet Fedt og hvor mange Bundter Løg, der var købt eller solgt den 15de Juli (uden Angivelse af Aarstallet). I et Atrium fandtes følgende vittige Graffito: »G. HADIVS VENTRIO EQVES NATVS ROMANVS INTER BETA ET BRASSICA (Fig. 116), o: G. Hadius Ventrio romersk Ridder født mellem Roer og Kaal.

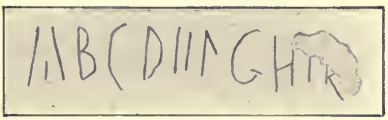

Fig. 115. Alfabet indridset paa en Væg.

Undertiden faar man det Indtryk, at Væggene benyttedes som de i vor Tid engang anvendte »Stambøger«, hvori Ejeren lod Venner og Bekendte optegne deres Følelser, Tanker og vittige Bemærkninger. Man havde jo dengang heller ikke saa let Adgang til Skrivematerialer, som man nu har. Betegnende er saaledes følgende Graffito: »Marcus Terentius Eudoxus er en herlig Mand, der altid sørger for sine Venner og beskytter dem paa enhver Maade.« En ægte Klientudgydelse!

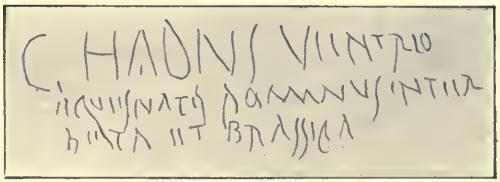

Fig. 116. Indskrift paa en Væg (se Text).

Ligefremme »Stambogsvers« findes ogsaa, f. Ex. følgende, der var skrevet fejlfrit og med smukke Bogstaver ved et Tablinum:

Kudsk, ifald du som jeg af Elskov længselsfuld gløded,
Vilde du skynde dig mer for at se den straalende Venus.
Kom dog afsted, jeg beder dig, nok har du drukket af Vinen;
Pidsk paa dit Muldyr nu rask og før mig ind til Pompeji,
Der hvor min Kærligheds Fryd som Løn for Længsel mig venter.

Dette Vers har ogsaa sin Interesse derved, at det belyser Sæderne i Pompeji. Kærlighedens Genstand er nemlig — en Yngling.

I Bankieren Cæcilius Jucundus' Hus (se S. 105) fandtes i en Selskabssal nedenstaaende Graffito:

Den som elsker, han leve, og Død over den, der ej elsker.
To Gange Død over den, som forbyder andre at elske.

De fleste Indskrifter drejer sig ligesom de to ovenanførte om det uudtømmelige Emne: Kærligheden. Erotiken i dem er dog ofte saa raa og utilsløret, at de ikke er til at gengive. Deres Forekomst i store Huse kan forklares ved, at disse i Pompejis sidste Levetid var forladte af deres oprindelige Beboere efter Jordskælvet i 63 e. Kr. Adskillige Graffiti taaler dog Gengivelse. Saaledes er der med en lille sirlig Kvindehaand indridset: »Vær hilset, Cresces, du min søde og yndige Sjæl«; men med samme Haand staar der i Nærheden: »Ladicula er en Tyv«. En skuffet Kvinde har i et Spiseværelse indridset: »Restitutus har bedraget mange Piger«. Skuffet Kærlighed taler i det hele ofte ud af mange Indskrifter baade fra Mands- og Kvinde-Haand.

De pompejanske Vægge røber ogsaa paa anden Maade, i hvor høj Grad Menneskene, der levede indenfor dem, var optagne af Erotik. Herved sigtes først og fremmest til de føromtalte store Antal Freskomalerier, der fremstiller Guderne i erotiske Situationer. Et endnu kraftigere Sprog taler de mange billedlige og figurlige Fremstillinger af Menneskene under saadanne Forhold; adskillige af dem er af den Art, at man har maattet lukke dem inde i et særligt Kabinet i Museet i Neapel. Da det maa antages, at Menneskene ikke var stort anderledes dengang, end de nu er, maa vi snarere forestille os, at man i Oldtiden havde langt mindre Sky for at tale aabent om og fremstille utilsløret i Billeder og Figurer, der kunde ses af alle, hvad der hører ind under disse Forhold. Den Trang, mange har til at producere saadanne Fremstillinger og andre til at nyde disse, havde jo heller ikke i Oldtiden det Afløb, som Literaturen nutildags i saa rigt Maal yder.

Væggene fortæller os ogsaa om, i hvor høj Grad Vinen optog Pompejanernes Interesse. Utallige er navnlig Fremstillingerne af Bacchus (Dionysos) og hans Følge. Overordentlig talrige er ogsaa Bacchusfigurerne, hvor denne Guddom snart gengives i Form af en Herme med Hovedet af en skægget Mand i sin kraftige Alder, snart som en Yngling (Fig. 113, S. 96 og Fig. 117). For en stor Del maa dog Aarsagen hertil søges i, at Byen drev stor Forretning med Vin.

At Pompejanerne endelig var udprægede Forretningsmænd, hvis Samtaler ofte maa have drejet sig om Handel, derom taler

bl. a. Husenes Gulve. Medens man i Rom betragtede Forretningsfolk med en vis Ringeagt, bekendte man i Pompeji aabenlyst sin Forretningssans. Ved Indgangen til et Hus fandt man saaledes i Mosaikbogstaver: SALVE LVCRV[M], ɔ: vær hilset Profit, og til et andet: LVCRVM GAVDIVM, ɔ: Profit er Glæde.

Tydelige Spor af mere ideelle Interesser finder vi dog ogsaa i Pompeji, og der er allerede nævnet Sansen for Blomster og for Kunst. Hertil kan føjes Interessen for Poesi. De romerske Digtere Vergil, Ovid og Properts citeres jævnlig paa Vægge og Mure, og flere Gange finder man indridset Æneidens første Ord: *Arma virumque cano.*

Fig. 117. Bacchus (Marmor).

XII. ENKELTE HUSE

Der skal i det følgende omtales en Del Huse, som frembyder særlig Interesse. Rækkefølgen vil blive bestemt af Husenes Beliggenhed, idet man tænker sig en Vandring gennem Byen med Forum som Udgangspunkt.

Forlader man Forum gennem dets sydøstlige Hjørne, kommer man ned i den saakaldte Skolegade (*Strada della Scuola*), drejer derpaa i næsten en ret Vinkel tilvenstre og træffer da paa højre Haand en Privatbadeanstalt (VIII, II, 23[1])) med en smukt dekoreret Palæstra (se S. 58). Længere fremme paa samme Side:

Kejser Joseph II's Hus (*Casa dell' Imperatore Giuseppe Secondo*, VIII, II, 39), opkaldt efter Kejseren, fordi denne var tilstede ved dets Udgravning i Aaret 1769. Det er bygget paa den gamle Bymurs Plads og delvis ogsaa nedad Lavahøjens Skraaning, saaledes at der er 3 Stokværk her, medens der kun er et ud til Gaden.

Der er en stor Terrasse ud mod Sarnodalen (gengivet tilv. i Fig. 5, S. 6), og nedenunder denne en fuldstændig Række af Baderum.

[1]) Her og i det følgende betegner det første Romertal Regionens, det andet „Øens" Nummer og det arabiske Tal Husnummeret. (Se S. 19).

Gaar vi nu videre forbi Indgangen til Foro triangulare, forbi Palæstraen og Isistemplet og bag om de to Teatre (se S. 46—49), kommer vi ned til Stabianergaden og drejer tilvenstre. Her findes paa Gadens østlige Side:

Citarspillerens Hus (*Casa del Citarista*, I, IV, 5). Her fandtes en Broncefigur, forestillende Apollo, der spiller paa Citar. Efter dets formentlige Ejers Navn benævnes det ogsaa Popidius Secundus Augustianus' Hus.

Det er et meget stort Hus med 2 Atrier og 3 Peristyler, dannede ved Sammensmeltning af 3 Huse, hvis Niveauforskel er saa stor, at man maa stige 10 Trin op for at naa det tredie Peristyl.

Lidt højere oppe krydses Stabianergaden med Abbondanzagaden, og tæt ved det nordøstlige Hjørne findes:

Epidius Rufus' Hus (*Casa di Epidio Rufo*, IX, I, 20). Huset havde oprindelig tilhørt Marcus Epidius Rufus, men ejedes senere af to af hans frigivne Slaver ved Navn Diadumenus, der havde viet et Husalter i Atriet til deres tidligere Herre og til Husets Larer (om Larer se S. 69).

Dets Ydre er meget ejendommeligt og afbildet i Fig. 63, S. 63. Atriet er mægtigt med en kolossal Aabning i Loftet, der har været understøttet af 16 Søjler (»korintisk Atrium«, se S. 68). Peristylet er reduceret til en lille Søjlehal bag Atriet, og bag Søjlehallen findes en stor aaben Plads, hvis største Del har været benyttet til Køkkenhave, medens Blomsterhaven kun indtog et beskedent Rum bagtil. —

Det sydvestlige Hjørne af Gadekrydset optages af:

Cornelius Rufus' Hus (*Domus Cornelia*, VIII, IV, 14). der tilhørte den S. 7 omtalte gamle Slægt Cornelius, og hvor den i Fig. 98, S. 88 afbildede Buste er opstillet i Atriet. Her staar et Par pragtfulde Marmorfødder til et Bord bag Impluviet (Fig. 69, S. 67). Bag Huset en stor Have. —

Lidt højere oppe i Abbondanzagaden og paa samme Side træffer vi:

Holconius' Hus (*Casa di Olconio*, VIII, IV, 4), der ogsaa tilhørte en gammel og anset Familie, blandt hvilken fandtes Marcus Holconius Rufus, hvis Rytterstatue var opstillet skraas overfor udenfor Stabianertermerne.

Søjlegangen om Haven dannede en Dobbeltkolonade med den ene Række Søjler ovenpaa den anden.

Naar man fra Holconius' Hus skraar over Gaden, kommer man ind i det saakaldte Lupanarstræde, hvis Begyndelse løber langs Stabianertermerne (se Kortet a^1 og S. 57—60). Tilhøjre lige bag Termerne findes:

Siricus' Hus (*Casa di Sirico*, VII, I, 47). Siricus var en Købmand, hvis Signet man fandt inde i Huset, og som ved Indgangen til dette havde ladet anbringe i Mosaik »Vær hilset Profit« (se S. 99). Den nuværende Adgang er en Bagdør. Der fandtes i Tablinum Resterne af en Kiste med vævede Stoffer. I flere Rum gode Dekorationer i sidste Stil med Vægmalerier. I Peristylets Have en lille Pavillon.

Skraas overfor findes Indgangen til Balkonstrædet (Kortet, g). Denne er paa venstre Side flankeret af:

De Kristnes Hus' (*Casa dei Cristiani*, VII, XI, 11), saaledes kaldet, fordi der her fandtes en med Kul skrevet Indskrift, der tydedes som »glæd dig ved Ilden, Kristen«. Tydningen af Indskriften, der snart forsvandt, var imidlertid tvivlsom. Det har været et tarveligt Herberge, hvis Natur fremgaar deraf, at der ud mod Lupanarstrædet findes en *cella meretricia*, ɔ: et af de paa flere Steder fundne ganske smaa Rum med opmuret Sengested til Brug for en prostitueret Kvinde.

Fig. 118. Balkonhuset.

Paa modsatte Hjørne ses:

Bordelhuset (*Lupanare nuovo*, VII, XII, 18), der udelukkende var indrettet til Prostitution. Huset har to Stokværk, hvoraf det øverste er genopbygget, saa at man kan se, at der her fandtes et Galleri, hvorfra Døraabninger førte ind til de bagved liggende Celler. I nederste Stokværk findes Smaarum med opmurede Sengesteder og Vægge med en Mængde uanstændige Graffiti og Billeder. Af denne Slags Indskrifter findes der mange paa de omliggende Huses Vægge og Mure, hvilke viser, at dette Kvarter maa have været ilde berygtet. —

Højere oppe i Balkonstrædet findes paa højre Side det Hus, der har givet Gaden Navn:

Balkonhuset (*Casa del Balcone pensile*, VII, XII, 28), og som er interessant derved, at det 2det Stokværk springer be-

tydeligt frem over det nederste, hvorved det smalle Stræde yderligere indsnævres (Fig. 118). —

Vi gaar nu atter tilbage til Lupanarstrædet og bevæger os imod Nord til Augustalergaden, paa hvis sydøstlige Hjørne ligger:

Mars og Venus' Hus (*Casa di Marte e Venere*), ogsaa kaldet M. Caesius Blandus' Hus (VII, I, 40), da dette Navn er indridset paa 3 forskellige Steder i Huset.

Paa Hjørnet fandtes et Skomagerværksted, som M. Nonius Campanus, der havde tjent under Caesius, medens denne var Underofficer ved Prætorianergardens 9de Kohorte, havde lejet af ham. Paa Væggen findes bl. a. indridset Datoen for en udført Skotøjsreparation.

Huset er ret stort og — hvad der er sjældent — forsynet med store Kælderrum. Tilvenstre for Tablinum et Par smukt udstyrede og velbevarede Baderum. —

Ved at gaa videre tilhøjre ad Augustalergaden kommer man hurtigt ud til Stabianergaden; og gaar man et lille Stykke nordpaa, findes paa Gadens østlige Side:

Marcus Lucretius' Hus (*Casa di Marco Lucrezio*, IX, III, 5). Marcus Lucretius var Marspræst og Medlem af Pompejis Byraad, hvilket vi ved, fordi der paa en Væg fandtes malet et Brev med denne Udskrift.

Huset tiltrækker sig Opmærksomheden fra Gaden ved, at man herfra kan se den højtliggende lille terrasseformede Have (Fig. 119), der har et ejendommeligt Udseende. I Baggrunden ses en Mosaik-Niche med en i Marmor udført Silenfigur. Vandet har strømmet ud af hans Lædersæk ned over nogle Trin til et rundt Bassin, omkring hvilket findes en Del, tildels meget smaa Marmorfigurer, forestillende forskellige Dyr o. a. I Midten foran Bassinet ses Guden Pan, der af en Satyr faar en Torn trukket ud af Fodsaalen. Endelig er der 4 »Dobbelthermer« med et Bacchushoved paa den ene Side og et Ariadnehoved paa den anden. —

I Nolanergaden findes Øst for Skæringspunktet med Stabianergaden:

Aarhundrede-Huset (*Casa del Centenario* IX, VII, 6), der har faaet sit Navn af, at det udgravedes i 1879, 1800 Aar efter Pompejis Undergang. Det kaldes ogsaa »den drukne Fauns Hus« (*Casa del Fauno ubbriaco*), fordi der i Peristylet fandtes en overordentlig godt udført Springvandsfigur af Bronce, der nu er i Neapels Museum, og som forestiller en beruset Faun.

Der er mange velbevarede og smukke Vægdekorationer i sidste Stil i dette Hus og ogsaa flere gode Malerier. Bag Peristylet en

Fig. 119. Haven i Marcus Lucretius' Hus.

lille Gaard med et dybt Vandbassin, hvori Vandet faldt ned i Kaskader (Fig. 120) fra en lille hvælvet Bygning, i hvilken der fandtes en Marmorstatuette forestillende Silen.

Huset tilhørte en rig Vinkøbmand, der tillige synes at have drevet Hotel- og Restaurationsvirksomhed i et særligt Afsnit af Huset tilhøjre for Indgangen. Der hørte til dette Afsnit en fuldstændig Række Baderum, hvoriblandt et meget stort Fri-

Fig. 120. Kaskade og Vandbassin bag Peristylet.

gidarium med et mægtigt Koldtvandsbassin. At der her ogsaa fejredes Orgier fremgaar af, at ud mod Gaden findes et *venereum*, ɔ: et Værelse uden Vinduesaabninger eller andre Lysaabninger og med Vægge dækkede af uanstændige Billeder, som endnu findes paa Plads i dette Rum. —

Længere ude mod Nolanerporten er:

Greven af Turins Hus (*Casa del Conte di Torino*, III, I, 3), som i de senere Aar er omdøbt til Marcus Obellio Firmus' Hus, da det maa antages, at denne var Ejer af Huset.

Den væsentligste Interesse dette Hus frembyder er den, at der i Stueetagen bag en stor Glasrude ud mod Gaden ligger paa deres oprindelige Plads Skeletterne af 5 Voxne og et Barn i det stivnede Askelag. De paagældende hørte ikke hjemme i dette Hus, men havde søgt Frelse fra et Butiksrum, der laa ved Siden af, ved at bryde et Hul gennem Muren; de fandt imidlertid Udgangsdøren spærret og omkom. Et Skelet af en Mand ligger tæt op til et Kvindeskelet, og de har rakt hinanden Haanden i Dødsøjeblikket.

Fig. 121. Atriet i Tyrens Hus.

Vi vender nu tilbage og finder skraas overfor Casa del Centenario en Sidegade med:

Lucretius Fronto's Hus (*Casa di Lucrezio Fronto*, V, III, 1), Dette har sin Interesse ved, at Atriets Tag er rekonstrueret, og ved at der er smukke og velbevarede Dekorationer og Malerier, malede i 3die Stil (Fig. 88, S. 81), hvoriblandt Fremstillinger af Mars' og Venus' Formæling og Bacchus' Triumf, ligesom der ogsaa findes nogle Landskaber.

Tyrens Hus (*Casa di Torello*, V, I, 7) har faaet sit Navn af, at der bag Impluviet er anbragt en nydelig lille Broncetyr (Fig. 121). Bag Peristylet tilvenstre en lang Korridor, der fører ud til nogle Baderum. —

Vi gaar nu tilbage til Stabianergaden og atter Nord paa langs det østlige Fortov af Stabianergaden og træffer da:

Cæcilius Jucundu's Hus (*Casa di Cecilio Giocondo*, V, I, 26). Her boede i sin Tid Bankieren og Auktionsholderen, hvis Navn det bærer, og hvis Buste er gengivet i Fig. 99, S. 88 og som er omtalt i Forbindelse hermed.

Det er et gammelt Hus, der stammer fra den førromerske Tid. I Atriet fandtes ved Indgangen til Tablinum to ganske ens Hermer med Bankierens Portrætbuste, opsatte af hans frigivne Slave Felix.

Det, som navnlig har gjort Huset bekendt, er Fundet af en Kiste med Voxtavler, paa hvilke der med en Stift (*stilus*) var indridset forskelligt vedrørende Pengetransaktioner og Auktioner og særlig Kvitteringer fra Bankierens Kunder. —

Fig. 122. Peristylet i Sølvbryllupshuset.

Ikke langt fra i en lille Sidegade tilhøjre ligger:

Sølvbryllupshuset (*Casa delle Nozze d'Argento*, V, II, 1), som fik dette Navn, fordi Udgravningen af det begyndte i 1892, da det da regerende italienske Kongepar holdt Sølvbryllup. Det er efterhaanden blevet fuldkommen genopbygget, og intet andet Sted kan man saa tydeligt som her se, hvorledes et pompejansk Hus saa ud. Det har yderligere Interesse derved, at det er Typen paa et stort og fornemt Hus fra Tufperioden (se S. 64).

Naar man træder ind i det store og høje Atrium, gribes man af en ejendommelig Stemning ved den Stilhed og dæmpede Belysning, der hersker herinde. De 4 Søjler, der bærer Taget omkring Kompluviet (»tetrastylt Atrium«), er ikke mindre end c. 7 Meter høje; men Rummene paa begge Sider af Atriet er meget lave, idet der i en af de mange Ombygningsperioder, Huset har gennemgaaet, er skudt et Gulv ind saaledes, at der er kommet to Etager. Værelserne ovenpaa har paa højre Side Vinduesaabninger ud til Atriet, paa venstre Side ud til den her liggende Have.

Bagtil udvider Atriet sig med en højre og venstre Fløj (*ala*), og i Midten findes en stor Aabning ind til det høje og store Ta-

blinum. Paa venstre Side af dette et Triklinium, paa højre Side en Gang ud til Peristylet, og udenfor denne et Soverum.

Peristylets Søjler, der var malede, er særdeles velbevarede og omslutter paa alle 4 Sider en lille Have (Fig. 122). Den bag Atriet liggende Søjlegang, som man ser i Baggrunden, er højere end de 3 andre (»rhodisk Peristyl«). Denne Konstruktion er altid udført saaledes, at den høje Søjlegang vender mod Nord, hvorved Solen lettere kunde faa Adgang til Tablinum og til Atriet samt til Haven. Fra to Hjørnesøjler kunde Vandet springe frem fra et Vandrør. I Midten af den lille Have fandtes flere Dyr af hvidglasseret Ler, formentlig af ægyptisk Fabrikat.

Bag den bageste Søjlegang findes 3 Rum, hvoraf det midterste er fuldstændig aabent (*exedra*) og benyttedes til Selskabsrum (se S. 75), medens de to Siderum benyttedes til at sove i, hvad der tydelig fremgaar af, at Gulvets Mosaikbelægning og en Hvælving betegner Sengens Plads. De er alle smukt dekorerede i 2den Stil (se S. 80).

Bagtil og tilvenstre er der fra Søjlegangen Adgang til et stort Selskabsrum med 4 Søjler (»korintisk *oecus*«, se S. 75 og afbildet i Fig. 81). Fra Peristylets Hjørne bagtil og tilhøjre er der Adgang først til et Afklædningsrum for badende, hvorpaa følger et Tepidarium og tilsidst et Kaldarium. Udenfor Baderummene er der en stor aaben Plads, som formentlig har været Have, og her findes et meget stort Koldtvandsbassin.

Øst for Huset har der været en stor Have; her fandtes det i Fig. 77, S. 72 afbildede Lysthus med opmuret Triklinium. —

Vi gaar nu tilbage til Stabianergaden og træffer lidt højere oppe paa den vestlige Side:

De forgyldte Amoriners Hus (*Casa degli Amorini dorati*, VI, XVI, 7). Paa hver Side af Indgangen findes anbragt paa Fortovet en massiv Stenbænk, saaledes som man ogsaa ser det enkelte andre Steder. Huset har faaet sit Navn af, at der i det første Soverum tilhøjre i Peristylet findes nogle smaa Medailloner paa Væggen med forgyldte Amoriner (Eroter) paa blaa Stukgrund og dækkede af Glasskiver.

Atriet, der er uden Søjler, er temmelig lille; Adgangen fra dette til Peristylet er i det venstre Hjørne, idet de to Rum ligger skævt for hinanden.

Peristylet er allerede beskrevet S. 71 og afbildet i Fig. 75 som Typen paa et smukt Peristyl, der efter Udgravningen i 1907 er bragt tilbage i sin oprindelige Skikkelse. Paa Søjlegangenes Vægge findes talrige Marmorrelieffer med forskellige mytologiske Figurer. Lige tilvenstre for Indgangen til Peristylet er

der paa Væggen et firkantet Stykke sort Glas, der har tjent som Spejl. Ejendommelig er ogsaa det Husalter, der findes i den Søjlegang, der ligger tilhøjre for den indtrædende. Paa den opmurede Underbygning findes et lille Tempel med Marmorsøjler og indenfor disse fandtes opstillet flere smaa Broncefigurer, der forestiller Juppiter, Juno og Minerva samt Merkur; desuden er der to Larer (se S. 69), der er ganske symmetrisk udførte. Imellem Søjlerne er ophængt Marmormasker, som formentlig kunde oplyses fra Lamper anbragte i deres Indre (Fig. 123). —

Vi er nu i Nærheden af Vesuvporten (Kortet, C), hvor Vandfordelingsbygningen, afbildet i Fig. 20, S. 21 findes og kan gaa lige udenfor og betragte de S. 128 omtalte Grave, der er indesluttede af Mure, samt gaa op paa Fæstningsmuren; fra det 2det Taarn tilvenstre har man den S. 1 omtalte smukke Udsigt over Byen.

Fig. 123. Marmormaske til Ophængning.

Ved nu at følge den smalle Gade, der fra Vandkastellet gaar lige mod Syd, kommer man til:

Vettiernes Hus (*Casa dei Vettii* VI, XV, 1). Da dette udgravedes i 1894—95 fandt man en Rigdom af Vægdekorationer og Vægmalerier som i intet andet Hus i Byen.

Gennem en ganske lille Vestibule (Fig. 124, a) og en kort Korridor (b) kommer man ind i Atriet (c), der var uden Søjler til at bære Taget (»tuskansk Atrium«). Bagtil er der de traditionelle 3 Aabninger, men de fører direkte ind til Peristylets Søjlegang (k) uden det sædvanlige mellemliggende Tablinum. I Atriet fandtes 2 store Pengekister staaende paa opmurede Forhøjninger. De var imidlertid tømte af Udgravere fra Oldtiden, og disse havde overhovedet fjærnet alt værdifuldt fra den forreste Del af Huset, men heldigvis ladet Peristylet og omgivende Rum samt Køkkenet urørt. Bagtil udvider Atriet sig paa sædvanlig Maade i en venstre Fløj (d), der dog var omdannet til et Skab, og en højre Fløj (e), der har en stor Aabning ind til Peristylet.

Tilhøjre for Atriet er der et andet, men lille Atrium (f) med omgivende Rum, og bagved dette Køkkenet (g), der er afbildet i Fig. 82, S. 76. I dette Atrium findes det S. 70 omtalte og i Fig. 73 afbildede Husalter.

Ovenover begge Atriers Siderum var der Beboelsesrum, hvortil Trapper førte op.

Haven (l), der paa alle 4 Sider er omgivet af en Søjlegang (k), som nu atter er blevet overdækket, er genskabt overordentlig smukt (Fig. 125). Der er i denne en Mængde Springvand, der endnu den Dag i Dag kan fungere, og Vandet strømmer dels ud af de talrige Bronce- og Marmorfigurer, der er opstillede, og dels ved Siden af disse; paa mange Steder opfanges det i Marmorkummer. Blandt Marmorfigurerne findes den i Fig. 117, S. 99 afbildede, der forestiller Bacchus. I Midten af Haven 2 Dobbelthermer; paa den ene er afbildet Hovederne af Dionysos (Bacchus) og Ariadne, paa den anden Silen og en Bakkantinde.

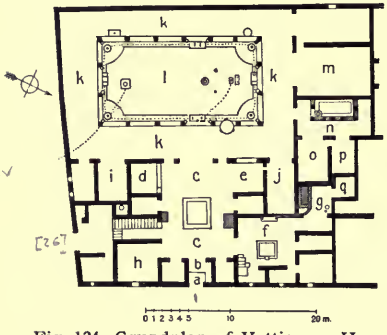

Fig. 124. Grundplan af Vettiernes Hus.

I den nordlige Søjlegang findes en Indgangsaabning til et lille Sideperistyl (n), hvorfra der atter er Indgang til et Spiserum (o) og et Soverum (p). Disse tre Rum dannede saaledes et fuldstændig isoleret lille Afsnit af Huset.

Den største Interesse, som Vettiernes Hus frembyder, er knyttet til den overdaadige Udstyrelse af Væggene med farvede Dekorationer i 4de Stil (se S. 81) og med smaa og store Malerier — alt fortrinligt udført i kunstnerisk og teknisk Henseende.

Allerede i Indgangskorridoren (b) tiltrækker en Hanekamp sig Opmærksomheden (Fig. 95, S. 86). I selve Atriet (c) er hvert Vægafsnit rigt dekoreret, og i de forskellige Felter er der dels enkelte Figurer og dels overordentlig yndefulde og morsomme Scener, hvor smaa bevingede Eroter (Amoriner), baade mandlige og kvindelige (»Psyker«), foretager sig de forskelligste Ting. Særlig fornøjelige er de Scener, hvor de smaa Væsener rider eller kører, idet de istedetfor en Hest benytter en Gedebuk (Fig. 97, S. 87), en Delfin, en Hummer eller en Krabbe. Tilhøjre findes et særlig godt udført lille Maleri, hvori Amoriner ofrer til Fortuna.

I et Rum tilvenstre for Indgangen, i Fig. 124, mrk. med h — det tjente formentlig til Spisesal eller Selskabssal — findes bl. a. Kyparissos, Apollos Yndling, der sørgede saa utrøsteligt

over af Vanvare at have dræbt sin Yndlingshjort, at han forvandledes til en sørgende Cypres. Paa Væggen ligeoverfor ses Amors og Pans Tvekamp, der overværes af Bacchus og Ariadne med Følge som Tilskuere. Væggen tilhøjre for Indgangen er gennembrudt af de omtalte Skattegravere.

Af de til Peristylet svarende Rum findes et lige tilvenstre, naar man træder ind i Søjlegangen (k), mrk. i paa Fig. 124; det har været et Triklinium. Paa Væggen tilvenstre ses Herkules som Barn, der allerede nu viser sin mægtige Styrke ved

Fig. 125. Peristylet i Vettiernes Hus.

at kvæle de to store Slanger, som Juno havde sendt for at dræbe ham. Juppiter havde i Amfitrions Skikkelse avlet Herkules med dennes Hustru Alkmene, hvorfor Juppiters Ørn beskyttende udfolder sine Vinger fra Altret i Baggrunden. Amfitrion, der sidder tilhøjre paa Billedet i sin Tronstol, er ved at springe op for at komme Drengen til Hjælp, men en vis Tøven gør sig gældende i hans Bevægelser, da han erkender Nærværelsen af en guddommelig Magt; bag ham Alkmene, der med Rædsel malet i Ansigtet skyndsomt tager Flugten (Fig. 126).

Paa Væggen i dette Rums Baggrund fremstilles Pentheus, Konge i Theben, som modsatte sig Dionysos(Bacchus)-Dyrkelsen, hvortil hans Moder og Søster havde sluttet sig. Af Harme gjorde Dionysos Kongen, idet han forvandlede ham til et vildt

Fig. 126. Herkules som Barn (Fresko).

Dyr, ukendelig for de to, som sammen med andre rasende Mænader (Bakkantinder) sønderrev ham.

Endelig findes paa Væggen tilhøjre Dirkes Straf, omtalt S. 75 og afbildet i Fig. 80.

I et tilsvarende Rum paa den modsatte Side af Indgangen til Peristylet (Fig. 124, j) findes ogsaa 3 Malerier. Paa Væggen tilvenstre staar den store Kunstner og Opfinder Daidalos i sit Værksted, hvor man ser en ivrigt arbejdende Lærling (Fig. 127). Han afleverer en paa Bestilling udført stor hul Ko af Træ og paa 4 Hjul til Pasifae, som agter at anvende den for at tilfredsstille sin unaturlige Elskov til en Tyr. Paa Midtervæggen Ixion, der havde forsøgt at forføre Hera (Juno), og som til Straf herfor af Zeus (Juppiter) blev bundet til et evigt omdrejende Hjul. Endelig findes paa Væggen tilhøjre den af Theseus forladte Ariadne, som Søvnens Gud, Hypnos, har forbarmet sig over, og ved Hjælp af søvndyssende Safter, som han drysser over hende, vedligeholder hendes dybe Søvn til det Øjeblik, da den straalende Dionysos (Bacchus) kommer med sit Følge og bortfører hende.

Fig. 127. Daidalos og Pasifae (Fresko).

Paa Søjlegangenes Vægge findes ogsaa en Del Malerier, bl. a. en smuk Urania tilvenstre for den firkantede Aabning ind til den højre Atriefløj (e).

Tilbage staar at omtale Væggene i det med m mærkede Rum, der var et Triklinium. Her har det pompejanske Vægmaleri naaet sin højeste Udvikling, der viser en ægte kunstnerisk Sans for Farver og Former og — ikke mindst — en sikker og med fint Lune tilsat Opfattelse af Livets forskellige daglige Foreteelser. Der er ogsaa en beundringsværdig Omhyggelighed i Udførelsen af de mangfoldige Enkeltheder.

Væggene er inddelte i lodrette Felter, hvoraf der findes 3 paa Bagvæggen og 5 paa hver af Sidevæggene, og i ethvert af de 3 midterste Felter har der været et stort Maleri; de var dog alle fjærnede — maaske midlertidig — allerede i Oldtiden. De

Fig. 128. Amoriner som Klædevalkere (Fresko).

øvrige Felter havde i Midten svævende Figurer, hver en mandlig og en kvindelig. Det, der dog navnlig tiltrækker sig Opmærksomheden, er Figurerne i den sorte Frise, der strækker sig nedenunder samtlige Felter, samt i de sorte firkantede Afsnit, der med Mellemrum findes paa Soklen svarende til de smalle lodrette Partier, der skiller Hovedfelterne fra hinanden.

Figurerne i den sorte Frise er udelukkende Eroter (Amoriner), som udfører forskelligt Arbejde: de laver Kranse og sælger disse, de presser Oliven og har Udsalg af Olivenolie, de optræder som Guldsmede (Fig. 96, S. 86), de kører Væddeløb og falder af Vognen, og de optræder som Klædevalkere (Fig. 128).

I de smaa firkantede Felter findes mytologiske Billeder, der alle vedrører Apollo og Artemis (Diana). Man ser saaledes Apollo, der synger sin Sejrssang til Citarens Spil efter at have dræbt Slangen Python, medens hans Søster Artemis ser til (Fig. 89, S. 82).

Hvem levede i disse skønne Omgivelser? To frigivne Slaver ved Navnet Vettius, og maaske var de Brødre. At de var rige, fremgaar bl. a. af, at der i Askelaget udenfor et af Vinduerne

i øverste Stokværk fandtes en Mængde Kostbarheder, der var tabte af Husets flygtende Beboere. Et anstændigt Hus har Vettiernes pragtfulde Hus ikke været; derom vidner bl. a. et Maleri i Vestibulen af en saa uanstændig Natur, at det maa holdes dækket af en Skodde, og bag Køkkenet er der et *venereum* (Fig. 124, q, se S. 108), der ogsaa er udstyret med obskøne Billeder. Der har, ialfald i Atriet, holdt prostituerede Kvinder tilhuse; derom vidner adskillige Indskrifter, der yderligere viser, at de har været af den allerlaveste Art, som der overhovedet fandtes i Pompeji. —

I samme Region lidt længere mod Vest finder vi i samme Gade og paa samme Side:

Labyrinthuset (*Casa del Laberinto*, VI, XI, 10). Det har faaet sit Navn deraf, at der i et Gulv fandtes en i Mosaik afbildet Labyrint, hvori Theseus dræber Uhyret Minotaurus. Ogsaa dette Hus indeholder saa mange obskøne Indskrifter samt saadanne, der vedrørte Gladiatorer, at man maa antage, det i Pompejis Slutningstid har tjent til et andet Formaal (Hotel?) end det, hvortil det var bygget i Tufperioden.

Det har 2 Atrier og et stort Peristyl med 30 Søjler. Bag dette sidste et stort »korintisk Oecus« (se S. 75) med smukke Dekorationer i 2den Stil (se S. 80). I Husets vestlige Del er der 3 smukke og velindrettede Baderum, og ved Siden af disse et privat Bageri med Kværne. —

Faunens Hus (*Casa del Fauno*, VI, XII, 2) indtager en hel »Blok« af Byen, begrænset paa alle 4 Sider af Gader.

Foran Huset danner smaa firkantede, farvede Sten et HAVE, ɔ: vær hilset, i Fortovet.

Det stammer fra det 2det Aarhundrede f. Kr. og er Typen paa et gammelt og fornemt pompejansk Hus, paa hvis indre Udstyr der har været anvendt meget. Man finder her den simple og rolige 1ste Stil i Vægdekorationerne (se S. 80).

Der er to Atrier, hvoraf det tilvenstre er uden Søjler til at bære Taget (»tuskansk Atrium«), medens dette i Atriet ved Siden af understøttes af 4 Søjler (»tetrastylt Atrium«).

Det første Atrium, som man ser fra Hovedindgangen (Fig. 129), har i Midten af Impluviet en Broncefigur, der er en Kopi af den bekendte »dansende Faun (Satyr)«, omtalt S. 96 og gengivet i Fig. 114. Dens oprindelige Plads var dog ikke, hvor den nu staar, idet den blev fundet paa et andet Sted i Atriet.

Bag Atriet ses det højere liggende Tablinum, og bag dette igen det endnu højere liggende store og pragtfulde Peristyl med Haven. Peristylet er dannet af 28 Søjler.

Fra den bageste Søjlerække fører tre Indgangsaabninger ind til tre Selskabsrum, hvoraf det midterste er helt aabent fortil (*exedra*), medens det bagtil har en stor Vinduesaabning ud til det bagved liggende 2det Peristyl. I Gulvet til denne »Exedra« fandtes den berømte Mosaik »Alexanderslaget«, omtalt S. 78 og afbildet i Figg. 84 og 85. Desuden var der ogsaa andre Steder overordentlig smukke Gulvmosaiker, deriblandt det i Fig. 83, S. 77 afbildede.

Fig. 129. Atriet og Peristylet i Faunens Hus.

Bagest i Huset ligger det mægtige 2det Peristyl med Haven, hvorunder der er kolossale Cisternerum.

Ariadnes Hus (*Casa di Arianna*, VII, IV, 51) ligger skraat overfor Faunens Hus, men der er nu kun Adgang til det fra Gaden bagved (*Strada degli Augustali*). Det bærer ogsaa Navnet *Casa dei Capitelli colorati*, fordi Kapitælerne paa Peristylets Søjler var malede. Man har i Haven fundet tydelige Spor af Gange og Bede og beplantet den derefter. —

Huset med Figurkapitælerne (*Casa dei Capitelli figurati*, VII, IV, 57) er kaldet saaledes, fordi der paa den øverste Afslutning af Indgangspillerne findes Figurer forestillende Fauner og Bakkantinder. I Haven et Solur. —

Huset med den sorte Væg (*Casa del Parete nera*, VII, IV, 59) er bekendt, fordi Væggene i et Triklinium er sorte, og paa denne Grund er malet Amoriner (Eroter) som fremtrædende Figurer i flere mytologiske Billeder. —

Lidt længere Vest paa i Nolanergaden passerer vi Fortunatemplet (se S. 38) tilvenstre og Merkurgadens Triumfbue (Fig. 22, S. 23) tilhøjre og finder paa den nordlige Side af Gaden:

Den tragiske Digters Hus (*Casa del Poeta tragico*, VI, VIII, 5). Det har faaet sit Navn ved en Fejltydning af et Maleri og en Mosaik, der fandtes i Tablinum, og som man mente forestillede en Digter, der læser op.

Fig. 130. Gulvmosaik ved Indgangen.

Fra Indgangen, hvor en Lænkehund er afbildet i Mosaik paa Gulvet med Ordene: CAVE CANEM, o: pas paa Hunden (Fig. 130), har man et henrivende lille Indblik til et Hjørne af Peristylet, hvor der staar et Huskapel (Fig. 78, S. 73). Hvorledes det maa antages, at Atriet har set ud i sin Tid, fremgaar af Fig. 71, S. 68.

Det smukke og fornemme lille Hus, hvori Bulwer i sin Roman »Pompejis sidste Dage« lader Glaucus bo, er bekendt for sine Malerier, der særlig fandtes i Atriet, hvor store Billeder ellers er sjældne. Der var ialt 6, som nu enten er ødelagte eller flyttede til Museet i Neapel, forestillende Episoder fra Homer, hvorfor Huset ogsaa kaldes Homers Hus. Paa Søjlegangens Væg ved Indgangen til det store Selskabsrum tilhøjre fandtes det store S. 84 omtalte Maleri: Ifigenias Offring, der er gengivet i Fig. 93.

At der har boet en Købmand i dette Hus fremgaar af, at de to Butikslokaler ved Hovedindgangen staar i Forbindelse med Husets Indre. —

Ligeoverfor den tragiske Digters Hus er Hovedindgangen til Forumstermerne, som er omtalt S. 60—61.

Lidt mere mod Vest og paa Nolanergadens nordlige Side:

Pansas Hus (*Casa di Pansa*, VI, VI, 1). Det indtager ligesom Faunens Hus en hel »Blok«. Det har tilhørt en Cneius Alleus Nigidus Maius og bærer derfor ogsaa Navnet efter denne.

Indgangen til Huset er flankeret af to smukke Pilastre af Tuf-

sten (Fig. 131). Det indre bestaar af c. 50, for største Delen smaa, firkantede Rum, der er fordelte som det i Fig. 67, S. 66 afbildede Normalhus. Udenpaa det egentlige Hus er der langs de tre Facader en Række af Rum, der dels var udlejede til Butiker og dels til smaa selvstændige Boliger. En af disse udlejede Butiker stod i Forbindelse med et Bageri.

I Husets bageste Del en meget stor Have, der udelukkende benyttedes til Dyrkelse af Nytteplanter. Den er nu omdannet til en Planteskole for Haverne i Ruinbyen. —

Vi gaar nu ind i Merkurgaden (Kortet, f). Det første større Hus paa venstre Haand tæt ved Gadens Triumfbue (se S. 23) er:

Fig. 131. Indgangen til Pansas Hus.

Det gamle Klædevalkeri (*Fullonica antica*, VI, VIII, 20). Det var oprindelig et Privathus, der senere omdannedes til Klædevalkeri (se S. 124).

Gennem en lang Korridor kommer man ind i et stort Rum med 12 massive firsidede Murpiller, indenfor hvilke der vist har været en lille Have. Foran denne et mindre Vandbassin, bag den 4 store murede Vandbeholdere, hvoraf de to yderste ligger højere end de to midterste. Vandet, som tilførtes gennem et stort Blyrør, kunde flyde fra den ene Beholder over i den anden og udbløde og rense det her anbragte Klæde. Tilhøjre for disse Beholdere findes 6 smaa firkantede Fordybninger, hvori Arbejderne (*fullones*) kunde staa og skylle Tøjet. Paa en af Søjlerne fandtes afbildet nogle meget interessante Fremstillinger af de forskellige Fremgangsmaader ved Tøjets Behandling i et Klædevalkeri.

Tilvenstre et lille Bageri; tilhøjre Klædevalkerens private Bolig. —

Ved Siden af Klædevalkeriet ligger:

Den store Fontænes Hus (*Casa della Fontana grande*, VI, VIII, 22), hvor den i Fig. 76, S. 72 afbildede Fisker fandtes i

Peristylet. Facaden er dannet af store tilhugne Tufsten og repræsenterer godt Tufperioden (S. 64). —

Den lille Fontænes Hus (*Casa della Fontana piccola* VI, VIII, 23). I Peristylet en Mosaikgrotte med Kopi af en Broncefigur, forestillende en Dreng med en Gaas. —

Den saarede Adonis' Hus (*Casa di Adone ferito*, VI, VII, 18) ligger lidt højere oppe paa samme Side i Merkurgaden. Det har sandsynligvis tilhørt Marcus Asellinus og benævnes ogsaa efter denne. Tilhøjre i Haven er et stort Billede af Adonis, der er saaret og plejes af Venus og Amoriner. —

Apollos Hus (*Casa di Apollo*, VI, VII, 23) ligger helt oppe ved Fæstningsmuren og har faaet sit Navn af, at der findes flere Malerier med Apollo som Hovedfigur. Bagtil og tilhøjre i Haven et Soverum, hvor man kan se, at der har været opstillet to Senge. I Huset fandt man et Signet bærende Navnet: A. Herenuleus Communis, efter hvem Huset ogsaa benævnes. —

Paa den modsatte Side af Merkurgaden findes:

Meleagers Hus (*Casa di Meleagro*, VI, IX, 2). I det store Peristyl, der ligger tilvenstre for Atriet, et stort, c. 1.20 Meter dybt Bassin med symmetriske Udbugtninger til Siderne. Ved Siden heraf et lille Bassin, hvori Fiskene kunde opbevares, naar det store Bassin tømtes for at blive renset. Ved Peristylet et stort »korintisk Oecus« (se S. 75).

Det store Hus stammer fra den førromerske Tid og var udstyret med en Mængde Vægmalerier af ringe Kunstværdi; iblandt disse Atalanta og Meleager, hvorefter Huset fik sit Navn.

Kentaurens Hus (*Casa del Centauro*, VI, IX, 5) er dannet ved Sammenbygning af 3 Huse og har derfor 3 Indgange. —

Kastor og Pollux' Hus (*Casa di Castore e Polluce*, VI, IX, 6). Der blev fundet 3 Pengekister i Atriet, hvorfor Huset ogsaa kaldes *Casa del Questore*. Der var mange udmærkede Malerier paa Væggene, men de er nu enten afblegede eller ogsaa flyttede til Neapels Museum. Et af dem forestillede Tvillingeparret Kastor og Pollux og var anbragt over Indgangen. —

Forinden man forlader Merkurgaden, er det af Interesse at besøge et Værtshus, der ligger paa det sydvestlige Hjørne af Gaden, hvor denne skæres af Merkurstrædet (VI, 10, 1). Bag Skænkestuen findes nemlig et lille Lokale med ganske morsomme Fresker, der gengiver forskellige Værtshusscener.

Vi gaar nu gennem Merkurstrædet hen til Konsulargaden (Kortet, e) og træffer da paa Hjørnet:

Sallust's Hus (*Casa di Sallustio*, VI, II, 4). Her fandtes et Signet med Navnet A. Coss. Libanus, og da det maa antages,

at det havde tilhørt den sidste Ejer, benævnes Huset ogsaa efter ham.

Det var et Hotel eller en Restaurant, hvorfra der solgtes varme Retter og Vin fra et Lokale tilvenstre for Indgangen, og det var indrettet saaledes, at Køberne kunde betjenes saavel fra Gaden som fra Indgangskorridoren. Ved Siden heraf en anden Butik, hvorfra der solgtes Brød fra et Bageri, der ligger bagved. I Fig. 132 er Bagerovnen gengivet med sin Skorsten; denne var bygget af flere Rækker af Amforer, hvis Bund var slaaet ud, hvorefter de var stillet ovenpaa hinanden og indmuret i en fælles Kappe.

Fig. 132. En Bagerovn med Skorsten (Sophie Nørlund).

Atriet til dette Hus, der vel ikke hører til de ældste, men dog stammer fra Tufperioden (se S. 64), var uden Søjler (»tuskansk Atrium«) og meget højt. Det er gengivet i Fig. 70, S. 68 efter en Rekonstruktionstegning.

Bag Atriet var der en Søjlehal, der vendte ud mod en ganske lille Have, hvori der tilvenstre laa et Lysthus med et opmuret Triklinium (se S. 72). Ved Siden af dette et Komfur til Opvarmning af Retter ved Maaltiderne, naar disse indtoges i Haven.

I Atriet er der tilhøjre i Midten en kort Gang, der fører ind til en selvstændig Afdeling af Huset, formentlig til Brug for Ejeren selv. Man kommer først ind til et lille Peristyl med Have, og her er paa Bagmuren malet et stort Billede, der forestiller Aktæon, der sønderrives af sine Hunde til Straf for, at han havde beluret Artemis (Diana) medens hun badede. Paa hver Side af denne Freske er der et Maleri anbragt paa Ydervæggen af to Soverum, der lukker for Peristylets Søjlegang tilhøjre og tilvenstre, og som hver har et Vindue ud til den lille Have. Tilhøjre fremstilles Frixos, der efter Sagnet flygtede med sin Søster Helle paa en gylden Vædder, men var saa uheldig at tabe hende paa Vejen, saa at hun faldt ned i Vandet, som derfor blev kaldt Hellespont. Tilvenstre bortfører den til en Tyr omskabte

Zeus (Juppiter) Evropa gennem Bølgerne. Inde i Kammeret tilhøjre findes paa Væggen Ares (Mars) og Afrodite (Venus), og under dette Par Paris og Helena.

I dette lille Afsnit af Huset var der tillige et stort Spiserum og et særligt Køkken. —

Fortsætter man nu Vejen ud mod Herkulanerporten, kommer man til en Tvedeling af Gaden (*bivium*), hvor den i Fig. 19, S. 20 afbildede gamle Brønd findes. Tilsidst findes paa højre Haand et ældgammelt Hus:

Kirurgens Hus (*Casa del Chirurgo*, VI, I, 9). Dette er et af de ældste Huse i Byen, bygget i den saakaldte Kalkstensperiode (se S. 64). Dets Facade med de smaa Vinduesaabninger og den lave Dør er afbildet i Fig. 64, S. 64.

Der er som i alle andre Huse fra denne Byggeperiode intet Peristyl, og Haven bagved er meget lille.

Man antager, at der boede en Kirurg i dette Hus, fordi man fandt en Del kirurgiske Instrumenter. Disse, sammen med mange andetsteds fundne Instrumenter, viser det høje Trin, Kirurgien stod paa i Pompeji. I et Butikslokale har Lægen maaske solgt sine Medikamenter. —

Ved nu at gaa ud af den nærliggende Herkulanerport (Kortet B, Fig. 17, S. 18) kommer man til den skønne Gravgade (*Via delle Tombe*, Fig. 141, S. 126), der vil blive nærmere omtalt S. 126—128. Her skal blot kort beskrives en af de Villaer, der fandtes her:

Diomedes' Villa (*Villa di Diomede*), der ligger sidst paa venstre Haand og har faaet sit Navn af, at der ligeoverfor var et Gravsted, der tilhørte Familien Diomedes.

Fra Indgangen kommer man lige ind i et stort Peristyl, hvor der tilvenstre er Adgang til en Række Baderum, der viser den mest fuldkomne Indretning. Først findes der en lille trekantet Gaard med en Søjlegang paa de to Sider; paa den tredie Side et stort Koldtvandsbassin. Derpaa følger et Afklædningsrum, hvorfra man kommer ind i Tepidariet og tilsidst i Kaldariet med dets hule Vægge og dobbelte Gulv (se S. 59). I Kaldariet en smuk Niche, hvori en Kumme til koldt Vand havde været anbragt (Fig. 133). I den modsatte Ende af Kaldariet et stort opmuret Bassin til varmt Vand, der tilledtes fra det bagved liggende Køkken.

Omkring Peristylet er der talrige større og mindre Rum, og bag Peristylet en stor Terrasse ud mod en Have, der ligger betydeligt dybere. Denne Have er paa alle fire Sider omsluttet af en Søjlegang med fladt Tag, der er sammenhængende med den

omtalte Terrasse, og man har herfra den skønneste Udsigt ud over den neapolitanske Bugt.

Ved Udgangen ned mod Havet fandtes Skelettet af en Mand med en stor Nøgle og en Del Sølv- og Guldmønter hos sig, og ved Siden af ham et andet Mandsskelet, som man formoder var en Slave, der ledsagede sin Herre paa Flugten. I en underjordisk Kælder fandtes Skeletterne af 18 Voxne og 2 Børn, der havde søgt Frelse her; men efterhaanden trængte Askemassen ned i Rummet og dræbte dem. Den i Fig. 11, S. 12 gengivne Gipsafstøbning er taget herfra.

Fig. 133. Niche i Kaldariet i Diomedes' Villa.

Mysterievillaen (*Villa dei Misteri*), ogsaa kaldet Villa Item efter Ejeren af Grunden, hvor den fandtes, ligger tæt ved Diomedes' Villa, men man naar til den ad en helt anden Vej ved Hjælp af en Fører.

Det lønner sig i høj Grad at se denne Villa, thi her findes der i et stort Spiserum, hvis 4 Vægge er dekorerede i 2den Stil (se Fig. 87, S. 80) et 17 Meter langt Freskomaleri med en Mængde Figurer næsten i Legemsstørrelse. Det forestiller en Del Kvinders Indvielse i Dionysos(Bacchus)-Mysterierne, og er et af de skønneste og bedst bevarede Exempler paa Oldtidens Malerkunst. I Fig. 94, S. 85 findes enkelte Figurer fra dette Billede.

XIII. BUTIKER, VINBODER, VÆRTSHUSE, HERBERGER OG BORDELLER

I Byens Hovedfærdselsaarer er der næsten ikke et Hus, hvor der ikke er et eller flere Lokaler, hvis brede Aabning ud mod Gaden betegner deres Anvendelse til Udsalg af en eller anden Art.

I Pompeji dominerede Smaahandelen, ganske som den gør det nu i de fleste af Italiens Byer. Af »Magasiner« er der kun fundet enkelte, bl. a. et, hvor der var en Mængde kolossale Ler-

Fig. 134. Magasin med Olielerkrukker.

beholdere til Olivenolie (*dolia*) opstillede (Fig. 134). Men ellers er de andre Udsalgssteder smaa Lokaler, hvor der enten var et lille mørkt Opholdsrum bagved, eller hvor der findes en stejl Trappe, der førte op til Rum ovenpaa. Disse var ofte dannede paa den Maade, at der var skudt en Etage ind i den øverste Del af det høje Lokale; den var aaben ud mod Gaden og kun lukket ved et Tremmeværk, og et saadant Lokale kaldtes *pergula*. Om Natten kunde det dog lukkes samtidigt med Udsalgslokalet nedenunder ved Hjælp af en Skodde, der var dannet af Brædder, som kunde skydes frem og tilbage glidende paa Riller foroven og forneden. Jævnlig var der en lille Dør i Skodden til at aabne, naar Lokalet ellers var lukket.

I mange af disse Udsalgslokaler er der anbragt en opmuret Disk i en Del af Aabningens Bredde og parallelt med Husets Facade samt tæt op til Lokalets Tærskel, saaledes at Køberne maatte staa enten paa Fortovet eller paa den smalle Stentærskel foran Disken. En saadan Disk var jævnlig belagt med Marmorplader paa Overfladen og paa Forsiden, og i de fleste Tilfælde var der store Lerbeholdere (*dolia*) indmurede i Disken til Anbringelse af Varer saaledes, at disse kunde beskyttes godt mod Varme eller Fugtighed. Disken bestaar oftest

Fig. 135. Et Termopolium.

af 2 Partier, idet der er anbragt en kortere Disk vinkelret paa den ovenfor beskrevne (Fig. 135).

Paa mange Steder finder man en lille Ovn i den frie Ende af den korte Arm af Disken, saaledes som det ses i Fig. 23, S. 24 og i Fig. 146, S. 131. Denne Ovn tjente vistnok til Tilberedning af smaa varme Retter og af varmt Vand bl. a. til Blanding med Vin; thi varm Vin var en meget yndet Drik i Oldtiden. Saadanne Udskænkningssteder benævnedes derfor *thermopolia* (af det græske Ord *thermos* = varm og *poleo* = sælger), og man kan undertiden paa Diskens Marmorplade se ringformede, fordybede Mærker af de Bægere og Kander, der havde været anbragt her. Ofte er der tillige en trinformet Marmoropsats anbragt paa Disken, hvor denne støder til Væggen, til Udstilling af Varer, Henstilling af Bægere o. lign., saaledes som man ser det i Fig. 23, S. 24 tilvenstre. Af og til er der et lille opmuret Sæde for Betjeningen. De Varer, der ikke var Plads til paa Stendisken, ophængtes inde i Lokalet eller udenfor dette, saaledes som gengivet i Fig. 23, S. 24.

Fig. 136. Værtshusscene (Fresko).

Paa Siderne af den brede Aabning ud til Gaden findes undertiden Skilte udhuggede i Sten, f. Ex. en Ged betegnende et Mælkeudsalg, en Vinamfora et Termopolium. Oftest var dog Skiltene malede paa Muren, i Reglen i temmelig tarvelig Udførelse og med vedføjet Billede af en eller anden Gud, under hvis særlige Beskyttelse Forretningen stod (Fig. 26, S. 28); men hvis der var hvide Stukflader paa de tilgrænsende Murpiller, benyttedes disse ofte til Anbringelse af Valgopraab (se S. 27).

Bag Udskænkningslokalet er der undertiden et eller et Par smaa Rum for siddende Gæster. Disse kunde da fordrive Tiden med et af de forskellige Slags Spil, man brugte dengang; særlig yndet var et Brætspil, saaledes som man ser det i Fig. 136, hvor 2 Personer kommer i Klammeri over et gjort Træk, idet den ene siger, at han er »ude« (*exci*), medens den anden holder paa, at det ikke var 3 men 2 Points, den første havde faaet (*non tria duas est*). Fra Oldtidens Literatur ved vi ogsaa, at Stridigheder og Slagsmaal var almindelig paa Værtshusene, som kun de tarveligste Folk søgte, saasom Sømænd, Gladiatorer og Gøg-

lere. Værterne paa saadanne Steder var meget foragtede, hvad der ogsaa fremgaar af følgende Indskrift:

Vært dine Løgne vil komme over dit syndige Hoved;
Gæster sælger du Vand, selv drikker du ublandet Vin.

Ikke saa sjældent hændte det, at Gæster, der yppede Strid, maatte sættes paa Døren, saaledes som det gik med de to i Fig. 136 afbildede Personer, hvis Strid ender med, at de kommer i Haandgemæng og bruger de gemeneste Skældsord, der ikke kan gengives i Oversættelse, hvorpaa Værten sætter dem ud (Fig. 137) raabende: »Gaa udenfor og skændes« (*itis foris rixatis*).

Der er i Pompeji fundet flere Værtshusscener afmalede paa Væggene; de er alle af den samme tarvelige Udførelse som de to fornævnte og ofte forsynede med forklarende Ord. I Værtshusenes Lokaler er der ogsaa fundet talrige meget uanstændige Billeder, der i Forening med de mange Indskrifter af samme Natur vidner om, at der i Termopoliernes Bagrum er foregaaet Ting, der ikke har taalt Dagens Lys. Vi ved ogsaa fra Oldtidens Literatur, at løsagtige Kvinder holdt til i disse Knejper, og flere af dem i Pompeji synes ligefrem at have været Bordeller.

Fig. 137. Værtshusscene (Fresko).

Paa Væggene af Byens Butiker og Udskænkningssteder findes der dog ogsaa Graffiti, der kan omtales her. Saaledes er det ikke ualmindeligt, at Stukvæggene benyttedes til Regnskaber over udleverede Varer med Køberens Navn vedføjet. At der ogsaa kunde bo brave Mennesker bag disse Lokaler viser en Indskrift, hvor en Kvinde ydmygt hylder sin Husbond som »den gode Vejleder og milde Formaner«.

Fra Termopolier med et Par Rum bagved og til fuldstændige Herberger med talrige Gæsteværelser er der alle Overgange. Vi kender flere af disse saakaldte Hospitier, hvoraf enkelte var forsynet med Indkørsel og Gaard med Stald. Saaledes findes Hermes' Herberge i Stabianergaden tæt ved Stabianerporten (I, I, 8); her var der Gæsteværelser i 2den Etage. Et andet kendt Herberge »Elefanten«, der ejedes af Sittius, laa ligeoverfor; udenpaa Muren var malet »Herberge; Triklinium med 3 Løjbænke til Leje«.

Flere af Pompejis Huse synes at have været benyttet til Ho-

teller; navnlig taler meget for, at Sallusts Hus (se S. 116) var indrettet hertil.

Endelig er der i Byen fundet flere Bordeller, hvoraf det ene er nærmere omtalt S. 101.

XIV. INDUSTRIELLE VIRKSOMHEDER

Ved Udgravningerne er der fundet en Del Lokaler, hvis Indretning har tydet paa, at der i disse dreves en eller anden industriel Virksomhed, hvis Art det ikke har været muligt at angive med Sikkerhed. At der i en Del andre Bygninger er drevet Bageri, Klædevalkeri, Farveri og Garveri, fremgaar med Tydelighed.

Fig. 138. Bageri med Kværne.

Bagerier. Disse er altid let at kende og alle temmelig ens. De har dels været selvstændige Virksomheder og dels knyttede til et Privathus.

Et pompejansk Bageri (*pistrinum*) rummer altid Indretninger til en dobbelt Virksomhed: det egentlige Bageri med Tilbehør af Ovn, Stenbeholdere til at ælte Dejgen i, Borde o. s. v., og tillige Mølleri med Kværne til Kornets Behandling til Mel (Fig. 138).

Ovnen (Fig. 138, tilvenstre og Fig. 132, S. 117) er bygget af Lava og Mursten og indrettet ganske som en gammel Bagerovn paa Landet hos os; den benyttedes paa samme Maade, idet dens Indre først opvarmedes stærkt ved Hjælp af Brænde; naar dette var opbrændt, fjærnedes Asken, og Brødet bagtes ved den Hede, der var tilbage i Ovnen. Da man i en Ovn har fundet en Mængde bagte Brød, der havde undergaaet den S. 15 omtalte »vaade Forkulling« med fuldstændig Bevarelse af deres Form, ved vi, hvorledes et Brød i Pompeji saa ud (Fig. 139).

Kværnen, som ofte forekommer i flere Exemplarer i det enkelte Bageri, var opstillet paa et rundt opmuret Fodstykke og kunde drejes enten ved Haandkraft eller af Æsler, der gik rundt

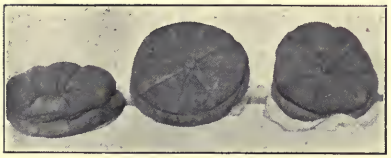

Fig. 139. 3 pompejanske Brød.

omkring Fodstykket paa en Gang, der var dannet af flade Lavablokke (Fig. 138, tilhøjre). Selve Kværnen bestaar af to Dele, begge forfærdigede af Lava: en udvendig, der var tilspidset opad, medens den nedad var fastmuret til Fundamentet, og en udvendig timeglasformet Del, hvis nederste hule Afsnit nøje passede til Spidsen af den nederste Lavablok og kunde drejes rundt om denne ved Hjælp af Træarme, der befæstedes i Huller. Kornet hældtes ned i den timeglasformede udvendige Dels øverste Afsnit, der ogsaa var hult, og gled nu ned mellem de to Flader nedadtil.

Klædevalkerier (*fullonicae*) spillede som omtalt S. 90 en stor Rolle i Oldtiden, og der er fundet flere saadanne i Byen, blandt hvilke det S. 115 omtalte. I Fig. 140 er gengivet et Afsnit af et Klædevalkeri i Stabianergaden (V, 14, 22). Man ser Peristylet af et Hus omdannet til Hovedrummet for en saadan Virksomhed, idet der mellem Søjlerne er anbragt 3 store murede Beholdere til Udvadskning af Stofferne. Tilvenstre en ophøjet Gang, hvortil Trapper fører op, og hvorfra man kunde stige ned i de store Bassiner, der var indrettede saaledes, at Vandet kunde løbe fra det ene over i det andet.

Farverier er der fundet enkelte af.

Garverier. Lige indenfor Stabianerporten (I, V, 2) er der et Hus, der var indrettet til Garveri. I Atriet findes der en Mængde c. 1.50 Meter dybe Kuler til Nedlæggelse af Skind, der skulde bearbejdes.

Fig. 140. Klædevalkeri.

XV. GRAVENE

Naar en velstillet romersk Borger var død, iagttoges følgende Ceremonier.

En af de nærmeste Slægtninge lukkede den afdødes Øjne, og samtlige tilstedeværende paarørende udraabte hans Navn gentagne Gange. Liget blev nu vasket, indgnedet med vellugtende Salver og tilsidst iført Toga. Efter disse Forberedelser anbragtes det paa et Paradeleje i Atriet, omgivet af brændende Kandelabre og Blomsterdekorationer. Det var en almindelig Skik at give den afdøde en Mønt i Munden til Brug som Færgepenge til Karon, naar denne skulde færge hans Skygge over til Dødsriget.

Efter at Liget havde ligget paa Parade nogle faa Dage, fandt Ligbegængelsen Sted. Alle, der vilde vise den afdøde den sidste Ære, samledes i Huset, og Ligfølget begav sig afsted med Musik i Spidsen, ganske som man endnu kan se det i Italien, og ledsaget af Fakkelbærere og Grædekoner. Foran Ligbaaren gik den Del af Følget, som bar de afdøde Forfædres Masker samt de af den afdødes Slaver, som denne havde frigivet, medens han levede. Liget bares paa en Baare med Ansigtet ubedækket, og bagefter fulgte nu den afdødes Slægt og Venner iførte sort Sørgedragt, idet Kvinderne klagende slog sig for Brystet og rev sig i Haaret, stadig udraabende den afdødes Navn. Særlig fremragende Personers Lig bares først ned til Forum, hvor en nærstaaende Slægtning holdt en Lovtale over den afdøde. Liget bragtes tilsidst udenfor Byens Mure og brændtes — paa det Tidspunkt der her er Tale om — paa et Baal, som de nærstaaende antændte med en Fakkel med bortvendte Hoveder. De paarørende samlede tilsidst Asken af Benene sammen og overgød den med Vin og Olie eller Mælk. Man har ogsaa ved Udgravningerne fundet en Urne med Aske, blandet med Vin og Olie. Efterat Asken var anbragt i en Urne, indsattes denne i Familiens Gravsted, som altid laa udenfor Byen. Man har dog i Pompeji fundet enkelte Grave indenfor Murene, formentlig stammende fra den allerældste Tid.

Urnen var i de riges Gravsteder ofte af Glas, og man har i et Gravsted udenfor Herkulanerporten fundet et af Oldtidens skønneste Glasarbejder, der nu er i Museet i Neapel. Urnen var ofte anbragt i en Beholder af Ler eller Bly, og flere Steder har man i Pompeji fundet et Rør, ligeledes af Ler eller Bly, der fra Urnens Indre førtes op saaledes, at de efterlevende paa Højtidsdage kunde foretage de saakaldte Libationer, ɔ: Paahældning af Vin eller Olie som Dødsoffer.

Ved eller i Nærheden af alle de Hovedveje, der fører ud af Byen, har man fundet Gravsteder. De fleste afdøde Pompejanere begravedes i større fælles Begravelsespladser, hvoraf der er fun-

det flere udenfor Byens Mure. Særlig interessant og velbevaret er en af della Corte i 1911—16 udgravet Begravelsesplads udenfor Stabianerporten. Den bestaar væsentligst af Grave, der gaar helt tilbage til omkring 400 Aar f. Kr., og som indeholdt ubrændte Lig, ved hvilke der oftest laa forskellige Brugsgenstande af Ler saasom Skaale, Krukker og Kander. Paa denne Begravelsesplads fandtes ogsaa en Del Grave fra den romerske Tid med Askeurner nedsænkede i Jorden. Ofte betegnedes disse

Fig. 141. Gravgaden.

Grave ved en høj og flad firkantet Sten, hvori der foroven fandtes udhugget et Hoved, og med en kort Indskrift. Forneden fandtes et stort Hul i Stenen, saaledes at dens Stilling kunde sikres ved, at der var drevet en lang Sten eller en Træpløk gennem dette.

Større monumentale Gravmæler tilhører udelukkende den senere romerske Periode, og de findes udelukkende langs de Hovedlandeveje, der fører bort fra Byportene. Den til Gravmonumentets Opførelse nødvendige Plads skænkedes undertiden af Byen, naar de afdøde havde indlagt sig særlig Fortjeneste af denne.

Allerede for c. 150 Aar siden udgravedes den skønne og højtidelige Gravgade, *Via delle Tombe*, der fra Herkulanerporten fører mod Nord. Fig. 141 giver et Billede af den saaledes, at

Herkulanerporten danner Afslutningen. Mellem Gravmælerne findes ogsaa Ruinerne af ganske enkelte Villaer og af Huse med Butiker og Herberger. I Forgrunden tilvenstre ses et stort Monument i Alterform, bygget af Kalksten (»Traverstin«) og rejst af Cerespræstinden Alleia Decimilla over hendes Mand og hendes Søn. Alterformen ses ogsaa paa de to Monumenter tilhøjre i Fig. 141, hvoraf det nærmeste er oprejst af en frigiven Slavinde Naevoleia Tyche. Paa den mod Tilskueren vendende Side findes et Relief med et Skib, der er i Færd med at fire Sejlene for at løbe ind i Havnen — Symbolet paa Menneskelivets Afslutning.

I Forgrunden tilhøjre i Fig. 141 ses et Par Trin at føre op til en Døraabning, bag hvilken der er en aaben Plads, omgivet af Mure. Her inde er opmuret et Triklinium (se S. 72), hvor de efterlevende kunde ligge og indtage deres Maaltider til Minde om den afdøde paa dennes Fødselsdag eller en anden mindeværdig Dag.

Fig. 142. Gravmæle udenfor Herkulanerporten.

Hvad der bidrager til den pompejanske Gravgades Skønhed er de Cypresser, der er plantet her siden Udgravningerne fandt Sted. Cypressen hørte ogsaa med til et Oldtidsgravmæle — »det eneste«, som Horats siger, »af det, Mennesket ejer, der følger ham, naar han døer«.

Den udtalte Trang Menneskene i den romerske Oldtid følte til at dvæle hos deres afdøde og til ligesom at fortsætte Samlivet med dem ud over Graven, giver sig ogsaa tilkende ved, at en kredsrund Stenbænk ofte udgjorde en Del af Gravmonumentet, saaledes at de efterlevende eller de forbigaaende kunde hvile sig ved Graven og skænke den afdøde en Tanke. Saaledes findes der i Gravgaden udenfor Herkulanerporten et Monument oprejst over en ukendt i Form af en stor Niche, hvori er anbragt et Sæde af Sten (Fig. 142). Ligeoverfor findes to store saadanne Bænke. Den nærmest Herkulanerporten er rejst af Byen til Minde

om Tomandsraaden A. Veius, hvis Navn blev indhugget i Bænkens Ryg. Den anden er et Gravmæle over Præstinden Mamia, og Indskriften meddeler tillige, at Grunden var skænket af Byen.

Et Gravmindesmærke, der er en Kombination af en Bænk og en Søjle er afbildet i Fig. 143. Det findes lige udenfor Nolanerporten og er sat over en 22aarig Kvinde Esquillia Polla.

Endelig findes der udenfor Vesuvporten et Par Grave af en Form, der ligner en af de før omtalte, hvor der var anbragt et Triklinium, idet den firkantede Gravplads er omhegnet af en Mur. Det største af disse har Vægmalerier paa den indvendige Side af Muren. I et af dem ser man den unge Ædil C. Vestorius Priscus, over hvem Monumentet er rejst, fungerende i sit Embede, i et andet en Gladiatorkamp, i et tredie en Jagtscene, og endelig i et fjerde et Bord, hvorpaa der er udstillet en Mængde Sølvkar. I det sydøstlige Hjørne er Gravurnen anbragt.

Fig. 143. Gravmæle udenfor Nolanerporten.

Pompejanerne viste dog ikke stor Pietet ligeoverfor de paa Alfarvej anbragte Mindesmærker over afdøde, idet disses Mure anvendtes til Anbringelsen af Valgopraab, Annoncer om Gladiatorkampe o. a. Paa et Gravmonument udenfor Byen i Nærheden af Amfiteatret læses følgende: »Den, fra hvem der er løbet en Hoppe med en lille Paksaddel, kan henvende sig . . . .«.

XVI. DE NYESTE UDGRAVNINGER

Medens Udgravningerne af Pompeji tidligere foregik spredte paa forskellige Steder, har man siden 1911 væsentligst holdt sig til at følge den østlige Del af Abbondanzagaden (Kortet, c), der gaar i lige Linie ned til en Byport ved Amfiteatret, den saakaldte Sarnoport.

Naar man træder indenfor det Plankeværk, bag hvilket de nyeste Udgravninger foregaar, er det Billede, man faar af Abbondanzagaden, forskelligt fra det sædvanlige pompejanske Gadebillede i flere Henseender.

For det første er samtlige Sidegader kun frilagte lige i deres allerførste Begyndelse, men ellers lukkede af Udbrudsmasserne. Man bevæger sig derfor frem ligesom i en dyb Kløft, hvis Bund er dannet af Gadens Kørebane og dens to Fortove, medens Siderne er begrænset af de frigjorte Huses Facader og af Udbrudsmasserne fra Aaret 79 e. Kr. Overalt hvor man har truffet Huse, som syntes at frembyde Interesse, har man dog ogsaa udgravet disse.

Dernæst er der den Ejendommelighed, at der paa en Del af Husenes Facader er anbragt fremspringende tegllagte Halvtage, og da der tillige flere Steder findes et 2det og øverste Stokværk, der springer balkonformet frem, saaledes som vi har set det ved »Balkonhuset« (Fig. 118, S. 101), har de spadserende kunnet gaa paa Gadens Fortove tildels beskyttede mod Sol og Regn.

Man iagttager fremdeles, at det øverste Stokværk ofte har store Vinduesaabninger ud til Gaden (Fig. 147, S. 132). Beboerne har saaledes kunnet iagttage det brogede Liv, der i sin Tid herskede i denne Hovedfærdselsaare.

Endelig ser man flere Steder Aftryk i Askemassen af Indgangsdørene (paa hvis Side der næsten altid er en Klokke), og man har kunnet konstatere, at Beboere havde havt Tid til at lukke dem under Katastrofen, inden de flygtede.

Endelig faar man et Indtryk af, hvor oplivende de pompejanske Huses Facader i Virkeligheden har virket, ved de talrige Valgopraab, der findes paa dem, i Reglen malede med rød Farve sammen med Annoncer om Gladiator- og Dyrekampe. Der findes ogsaa talrige Freskomalerier paa Facaderne med stærke Farver, i Reglen tjenende som Skilt for de Virksomheder, der dreves indenfor i de paagældende Huse.

Under Byens Ødelæggelse har der været en Strøm af flygtende, der søgte at forlade den dødsdømte By gennem Sarnoporten. Dette fremgaar af, at der er fundet mange Lig og Skeletter af Mennesker i selve Gaden og i det omliggende Kvarter. Katastrofens Uhygge har yderligere været øget af, at der har været Ildløs i Gaden, og et enkelt Lig var delvis brændt op.

Vi gaar nu ned gennem Gaden, idet vi først ser paa, hvad der findes af Interesse paa dennes venstre (nordlige) Side.

Strax tilvenstre findes Indgangen til et Farveri (IX, X, 7). At det har været et Farveri ses deraf, at der tilvenstre for Ind-

gangen findes et stort, paa Muren malet Skilt, hvor man forneden ser Farvere arbejde paa forskellig Maade; foroven findes den pompejanske Venus paa en Triumfvogn, der trækkes af 4 Elefanter (Fig. 26, S. 28).

Paa den modsatte Side af denne Indgang findes et andet stort Billede, som paa en uhyre naiv Maade gengiver Merkur, idet Guden gaar ud af sit Tempel (Fig. 144); han har en Pengepose i den højre Haand, medens han i den venstre bærer sin Stav.

Nogle faa Skridt længere fremme findes den lille frilagte Del af den første Tværgade, flankeret af to Hjørnehuse, der er værd at betragte.

Fig. 144. Merkur forladende sit Tempel (Skilt).

Det første af dem er forsynet med en stor aaben Altan — noget der ellers ikke er kendt i Pompeji — og under den findes Indgangen til en Butik. Paa Muren tilvenstre for denne Indgang er der (under Altanen) malet et Billede af den pompejanske Venus staaende med en Olivengren i den ene og et Scepter i den anden Haand og omgivet af Eroter (Amoriner). Gudinden er prydet med et Diadem paa Hovedet, Ørenringe, et Halsbaand og Guldfingerringe. Paa den modsatte Side af Indgangen er der malet det i Fig. 27, S. 29 gengivne Optog, hvori den pompejanske Venus eller maaske snarere Stadsgudinden Kybele bæres i en Bærestol. Hele det øverste Parti af Muren mellem Indgangen og Altanen er optaget af 4 store malede Billeder, der forestiller (fra venstre til højre) et Sindbillede paa Solen, Juppiter, Merkur og et kvindeligt Sindbillede paa Maanen med et Ansigt, der ligner en Bondepiges.

Det modsatte Hjørnehus, foran hvilket findes en af de sædvanlige Løbebrønde, er forsynet med et stort Maleri af de 12 store Guder (Fig. 145). De staar opstillede paa Række, som om de optraadte paa en Tribune, med Ansigterne vendte mod Beskueren, og hviler alle paa det ene Ben, idet de strækker det andet frem. Paa højre Fløj af Rækken staar Juppiter og Juno,

Fig. 145. De 12 Guder (Skilt).

begge noget udvidskede; derpaa følger Mars med Hjelm, Skjold og Lanse, og ved dennes Side Minerva, ogsaa med Hjelm og Lanse. Paa venstre Side af Minerva, der er iført en grøn Klædning, staar den nøgne Herkules med kort rødligt Skæg, og ved hans Side Venus, som er fuldt paaklædt. Den 7de i Rækken er Merkur uden den sædvanlige vingede Hat, og ved hans Side Underverdenens Herskerinde, Proserpina, der er fuldstændig indhyllet i en grøn Klædning. Derpaa følger den halvnøgne Vulkan; ved dennes Side den hvidklædte Ceres med en Fakkel i højre Haand, og ved hendes Side den fuldstændig kvindelig paaklædte Apollo med Lyre i Haanden. Den yderste i Rækken er Diana, der er iført korte Klæder og høje Støvler.

Saavel paa dette Hjørnehus som paa andre Huse i Nærheden findes en Mængde Valgopraab.

Faa Skridt videre og man træffer den brede Indgang til en Vinbod (*thermopolium*). Denne, der bærer Stedbetegnelsen IX, XI, 2, blev udgravet i 1912 og

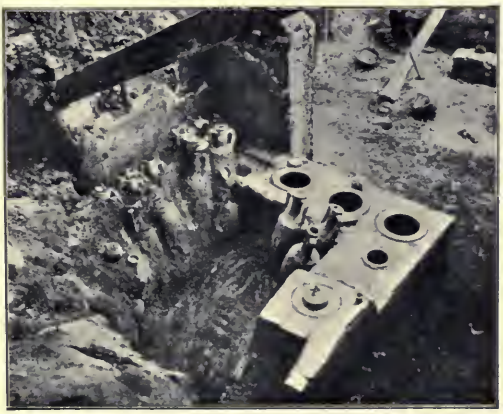

Fig. 146. Udgravning af en Vinbod.

fotograferet, inden Arbejdet var helt færdigt (Fig. 146). Den er bygget ganske som de andre Termopolier i Byen (se S. 121) og har 3 store Lerbeholdere (*dolia*) indmurede i Disken; bag den sidste af disse er der indmuret en Broncekedel med Laag og et Fyrsted nedenunder. I det Hjørne, som endnu ikke helt er befriet for Askemassen, er en Del Vinamforer opstillede.

I denne Vinbod fandtes en Mængde forskellige Genstande, som nu atter er opstillede paa Disken, hvor de fleste af dem ogsaa fandtes ved Udgravningen: Broncekar og andre Broncebeholdere, Lerkander, Glasbægre, Kageforme, et Metalspejl, en Elfenbens Æske med Skydelaag, en Pimpsten til at polere Diskens Marmorplade med, o. a. At der har været god Søgning i denne Forretning, fremgaar ikke alene af den Omstændighed, at der var saa mange Vinamforer indenfor Disken, men ogsaa deraf, at der fandtes en Mængde Bronce- og Sølvmønter, som Ejeren af Butiken havde ladet i Stikken, da han flygtede i største Hast ved Udbrudets Begyndelse. Over Disken hang — og hænger endnu — paa en Krog et mægtigt Bundt af Lamper, hvoraf flere er anbragt i Grupper paa en Fallos til Beskyttelse mod »onde Øjne«.

Fig. 147. To Huse med Galleri (Colin R. Coote).

Ved og i Nærheden af dette Termopolium findes en Del Valgopraab, og blandt disse er der flere, hvor den paagældende Kandidat er anbefalet af Kvinder, som man maa antage har hørt til Kvarterets letlevende Damer. Et af disse Valgopraab er gengivet i Fig. 25, S. 27.

Nogle faa Skridt længere fremme er der atter en af de mange Termopolier, der findes i denne Gade, med et malet Skilt med forskellige Slags Vinkander og Bægere.

Man kommer nu til den frilagte Del af den anden Tværgade paa venstre Haand. Det østlige Hjørnehus (Fig. 147) her viser

den Ejendommelighed, at 2det (øverste) Stokværk rager balkonagtigt frem ud mod Sidegaden, medens det ud mod Hovedgaden er i Flugt med nederste, og man ser her Muren baaret af 4 runde Søjler og en Halvsøjle i hver Ende. Der dannes herved et Galleri ud mod Hovedgaden med store Vinduesaabninger mellem Søjlerne. Man fandt her mange Drikkekar af Terrakotta til Fugle, hvorfor man maa antage, at der har været holdt en Mængde Fugle.

Ved Siden af dette Hus et mindre, hvor øverste Etage er bygget paa samme Maade, idet dog de store Aabninger i øverste Stokværk er begrænset af Pilastre af Tuf med en Halvsøjle paa hver Side.

Paa det næste Hjørne atter et Hus med Søjler i øverste Etage. Her har man bevaret Resterne af en Bjælke og indesluttet disse i en Glaskasse.

Nu passeres 3die Tværgade. Paa Hjørnet et Hus med en særlig dekorativ Indgang, idet denne er dannet af to store Tufstenpilastre (IX, XIII, 1). Lige indenfor fandt man Skelettet af en Hest med Hovedtøj.

Lidt længere fremme er der et Hus (IX, XIII, 7), ved hvis Indgang der er et Maleri anbragt paa hver Side. Det ene forestiller Æneas, der med sin Søn Ascanius ved Haanden bærer sin gamle Fader ud af Troja; det andet er en romersk Kriger, der bærer en Krigstrofæ.

Længere nede i Gaden findes Trebius Valens' Hus (III, II, 1), der er helt udgravet. Her er særlig at bemærke det lille kønne Peristyl med et Haveanlæg, i hvis Midte der er et Vandbassin, hvori samles Straaler af 13 Smaaspringvand, der endnu kan fungere. Af disse sidder de 12 i Bassinets Omkreds, og en i Midten. Bag Springvandet en Pavillon med et opmuret Triklinium (se S. 72) omkring et lille Marmorbord, fra hvis Centrum der ogsaa kunde stige en tynd Vandstraale op, ganske som vi saa det i Sølvbryllupshusets Have. I den venstre Væg af Pavillonen en Aabning, hvorigennem der under Maaltiderne kunde sættes Retter ind fra det bagved liggende Køkken. I den sydlige Søjlegang findes Indgangen til to Baderum, hvoraf det første er Afklædningsrummet med Vægdekorationer i 2den Stil (se S. 80), medens det inderste er et Kaldarium (se S. 59) med Dobbeltgulv og hule Vægge. I denne Søjlegang fandtes 4 Lig, der laa samlede, og ved det ene af disse laa der Ørenringe og Fingerringe af Guld.

Efterat have passeret den næste Tværgade ses et stort Rum, der er fuldstændig aabent ud mod Gaden (III, III. 6). Væg-

gene er udstyrede med talrige militære Emblemer og Udrustningsgenstande samt Trofæer. Man har i dette Rum ment at se Stationen for Pompejis Vagtmandskab.

Et Par Skridt længere fremme findes et Hus med en stor oskisk Indskrift (III, IV, 2).

Dette er, hvad der frembyder særlig Interesse paa Gadens venstre (nordlige) Side.

Hvad den højre (sydlige) Side angaar, da begynder vi atter vor Vandring ved Porten til Udgravningerne og møder strax Indgangen til et Klædevalkeri (*fullonica*, I, VI, 7). I det forreste rigt dekorerede Lokale findes Resterne af en Tøjpresse og en Del Metalgenstande, der har tilhørt forskellige Apparater til Tøjets Behandling. Herfra kommer man gennem Atriet ud i en stor Gaard med flere opmurede og stukbeklædte Bassiner og Beholdere til Tøjets Tilberedning. Den lille Bygning i Midten er et Latrin.

Fig. 148. Have med Kanal (Colin R. Coote).

Ved Siden af Klædevalkeriet en Vinbod. Dernæst kommer Indgangen til et Hus, hvor der er mange smukke Stukdekorationer. Særlig findes der i Baggrunden af Atriet et hvælvet Rum med en Frise paa blaa Baggrund (Fig. 149) med Fremstillinger fra Iliadens sidste Sang: Tvekampen mellem Hektor og Akilles udenfor Trojas Mure, Akilles der slæber Hektors Lig bort, Priamus som ledsaget af Hermes (Merkur) forlader Troja med en lille Vogn, der indeholder Gaver til Løskøb af Sønnens Lig og endelig Priamus, der har kastet sig foran Akilles og bønfalder denne om at udlevere Hektors Lig. Alt er overordentlig kunstnerisk og fint udført.

Den 2den Indgang herfra fører ind til et Hus (I, VI, 2), der

er helt udgravet, og hvor der bagtil findes en Terrasse med et opmuret Triklinium. Under denne Terrasse er der en stor hvælvet Kælder (*cryptoporticus*). Den bestaar af et Hovedrum, der løber parallelt med Gaden, og som har smaa højtsiddende Vinduesaabninger ud til den bagved liggende Plads, der var en Have, samt to Fløje, der udgaar lodret fra hver af dens Ender. Loftet er forsynet med rige Stukornamenter og paa Væggene, der er dekorerede i 2den Stil (se S. 80), findes en Række imiterede Marmorsøjler, der inddeler dem i Felter, i hvilke findes ialt 11 Freskomalerier med Scener fra Homers Iliade. I den omtalte Have fandtes den i Fig. 14, S. 15 gengivne Gruppe af Flygtninge, bestaaende af ialt 9 Personer. Det synes, som de oprindelig har søgt Ly mod Lapilliregnen (se S. 10) i den omtalte Kælder, og at de derpaa ved dens Ophør har begivet sig ud i Haven, idet de havde beskyttet deres Hoveder med store Tagsten, ganske som Plinius omtaler det i et af sine Breve om Vesuvs Udbrud. Et enkelt Par, formentlig Husets Herre og hans Hustru, ligger for sig selv tæt op til hinanden. De andre var formentlig Slaver, og en af dem havde svære Jernringe omkring Anklerne. Enkelte Afstøbninger af disse Lig er nu anbragte i Kælderrummet.

Tilbage staar kun at omtale et af de sidste Huse paa Gadens sydlige Side, idet der hertil hørte en stor Have, hvor Vandet fra en Grotte faldt ned i en Kanal, der gaar gennem hele Havens Længde, og over hvilken der fører en Bro med en pavillonagtig Bygning baaret af 4 Søjler (Fig. 148). Et andet Sted findes Piller, der har baaret en Pergola, der løb over Kanalen. Ved Grotten er der et Værelse med Vægmalerier af forskelligt mytologisk Indhold og i den modsatte Ende af Kanalen et andet Rum med pragtfulde Vægdekorationer i 4de Stil (se S. 81).

Fig. 149. Stukfrise med Priamus og Akilles (Colin R. Coote).

TILLÆG

ANVISNING TIL BOGENS BENYTTELSE VED ET BESØG I POMPEJI

Pompeji kan besøges fra Neapel, men vil man udstrække sit Besøg ud over en Dag — og dette er nødvendigt, hvis man vil opnaa blot et flygtigt Overblik over det væsentligste — maa det tilraades at tage Ophold i et Hotel i Pompeji.

Kommer man fra Neapel med Hovedjernbanen til Stationen Pompeji, er der kun faa Minutters Gang til Søporten (Kortet, A, Fig. 15, S. 17).

I selve Porthvælvingen findes tilhøjre Indgangen til et lille Museum, der indeholder en Del interessante Fund, blandt hvilke følgende skal nævnes.

I det første Værelse Gipsafstøbninger af en Port med 2 Fløje og med Laas o. s. v. samt en Rekonstruktion af den; Afstøbninger af en Skodde til en Butik, af Stammen af et Træ; et Vindue med Jernstænger (Rekonstruktion), en Pengekiste.

I de to inderste Værelser tiltrækker navnlig Gipsafstøbninger af Lig Opmærksomheden. Her findes bl. a. de Figg. 11, S. 12 og Fig. 12, S. 13 gengivne Afstøbninger af Mennesker og af den i Fig. 13, S. 15 gengivne Lænkehund.

Her er ogsaa en Mængde Genstande af Bronce: Husgeraad, Lamper, Kandelabre, Lygter, Vægte, Maal, Pincetter i Massevis, Skrabere til at fjærne Sved og Støv fra Huden før Badning (*strigili*, se S. 61), Kageforme o. a. I Ler findes: Amforer, Vaser, Kander, Skaale, Lamper. Fremdeles en Mængde Glassager saasom Flasker, Vaser, Kopper, Skaale. Endvidere mange Farver i Raamateriale og Prøver paa de forskellige Slags Marmor, der er fundet i Pompeji. Endelig forskellige Frugter i forkullet Tilstand samt nogle Brød (Fig. 139, S. 124).

Man gaar nu videre ad Søgaden (Kortet, d) til Forum og kan nu benytte denne Bogs S. 30—43. Naar man forlader Forum gennem dettes sydlige Udgang kan Bogens S. 99—100

benyttes. Derpaa begiver man sig gennem Forhallen til Foro triangulare ind paa denne Plads, benyttende til Vejledning S. 43—53.

Efter at have besøgt Zeus Meilichios Templet begiver man sig Nord paa i Stabianergaden (Kortet, a) og fra nu af kan man følge Bogens S. 100—119, idet det kun vil være nødvendigt paa de her nærmere betegnede Steder at blade om ved Besøget af Stabianertermerne, Forumstermerne og Gravgaden.

Amfiteatret er altid besværligt at faa med i et Besøg (omtalt S. 53—57); det naas bedst gennem Indgangen ligeoverfor Albergo del Sole.

De nyeste Udgravninger hører der et særligt Adgangskort til; det afhentes hos Direktøren ved Museet i Neapel. De ses bedst, naar man er i Nærheden af Krydset mellem Stabianergaden (Kortet, a) og Abbondanzagaden (c).

Det maa anbefales enhver, der agter at besøge Pompeji, forinden at gøre sig nøje bekendt med Kortet, der findes bag i Bogen, og navnlig at faa et Overblik over Inddelingen i *Regiones* og *Insulae* (se S. 19). Det er ogsaa af Vigtighed at være orienteret med Hensyn til Verdenshjørnerne, idet man erindrer, at Vesuv, som man kan se paa de fleste Steder, hvor man færdes, betegner Nord (nøjagtigere Nordvest).

De vigtigste Byporte, Gader, offentlige Bygninger og Huse med deres officielle Betegnelser.

		Side
A.	Porta marina	16
B.	— di Ercolano	18
C.	— - Vesuvio	18
D.	— - Nola	17
E.	— - Stabia	17
a.	Strada Stabiana	22
b.	— di Nola	22
c.	— dell'Abbondanza	22
d.	— della Marina	22
e.	— Consolare	22
f.	— di Mercurio	22
g.	Vico del Balcone pensile	23
h.	Basilica	33
i.	Tempio di Venere	34
j.	— - Apollo	35
k.	Mensa delle pubbliche Misure	32
l.	Granai pubblici	32
m.	Latrina pubblica	32
n.	Tempio di Giove	36
o.	— della Fortuna	37
p.	Macello	38
q.	Tempio dei Lari pubblici	39
r.	Tempio di Vespasiano	39
s.	Edifizio di Eumachia	40
t.	Saloni del Foro	40
u.	Foro triangulare	43
v.	Teatro scoperto(grande)	46
w.	— coperto	49
x.	Quartiere dei Gladiatori	50
y.	Palaestra	50
z.	Tempio d'Iside	51
ø.	— di Zeus Meilichios	53
a,[1]	Terme Stabiane	57
b,[1]	— del Foro	60
c,[1]	— Centrale	61
□	Løbebrønde	21
■	Vandfordelingssøjler	21

Reg.	Ins.	Nr.		Side
I	IV	5	Casa del Citarista	100
III	I	3	— del Conte di Torino	104
V	—	7	— del Torello	104
—	—	26	— di Cecilio Giocondo	105
—	II	1	— delle Nozze d'Argento	105
—	III	1	— di Lucrezio Fronto	104
VI	I	9	— del Chirurgo	118
—	II	4	— di Sallustio	116
—	VI	1	— di Pansa	114
—	VII	18	— di Adone ferito	116
—	—	23	— di Apollo	116
—	VIII	5	— del Poeta tragico	114
—	—	20	Fullonica antica	115
—	—	22	Casa della Fontana grande	115
—	—	23	Casa della Fontana piccola	116
—	IX	2	— di Meleagro	116
—	—	5	— del Centauro	116
—	—	6	— di Castore e Polluce	116
—	X	1	Termopolio (Lupanare piccolo)	116
—	XI	10	Casa del Laberinto	112
—	XII	2	— del Fauno	112
—	XV	1	— dei Vettii	107
—	XVI	7	— degli Amorini dorati	106
VII	I	40	— di Marte e Venere	102
—	—	47	— di Sirico	101
—	IV	51	— di Arianna	113
—	—	57	— dei Capitelli figurati	113
—	—	59	— della Parete nera	114
—	XI	11	— dei Cristiani	101
—	XII	18	Lupanare nuovo	101
—	—	28	Casa del Balcone pensile	101
VIII	II	23	Bagno	99
—	—	39	Casa del Imperatore Giuseppe II	99
—	IV	4	Casa di Holconio	100
—	—	14	— di Cornelio Rufo	100
IX	I	20	— di Epidio Rufo	100
—	III	5	— di Marco Lucrezio	102
—	VII	6	— del Centenario	102

(Omstaaende Kort udarbejdet væsentlig efter Thédenat).

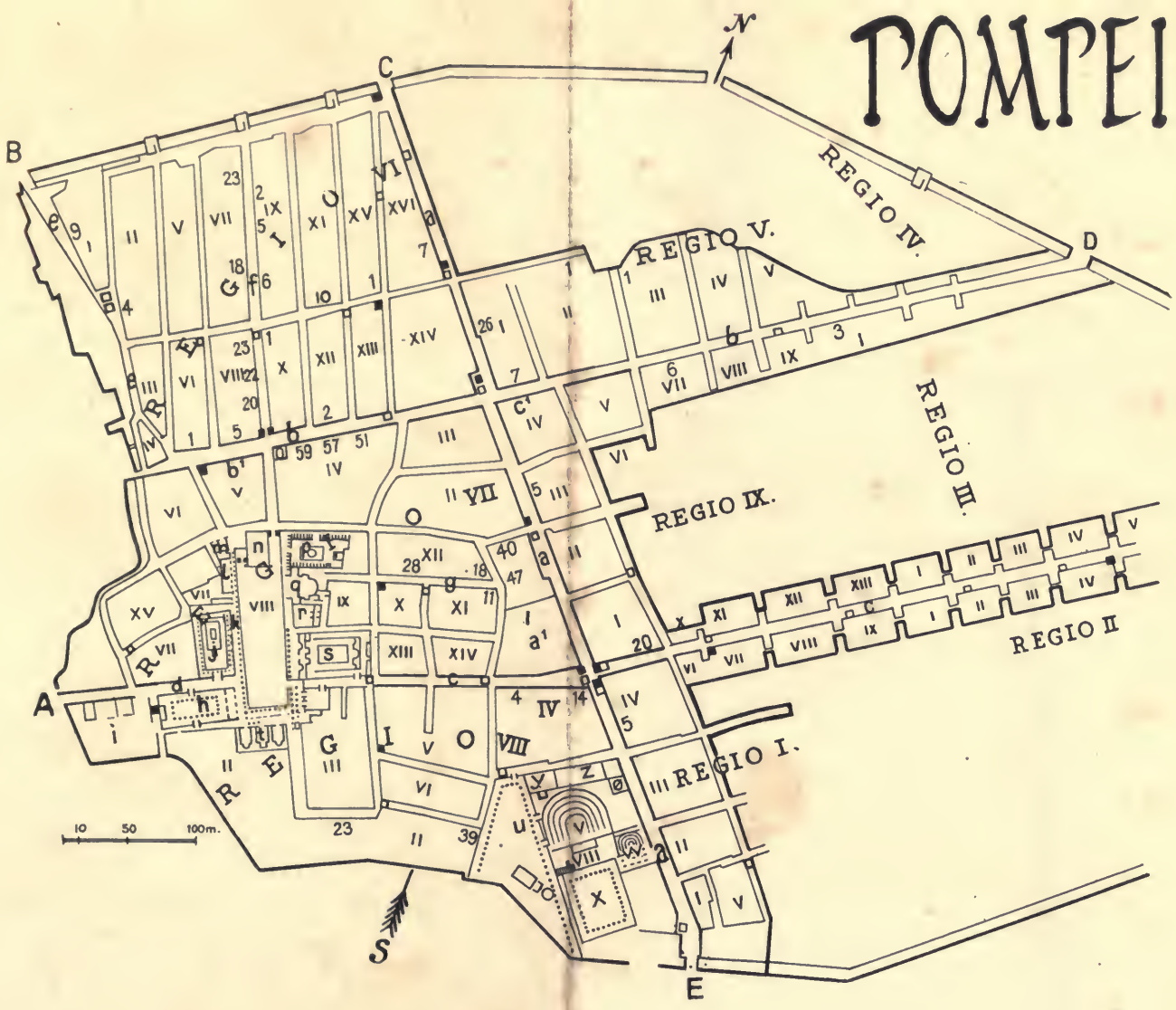
POMPEI
N
A
B
C
D
E
S
REGIO IV.
REGIO V.
REGIO IX.
REGIO III.
REGIO II
REGIO I.
10 50 100m.

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN